

MENTOREIDEN MENETELMÄT TELEVISIO-OHJELMASSA KAKOLA
Retorinen diskurssianalyysi mentoreiden vaikuttamiskeinoista ja identiteeteistä

KAARINA SORONEN

Tampereen Yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön pro gradu –tutkielma

Huhtikuu 2016

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

SORONEN, KAARINA: Mentoreiden menetelmät televisio-ohjelmassa Kakola. Retorinen diskurssianalyysi mentoreiden vaikuttamiskeinoista ja identiteeteistä.

Pro gradu –tutkielma, 88 Sivua

Sosiaalityö

Ohjaaja: Arja Jokinen

Huhtikuu 2016

Tämän pro gradu –tutkielman aiheena on vuonna 2010 esitetyn Kakola-tv-ohjelman kuvaama mentorointi. Ohjelmassa joukkoa 15–17-vuotiaita poikia pyritään auttamaan pois rikolliselta polulta Kakolan käytöstä poistetussa vankilassa ammattiauttajien sekä jokaiselle pojalle henkilökohtaisesti osoitetun mentorin tuella. Mentorit ovat entisiä rikollisia, jotka toimivat nykyisin kokemusasiantuntijoina. Tutkielmassa tarkastellaan, millaisia retorisia vaikuttamiskeinoja mentorit ohjelmassa käyttävät ja millaisia identiteettejä heille rakentuu. Tutkielma sijoittuu sosiaalityön ja mediatutkimuksen rajapinnalle.

Analyysin kohteena ovat mentoreiden puheenvuorot, joihin sisältyvät niin keskustelut poikien kanssa kuin monologit kameralle. Tutkielman teoreettinen tausta muodostuu sosiaalisesta konstruktionismista, jonka mukaan televisio-ohjelmat eivät niinkään heijasta todellisuutta kuin luovat todellisuutta rakentaen siitä erilaisia versioita. Metodina tutkielmassa käytetään retorista diskurssianalyysia, jonka avulla tarkastellaan sekä Kakolan poikiin että ohjelman kotikatsojiin kohdistuvia retorisia pyrkimyksiä. Samalla tarkastellaan mentoreille rakentuvia identiteettejä.

Analyysin perusteella aineistosta paikantuu viisi mentoreiden käyttämää retorista keinoa. Näitä ovat suhteen rakentaminen, tarinoiden kertominen, neuvominen ja kyseenalaistaminen, asiantuntijuuden tuottaminen sekä esimerkin näyttäminen. Suhteen rakentaminen toimii pohjana ja mahdollistajana muille keinoille. Vahvimpina retorisia keinoja näyttävät mentoreiden kertomat tarinat menneestä elämästään. Tarinoiden tarkoituksena on ennen muuta toimia varoittavina esimerkkeinä, ja tämän ohessa tarjota kotikatsojille tunnepitoista ja viihteellistä tosi-tv:tä. Neuvomisella ja kyseenalaistamisella mentorit pyrkivät ohjaamaan ja opastamaan poikia oikeaan suuntaan. Asiantuntijuuden tuottaminen retorisenä keinoa kuvastaa mentoreiden yleisluontoisen tiedon jakamista niin pojille kuin kotikatsomolle. Esimerkin näyttämällä mentorit pyrkivät identifioimaan poikia niin itseensä kuin sanomaansa.

Kakola-ohjelman kuvaama mentoreiden toiminta rakentaa heille monipuolisia identiteettejä. Suhteen rakentaminen ja tähän liittyvät identiteetit nuorten tukijana, ystävänä ja rinnalla kulkijana ilmentävät etenkin mentoreiden kokemusasiantuntijuutta. Sen sijaan opettajana, neuvojana, asiantuntijana ja isähahmona esiintyminen liittyy selkeämmin mentorin identiteettiin. Tarinoiden kertomisella entisestä rikollisesta elämästään mentorit rakentavat menneisyyden identiteeteistään mahdollisimman negatiivista kuvaa. Tätä vastaan peilattaessa nykyinen elämä saadaan näyttämään hyvältä ja tavoiteltavalta.

Koska televisio-ohjelmilla on nykyisin keskeinen merkitys sosiaalisen todellisuuden rakentajina, on tärkeää tutkia Kakolan kaltaisia kulttuurituotteita. Kakola on myös kiinnostava kuvaus nuorten mentoroinnista ja kokemusasiantuntijuudesta, jotka molemmat ovat yleistymässä Suomessa. Parhaimmillaan Kakolan kaltaiset ohjelmat voivat tarjota äänen marginaalissa oleville. Raja on kuitenkin varsin ohut sen välillä, onko kyse marginaalissa olevien äänen vahvistumisesta, vai sen sijaan rajojen vahvistumisesta ”meidän” ja ”heidän” välillä.

Avainsanat: tosi-tv-ohjelmat, tv:n terapiaohjelmat, mentorointi, kokemusasiantuntijuus, nuorisorikolliset ja riskiryhmiin kuuluvat nuoret, retorinen diskurssianalyysi, retoriset keinot, identiteetit.

UNIVERSITY OF TAMPERE

School of Social Sciences and Humanities

SORONEN, KAARINA: Mentors' methods in the television program Kakola. A rhetoric discourse analysis about the mentors' way of influencing and identity.

Master's thesis, 88 pages

Social work

Supervisor: Arja Jokinen

April 2016

The topic of this master's thesis is mentoring presented in a television program Kakola (2010). In the program they try to prevent a group of 15-17-year-old boys from becoming criminals in a former penitentiary Kakola with the help of professionals and personal mentors. The mentors are former criminals who now serve as experts with experience. The thesis examines what kind of rhetoric ways of influencing the mentors use in the program and what their identities become like. This thesis is somewhere between social work and media research.

The object of this analysis is the mentors' statements including the discussions with the boys and the monologues in front of the camera. The theoretical background of the thesis is in social constructionism according to which television programs do not reflect reality but create reality building different versions of it. The method used is discourse analysis, with the help of which rhetoric attempts are studied, targeted both at the boys in Kakola and the viewers of the program. Simultaneously the mentors' identities are studied.

According to the analysis five rhetoric methods used by the mentors can be found. They are building a relationship, telling stories, giving advice and questioning, creating expertise and being a role model. Building a relationship is the basis and it makes the other methods possible. The most powerful rhetoric method seems to be the stories told by mentors about their own past. The aim of the stories is, first of all, to be warning examples, and also to offer spectators an emotional and entertaining tv reality show. By advising and questioning the mentors try to guide and help the boys go to the right direction. Creating expertise as a rhetoric method reflects sharing the mentors' general knowledge both to the boys and the spectators. By being examples the mentors try to identify the boys with themselves and their message.

The mentors' activity depicted by the program Kakola gives them versatile identities. Building a relationship and the identities connected with it as the youngsters' supporters, friends and followers reflect especially the mentors' role as experts with experience. Instead, being a teacher, advisor, expert and a father figure has more to do with the mentor's identity. By telling stories about their former criminal lives the mentors want to make their former identities look as negative as possible. That way their lives today are made to look good and desirable.

Since nowadays tv programs play an essential role in building social reality, it is important to study cultural products like Kakola. It is also an interesting depiction of mentoring young people and being an expert with experience, which both are becoming more and more common in Finland. At best a tv program like Kakola can work as a spokesman for certain minorities. However, the line is very thin between two possible outcomes, strengthening the minorities' voice or strengthening the border between "us" and "them".

Key words: reality shows, therapeutical tv programs, mentoring, being an expert with experience, young criminals and risk groups, rhetoric discourse analysis, rhetoric methods, identities.

Sisällys

1 JOHDANTO	1
2 NÄKÖKULMIA TELEVISIOON	3
2.1 Sosiaaliskonstruktivistinen näkökulma television ”todellisuuteen”	3
2.2 Tosi tv:n tarina.....	5
2.3 Television terapiaohjelmat	7
3 MENTOROINTI NUORISORIKOLLISTEN JA RISKIRYHMIIN KUULUVIEN NUORTEN AUTTAMISMENETELMÄNÄ	11
3.1 Nuorisorikolliset ja riskiryhmiin kuuluvat nuoret.....	11
3.2 Mentorointi menetelmänä	14
3.3 Nuorisorikollisten ja riskiryhmiin kuuluvien nuorten mentorointi	15
3.4 Kokemusasiantuntijuus	19
4 TUTKIMUSKOHTENA KAKOLA TV-OHJELMA	22
4.1 Kakolan idea	22
4.2 Kakola-ohjelman nuoret ja mentorit	23
4.4 Tutkimustehtävä	27
5 ANALYYSI	30
5.1 Diskurssianalyysi	30
5.2 Retoriikka ja retorinen diskurssianalyysi	32
5.3 Tutkimuksen rajaukset ja aineiston analyysi.....	35
6 MENTOREIDEN RETORISET KEINOT JA HEILLE RAKENTUVAT IDENTITEETIT 38	
6.1 Suhteen rakentaminen	38
6.2 Tarinoiden kertominen	48
6.3 Neuvominen ja kyseenalaistaminen	58
6.4 Asiantuntijuuden tuottaminen	67
6.5 Esimerkkinä toimiminen	71
7 LOPUKSI	75
7.1 Yhteenveto tutkimuksesta	75
7.2 Kakola – viihdettä vai sosiaalityötä?	77
LÄHTEET	81

1 JOHDANTO

Tosi-tv-ohjelmat ovat kasvattaneet vuosi vuodelta suosiotaan ja nykyisin ne kuuluvat eri televisio-kanavien vakio-ohjelmistoon. Ohjelmille tyypillistä on tavallisten ihmisten kuvaaminen erilaisissa tilanteissa, faktan ja fiktion sekoittuminen ja arjen draamallisuus. Tosi-tv jakaantuu lukuisiin eri genreihin, jotka menevät osittain myös päällekkäin. Yksi tosi-tv:n genreistä on terapiaohjelmat, joissa kuvataan ihmisten ongelmanratkaisupyrkimyksiä valmentajan tai terapeutin tuella. Tässä tutkielmasani tarkastelen erästä television terapiaohjelmaa: 2010 Yle:n TV2 kanavalla esittämää Kakolaa ja sen ensimmäistä tuotantokautta. Ohjelmassa joukko riskiryhmiin kuuluvia poikia suljetaan käytöstä poistettuun Turun Kakolan vankilaan yhdeksäksi päiväksi. Pojille on tarkoitus antaa kokemus siitä, millaista on olla vankilassa, jotta he voisivat muuttaa elämänsä suuntaa ja välttää oikea vankila. Suunnan muutokseen poikia on Kakolassa auttamassa joukko ammattilaisia, kuten psykologi ja erityisnuorisoohjaaja. Keskeinen merkitys ohjelmassa on Kakolaan kolmantena päivänä saapuvilla mentoreilla, jotka ovat entisiä vankeja ja nykyisin toimivat kokemusasiantuntijoina.

Olin itse katsellut Kakola-ohjelmat silloin, kun YLE ne ensimmäisen kerran esitti, eli vuonna 2010. Mielestäni sarja oli mielenkiintoinen kuvaus nuoriin kohdistuvasta interventiosta vankilaolosuhteissa; vaikkakin televisio-ohjelmaa varten rakennetussa. Myös ohjelmasta käyty kiivas keskustelu lehtien palstoilla ohjelman eettisyydestä teki siitä kiinnostavan. Kandidaatintutkielmani tein mentoroinnin vaikuttavuudesta nuorisorikollisten ja rikollisuuden riskissä olevien nuorten elämään. Myös tässä pro gradu -tutkielmasani keskityn mentoroinnin kuvaukseen tarkastelemalla mentoreiden käyttämiä vaikuttamiskeinoja ja ohjelmassa heille rakentuvia identiteettejä.

Tutkielmani kohdistuu Kakola-ohjelman ensimmäiseen kauteen ja se täydentää ohjelmasta aiemmin tehtyä sosiaalityön tutkimusta. Milka Suuniittu-Sakari on 2015 tarkastellut pro gradu -tutkielmasaan Kakolan toista, tyttöjen kautta, ohjelman päihde- ja väkivaltapuheen näkökulmasta. Monitieteellisenä tutkimuksena tutkielmani sijoittuu mediatutkimuksen ja sosiaalityön välimaastoon.

Kakola-tv-ohjelma sopii sosiaalityön tutkimuksen kohteeksi monestakin syystä. Kulttuurituotteena se luo ja ylläpitää sosiaalista todellisuutta. Medialla on yleisesti ottaen nykyisin merkittävä rooli ihmisten todellisuuskäsityksen muokkaajana ja asenteisiin vaikuttajana. Kakola kuvaa sosiaalisia ongelmia ja niihin liittyvää interventiota, joten sen sisältö liittyy läheisesti sosiaalityöhön. Sekä kokemusasiantuntijoiden hyödyntäminen että nuorten mentorointi ovat yleistyneet viime aikoina Suomessa, joten ohjelma on kiinnostava kuvaus myös näistä ilmiöistä. Parhaimmillaan Kakolan kaltaiset

ohjelmat voivat antaa äänen marginaalissa oleville, ja hälventää heihin liittyviä epäluuloja ja leimaavuutta. Vaarana on kuitenkin se, että äänen antamisen sijaan tällaiset ohjelmat ylläpitävät tai pahentavat sosiaalista leimaavuutta, ja sitä kautta vahvistavat jakoa ”meihin” ja ”heihin”.

Tutkielmani koostuu seitsemästä luvusta. Toisessa luvussa tarkastelen television sosiaalista todellisuutta rakentavaa luonnetta sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta. Käsittelen myös tosi-tv-ohjelmia ja television terapiaohjelmia erityisesti eettiseltä kannalta. Kolmannessa luvussa tarkastelen nuorisorikollisuuden määritelmiä ja esiintyvyyttä yhteiskunnassamme. Taustoitan myös riskiryhmiin kuuluvien nuorten mentorointia ja kokemusasiantuntijuutta aiemmalla tutkimuksella. Neljännessä luvussa esittelen tutkimukseni aineiston ja tavoitteet. Pohdin myös tutkimukseeni liittyviä eettisiä kysymyksiä. Viides luku sisältää kuvauksen käyttämästäni analyysimenetelmästä ja analyysiprosessista. Varsinainen analyysiluku on kuudes, jossa käsittelen mentoreiden käyttämiä vaikuttamiskeinoja ja mentoreille rakennettuja identiteettejä. Seitsemännessä luvussa vedän yhteen tutkielmani tulokset ja pohdin Kakola-ohjelmaan liittyviä eettisiä kysymyksiä sekä sen merkitystä sosiaalityön näkökulmasta.

2 NÄKÖKULMIA TELEVISIOON

2.1 Sosiaaliskonstruktioinistinen näkökulma television ”todellisuuteen”

Sosiaalisen konstruktioinismien mukaan sosiaalinen todellisuutemme on rakentunut kielellisessä vuorovaikutuksessa. Absoluuttisten totuuksien sijasta todellisuudesta voidaan konstruoida erilaisia versioita. Nämä versiot rakentuvat arkisessa elämässämme puheissamme ja teoissamme ja vähitellen niistä alkaa muodostua itsestään selviä käytäntöjä, arkitodellisuutta. Arjessa tapahtuvien toistuvien tekojen kautta syntyy tyypittelyä, yksilöiden ja tapahtumien jakamista erilaisiin kategorioihin. Peter L. Berger & Thomas Luckmann (1994, 59, 67) nimittävät näitä tyypittelyjä institutioitumiseksi. Instituutiot ovat tietyn ihmisjoukon keskenään jakamia ja historiallisesti rakennettuja käytäntöjä. Kuitenkin niistä on totunnaistumisen kautta tullut ihmiselle kuin muuttumattomia ja itsestään selviä. Tämän prosessin kautta on myös koko yhteiskunnan todellisuus rakentunut, ja Berger & Luckmann tiivistävätkin sosiaalisen konstruktioinismien ydinajatuksen näin: ”Yhteiskunta on ihmisen tuotos. Yhteiskunnasta tulee objektiivinen todellisuus. Ihminen on sosiaalinen tuotos” (mt.74).

Pierre Bourdieun (1999, 34) mukaan todellisuuden rakentuminen on muuttunut entistä visuaalisemmaksi ja digitaalisemmaksi. Tämän muutoksen myötä on syntynyt entistä enemmän tarvetta kriittiselle medianlukutaidolle, sillä ilman ymmärrystä median konstruktioinistisesta luonteesta erilaiset mediatekstit saattavat näyttäytyä meille kuin todellisuuden kuvauksina. Bourdieu (1999, 33) näkeekin televisioon sisältyvien poliittisten vaarojen tulevan juuri siinä, että kuvalla on erityinen kyky tuottaa todellisuusvaikutusta: se kykenee saamaan ihmiset uskomaan näyttämänsä. Erityisesti uutiset ja dokumentit edustavat perinteistä ”tosi-tv:tä”, jotka pyrkivät vahvistamaan uskottavuutta keskittymällä jutun sisältöä tukeviin tosiasioihin. Faktojen kertominen saa jutun näyttämään siltä, että ”tosiasiat puhuvat puolestaan” (Sirkkunen 1996, 68). Sosiaalisen konstruktioinismien viitekehyksessä mediatekstejä ei voida kuitenkaan nähdä todellisuuden heijastajina vaan pikemminkin todellisuuden luojina. Ne tuottavat todellisuudesta erilaisia muunnelmia nostamalla tiettyjä asioita julkisuuteen ja määrittelemällä aiheet, näkökulmat ja käsittelytavat. Median käsitys todellisuudesta on – jos ei vääristynyt – niin ainakin rajoittunut (Herkman 2011, 45.)

Bourdieu (1999, 70, 71) mukaan tiedotusvälineiden todellisuuteen kuuluu jatkuva vuorovaikutus ja neuvottelu, johon liittyy poliittinen kamppailu todellisuuden luonteesta. Hallitsevilla ryhmillä on oikeus määritellä vuorovaikutuksen sisältö ja muoto. Tekstin tuottajien yhteiskunnallinen asema, intressit ja päämäärät vaikuttavat niihin lukuisiin valintoihin, joita mediateksteissä tehdään. Valinnat liittyvät kysymyksiin, kuten mitä tekstissä on jätetty pois, mitä on ilmaistu suoraan ja epäsuoraan, mitkä seikat ovat ensisijaisia, mistä ei puhuta ja niin edelleen. (Fairclough 1997, 13, 23.)

Erilaisia valta- ja hallintasuhteita ylläpitävät ja muovaavat ideologiat, jotka ovat muodostuneet itsensänselvyyksiksi representoinnin kautta (Fairclough 1997, 13). Konstruktionismin näkökulmasta representaatiot ovat esityksiä, jotka antavat merkityksiä todellisuudelle (Seppänen 2012, 77). Representaatioiden pohjana olevat ideologiat taas määrittävät ne aihepiirit, mistä puhutaan ja tavat, miten identiteettejä ja sosiaalisia suhteita rakennetaan (Fairclough, 1997, 13; Sirkkunen 1996, 69). Fairclough'n mukaan ideologiset representaatiot eivät esiinny mediateksteissä yleensä suoraan, vaan ne ovat pikemminkin ääneen lausumattomia, kaikkien yhteisesti jakamia itsestänselvyyksiä. Näitä ideologioita Roland Barthes (1973, 109, 110) kutsuu myyteiksi. Myytit ovat kertomuksia, joita käytämme ymmärtääksemme luonnon tai todellisuuden joitakin puolia. Ne ovat kulttuurin käsityksiä jostakin, kuten miehisyydestä ja naisellisuudesta, perheestä, menestyksestä tai rikollisuudesta. Myytit ovat Barthesin mukaan hallitsevan aseman saavuttaneen yhteiskuntaluokan tuotetta, jotka ovat syntyneet jossakin tietyssä historian vaiheessa (Fiske 1992, 117). Myra Macdonald (2003, 31) kuitenkin huomauttaa, että nykyisin elämme pluralistisessa yhteiskunnassa, jossa yhden vallitsevan ja kaikkien yhteisesti jakaman ideologian sijaan lukuisat ideologiat vaikuttavat yhtäaikaaisesti. Mediateksteissäkin on hänen mukaansa kyse ennemminkin useiden erilaisten ideologioiden kilpailusta, kuin tietyn ideologian hallinnasta.

Joukkotiedotusvälineisiin liittyvä hallinta vaikuttaa Fairclough'n (1997, 23) mukaan kahdensuuntaisesti: yhteiskunnan hallitsevilla tahoilla on valtaa vaikuttaa tiedotusvälineisiin, ja tiedotusvälineet taas vaikuttavat valtasuhteisiin, kuten luokkaa, sukupuolta ja etnisyyttä koskeviin käsityksiin. Journalistiset tekstit tyrkyttävät meille – tietoisesti tai tiedostamattaan – tiettyä tapaa hahmottaa maailmaa (Sirkkunen 1996, 70). Esimerkiksi monissa tutkimuksissa on todettu, että valtaväestöstä poikkeavat ryhmät näyttäytyvät mediassa yleensä ongelmina tai uhkina. Fairclough'n (1997, 64) mukaan etenkin dokumentit käyttävät retorisia suostuttelukeinoja pyrkiessään esittämään asiat tietyltä kannalta.

Media voidaan nähdä nykyisin olevan myös keskeinen kanava maailmanlaajuisten ongelmien - ja samalla moraalisten arvojen - välittämisen kanavana. Poikkeavuuden määrittelyjen ja kuvaamisen kautta media toimiikin yhteiskunnan kontrollin välineenä. Sen tarkoitus on herättää moraalista suutumusta ja osoittaa, että normeista poikkeavat yksilöt joutuvat kärsimään rangaistuksen käyttäytymisestään. (Mäkipää & Mörä 2009, 207.) Michel Foucault (2000, 249) toteaa, että kurinpitoon nojaavien instituutioiden tehtävänä on ”vertailla yksilöitä keskenään, eriyttää heidät, asettaa heidät arvojärjestykseen ja jättää jotkut yhteisön ulkopuolelle”. Media korostaakin sääntöjä noudattavan ja niitä rikokovan välistä kuilua ja samalla vahvistaa yleisön sovinnasta käyttäytymistä, eli normalistaa (Mäkipää & Mörä 2009).

Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta kuitenkin esimerkiksi rikosjulkisuuden nähdään pikem-

minkin luovan kuin kuvaavan todellisuutta (Mäkipää & Mörä 2009, 211). Median luoma kuva rikollisuudesta rakentaa sekä rikollisuuden määrittelyjä että myös sitä, minkä katsoja tulkitsee uhkaavan omaa turvallisuuttaan (Mustonen 2001, 62). Leena Mäkipää ja Tuomo Mörä (2009, 211) toteavat kuitenkin postmodernin ajattelun hengessä, että ei ole hedelmällistä arvostella mediaa esimerkiksi rikollisuuden kuvan vääristämistä, sillä yhtä ainoaa oikeaa kuvaa rikollisuudesta ei ole edes olemassa.

Median meille tarjoamista ideologioista huolimatta median kuluttajia ei nähdä enää vain vastaanottavana joukkona, vaan omista lähtökohdistaan median sisältöä merkityksellistävänä yksilöinä, jolla on myös mahdollisuuksia muunnella tai vastustaa tietyn ideologian tarjoamia merkityksiä (Sirkkunen 1996, 72). Viestinnän vastaanottajina voimme myös tulkita asioita uudelleen ja antaa niille uudenlaisia merkityksiä (Väliverronen 1998, 18). Myra Macdonald (2003, 24) toteaa, että varsinkin silloin, kun ihmiset kokevat median uhkaavan omia arvojaan, ihmiset nousevat vastustamaan median välittämiä ideologioita tai puhetapoja. Kuitenkin Esa Sirkkunen (1996, 72, 73) näkee median tarjoamien perimmäisten kulttuuristen jäsennysten vaikuttavat meihin usein huomaamattomasti ja tämän vuoksi niitä on vaikeaa tai mahdotonta torjua.

2.2 Tosi tv:n tarina

Tarina on ihmisen varhaisimpia tapoja järjestää tietoa ja kokemuksia. Tarinassa on juoni, jonka avulla tarinan kulku järjestetään niin, että kuulijan mielenkiinto säilyy. (Kantola 1998, 124.) Aristoteleen käyttämä tragedian määritelmä sopii myös tarinan määritelmäksi: tarina on merkityksellisten toimintojen kokonaisuus, jolla on alku, keskikohta ja loppu (Heinonen ym. 2012, 101, 105).

Yleensä pidämme draamallisia mediaesityksiä, kuten elokuvia ja tv-sarjoja, tarinoina. Kuitenkin myös uutiset ovat dokumentaarisia tarinoita, ja niissäkin on tärkeää kertoa tarina ”oikein”. Lyhyeenkin uutiseen sisältyy yleensä jännite ja sen laukaiseva katharsis. Se, kuinka hyvin tarinaa kuunnellaan, riippuu siitä, koskettaako tarina kuulijan omaa kokemusmaailmaa ja herättääkö se elämyksiä tai tunteita. Tarinat eivät kuitenkaan liity pelkästään kuulijan henkilökohtaiseen maailmaan, vaan ne ovat myös yhteisöllisesti jaettuina. (Kantola 1998, 126, 127.) Antropologi Viktor Turnerin (1990) mukaan yhteisöt käsittelevät draamallisten tarinoiden kautta kohtaamiaan kriisejä (ref. Kantola 1998, 124, 132). Tässä kohtaa tarinat liittyvät olennaisesti myös sosiaalityöhön, jossa erilaisten ongelmien käsittely on keskeistä. Tarinoilla voi olla merkitystä erityisesti elämän muutoskohdissa. Niiden kautta voimme löytää selityksiä ja merkityksiä omille kokemuksille, sekä luoda visioita tulevaisuudesta. Tarinoiden kautta voimme myös löytää ratkaisuja ja vaihtoehtoja oman elämämme solmukohtiin. Tarinat tuovatkin toivoa tilanteisiin, joissa tulevaisuudenusko on koetteilla. (Hänninen & Koski-Jännes

1998, 198.) Samoin myös sosiaalityön tehtävänä on luoda tarinoita, joissa korostuu toivo ja usko vaikeista tilanteista selviämisen mahdollisuuteen.

Bourdieu (1999, 114) mukaan ”television maailmaa hallitsee paniikinomainen pelko ihmisten ikävystyttämisestä sekä pyrkimys viihdyttää mihin hintaan hyvänsä”. Fairlough (1997, 20) toteaaakin, että asiaohjelmien ja viihdeohjelmien välinen raja on hämärtynyt ja kilpailun ja kaupallisuuden paineet ovat muuttaneet asiaohjelmiakin enemmän ”jutustelunomaisiksi”. Suomessa tämä näkyy siinä, että eri kanavien ohjelmisto on sisällöllisesti lähentynyt toisiaan ja esimerkiksi YLE:n ohjelmisto on muuttunut viihteellisemmäksi. Katsojaluvuista onkin tullut entistä keskeisempi kriteeri ohjelmien toteutuksessa ja valinnassa. Myös ohjelmien genret ovat sekoittuneet keskenään, ja genrehybridit, joissa voi sekoittua esimerkiksi talk showta, saippuaoopperaa ja ajankohtaisohjelmaa samassa paketissa, ovat yleistyneet. Lisäksi katsojien suosio luo jatkuvasti uusia lajityyppejä niin viihteen kuin asianohjelmienkin puolella. (Hietala 1996, 46-59.)

Yksi television suurimmista tarinoista on viime vuosikymmeninä ollut tosi-tv. Tosi-tv:n historia voidaan jäljittää 1940-luvun Yhdysvaltoihin, missä ensimmäinen tosi-tv-ohjelma, Piilokamera, sai alkunsa (Clissold 2004, 33). Varsinainen tosi-tv-buumi alkoi kuitenkin vasta 1990-luvulla ja silloin tosi-tv laajentui kansainväliseksi ilmiöksi. Tosi-tv pitää sisällään ison joukon erilaisia ohjelmatyyppejä: kilpailuja, elämänhallintaohjelmia, deittailuohjelmia, selviytymisohjelmia ja kykyohjelmia. Eri formaatit sekoittuvat usein keskenään, joten ohjelman tarkkaa genreä voi olla vaikea määritellä. (Hietala 1996, 51, 68.) Yhteistä eri ohjelmatyypeille on kuitenkin yksityiskohtaisen käsikirjoituksen puuttuminen, tavallisten ihmisten kuvaaminen erilaisissa tilanteissa ja faktan ja fiktion sekoittuminen (Dubrofsky 2007, 265). Ohjelmille on ominaista myös draamallisuus ja yksityiselämän piiriin kuuluvien asioiden paljastaminen laajalle yleisölle (Oksanen 2006, 213-216). Oikeiden ihmisten tunteista tehdään ohjelmien keskeinen sisältö ja niitä käytetään viihteelliseen tarkoitukseen (Hietala 2007, 85).

Jotkut tosi-tv-ohjelmat muistuttavat toteutukseltaan dokumentteja, mutta olennainen ero voidaan nähdä juuri siinä, että dokumentin ensisijainen tarkoitus on tuottaa tietoa jostakin ilmiöstä, kun taas tosi-tv:n ensisijainen tarkoitus on viihdyttää. Yhtenä dokumentin ja tosi-tv-ohjelmien erona on myös pidetty sitä, että dokumentti kutsuu meitä myös toimimaan ongelman poistamiseksi, kun taas tosi-tv esittää usein illuusion ongelman poistumisesta, jolloin katsojan sosiaalinen vastuu lakkaa. (Hietala 2007, 72, 85.)

Hietalan (2007, 15) mukaan elämme nykyisin tunnekulttuurissa. Hän kutsuu tätä ”uusromantiikan ajaksi” ja näkee sen vastavoimana älyllisyyttä ja abstraktia ajattelua korostavalle modernismille. Tunteiden luomisen välineeksi sopii erityisen hyvin televisio, koska audiovisuaalinen media toimii tehokkaasti tunteiden herättäjänä. Kuvan, äänen ja kielen yhdistäminen tarjoaa virikkeitä monille aisteille (Mustonen 2001, 98). Anu Mustonen (2001, 97) toteaa, että viihdyttävän tarinan syntyminen

edellyttää sitä, että mediakertomuksen henkilöihin täytyy syntyä myönteisiä ja kielteisiä tunteita Jos tunteita ei syntyisi, ohjelmalla tuskin olisi yleisöäkään. On myös todettu, että jos mediayleisö hahmottaa tilanteen autenttiseksi tai edes todellisuuteen pohjautuvaksi, tunnevaikutukset ovat voimakkaampia kuin täysin fiktiivisiä tarinoita katsottaessa (Mt.,105). Hietalan (2007, 86) mukaan erityisesti ohjelmissa esiintyjien negatiivisia tunteita on helppo pitää aitoina; tiedämme, että kyyneleitä ja pettymystä on vaikeampi teeskennellä kuin positiivisia tunteita. Näiden tunteiden esiin saamiseksi tosi-tv:ssä ihmisiä viedäänkin mitä omituisempiin paikkoihin ja kummallisiin tilanteisiin siinä toivossa, että ääritilanteet nostaisivat tunteita pintaan. Pohjimmiltaan Hietalan mukaan koko tosi-tv:ssä onkin kyse siitä, että oikeat ihmiset saataisiin paljastamaan kaikenlaisia tunteita.

2.3 Television terapiaohjelmat

Yhtenä tosi-tv:n genrenä voidaan pitää erilaisia television terapiaohjelmia. Määrittelen terapiaohjelmat ohjelmiksi, joissa ihmisellä on yleensä ongelma, jonka ratkaisemiseen pyritään terapeutin tai valmentajan tuella. Ongelma voi olla sosiaalinen, kasvatuksellinen, mielenterveydellinen tai yleiseen elämänhallintaan liittyvä. Tunnettuja terapiaohjelmia ovat tutkimani Kakola-ohjelman lisäksi muun muassa talk show Dr. Phil, lasten kasvatuksen pulmiin keskittyvä tosi-tv-ohjelma Supernanny, päihdekuntoutuksesta kertova Pakkoero päihteistä (Intervention) ja painon pudotukseen sekä yleisen elämänhallinnan kohentamiseen tähtäävä kilpailuohjelma Suurin pudottaja (The Biggest Loser). Terapia- tai elämänhallintaohjelmat voidaan nähdä osana nykyajan kulttuuria, jolle on tyypillistä julkisen ja yksityisen rajan hämärtyminen Aiemmin yksityiselämän alueelle kuulunut tunne- tai seksielämän käsittely on vähitellen levinnyt iltapäivälehtien kautta myös valtamediaan ja televisioon (Oksanen 2006, 215; MacDonald 2003, 79).

Michel Foucault'n (1998, 45, 46) mukaan erityisesti erilaiset tunnustukset ovat keskeisessä roolissa länsimaisessa yhteiskunnassa. Syvälisten tunnustusten, kuten ripittäytymisen, rinnalle on viime vuosikymmeninä syntynyt ”kevyempi tunnustuskulttuuri”, johon kuuluu tavallisten ihmisten julkiset tunnustukset lehtien palstoilla ja televisio-ohjelmissa (Sumiala 2010, 100). Erityisesti tosi-tv-ohjelmille nämä tunnustukset ovat ominaisia. Tunnustus edellyttää vastaanottajaa, joka on ohjelmassa esiintyvä terapeutti tai muu auktoriteetti. Hänellä on valta pakottaa, kannustaa, arvioida, rangaista tai lohduttaa terapian kohdetta (Sumiala 2010, 100.) Usein ohjelman auktoriteetti myös kiittelee ohjelmaan osallistujaa vuolaasti siitä, että tämä on ollut riittävän rohkea tullakseen ohjelmaan apua hakemaan (McDonald 2003, 84, 85). Osallistujien kannustamisen kautta heidät todennäköisesti myös saadaan avautumaan omista henkilökohtaisista asioistaan entistä enemmän, mikä taas palvelee koko ohjelman tuotannon tarkoitusperiä.

Myös katsojalla on valta arvioida henkilöiden tunnustuksia, ja joko hyväksyä tai hylätä ne. Tunnustamisen kautta osallistujat toisaalta sallivat itsensä altistumisen julkiselle häpeälle ja nöyryytykselle, mutta toisaalta ohjelmissa samalla pyritään herättämään katsojien ymmärrys ja sympatia (Kettunen 2005,72,78). Katsojille terapia- tai elämäntapaohjelmat tarjoavat tilaisuuden päästä kurkistamaan toisten ihmisten mieleen, yksityiselämään ja ongelmiin (Oksanen 2006, 215). Ilmiössä voidaankin nähdä voyerismia eli tirkistelynhalua (Hietala 2007, 74). Hietala (2007,86) kuitenkin toteaa, että itse asiassa tirkistely on sisäänrakennettu koko televisiokulttuuriin sen alkuajoista lähtien. Myös dokumentit, elokuvat, saippuasarjat ja uutisetkin perustuvat hänen mukaansa samaan uteliaisuuteen ja tirkistelynhaluun, joka kohdistuu erityisesti tunteiden, kuten rakkauden, ilon, surun, ja häpeän tirkistelyyn. Näiden esitysten kautta voimme myös itse tuntea samoja tunteita. Hietalan mukaan tosi-tv:n tirkistelyhalun tuomitsemisen kautta tuomitsemekin samalla koko elokuvan ja television pitkän historian. Tosi-tv:n suosio saattaa kertoa myös postmodernin ajan pirstaleisuudesta ja ihmisten eristyneisyydestä. Emme todennäköisesti tiedä naapuriemme tekemisistä, mutta television kautta pääsemme kurkistamaan ihmisten ”salattuihin elämiin”. Ohjelmat antavat meille myös välineitä tarkistaa omaa normaaliuttamme. (Mt.,79.)

Terapiaohjelmien yleistyminen on tuonut mukanaan monenlaisia eettisiä pulmia. Minkälaisia vaikutuksia ohjelmilla on niissä esiintyviin? Onko eettisesti oikein näyttää televisiossa esimerkiksi lapsia tai nuoria? Ymmärtävätkö osallistujat aina sen, mihin ovat ryhtyneet? Ihmiset erilaisissa terapiaohjelmissa eivät ole välttämättä aina siinä kunnossa ja mielentilassa, että he pystyisivät itse arvioimaan kriittisesti omaa osallistumistaan ohjelmaan. Julkisuuteen pääseminen ja sitä kautta nähdäksi tuleminen voi tuntua hetken hyvältä, mutta tuo pieni hetki julkisuudessa voi tahrata ja pilata henkilön yksityiselämän, ja saadusta sosiaalisesta leimasta voi olla vaikea päästä eroon. (Oksanen 2006, 220.) Atte Oksanen (2006, 219) toteaa, että minuus on tosi-tv:ssä muuttunut kauppatavaraksi. Pahimmillaan tosi-tv:n terapiassa voikin olla kyse haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten hyväksikäytöstä kaupallisia tarpeita varten (Hamilton 2013). Mark Selzer (1998) on sanonut, että ”media repii ihmisen julkisesti auki sekä fyysisesti että psyykkisesti”. Hän kutsuu tätä ”haavakulttuuriksi” ja väittää, että 1990-luvun terapiayhteiskunta on tehnyt traumasta muotia (ref. Kettunen 2005, 73).

Jenny Hamiltonin (2013) mukaan taloudelliset ongelmat ja köyhyys, jonka vuoksi kaikilla ei ole varaa oikeaan terapiaan, voivat johtaa tosi-tv:n terapiaan osallistumiseen. Tracey Jensen (2010, 20) toteaa, että juuri alempan työväenluokkaan kuuluvat ovatkin ohjelmissa runsaimmin edustettuna. Hän kritisoi erityisesti sitä, että tosi-tv ohjelmissa heidät esitetään usein epäedullisessa valossa, kuten esimerkiksi röyhkeinä ja moraalisesti tai psykologisesti epävakaisina. Tähän näkemykseen yhtyy myös Myra Macdonald (2003, 88), joka osallistujia mustamaalaavan kuvauksen lisäksi arvostelee ohjel-

mien auktoriteeteille rakennettuja autoritäärisiä ja manipuloivia rooleja. Eriarvoisuus terapian kohteiden ja auktoriteetin välillä ei mahdollista ohjelmissa tasa-arvoista dialogia ja vuorovaikutusta.

Myös sosiaalityöntekijä toimii työssään eräänlaisena auktoriteettina, jolla on todellista valtaa asiakkaidensa elämään. Kirsi Juhila (2006, 84, 85) on tarkastellut erilaisia sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisiä suhteita. Edellä kuvailtua autoritaarista ja eriarvoista asetelmaa työntekijän ja asiakkaan välillä hän kutsuu vertikaaliseksi asiantuntijaksi. Siinä työntekijä nähdään tietäjänä ja asiakas tietämisen kohteena. Työntekijällä on tämän näkemyksen mukaan tietoa, jonka perusteella hän pystyy määrittelemään sekä asiakkaan ongelman että muutostarpeen. Asiakkaan kertomus taas nähdään alisteisena työntekijän näkemykseen nähden. Tämä näkökulma on eettisesti monella tapaa ongelmallinen ja ristiriidassa myös sen sosiaalityön ydintavoitteen kanssa, että asiasta tulisi aktiivinen osallistuja omassa elämässään ja yhteiskunnan täysivaltainen kansalainen (mt., 119).

Jensen (2010, 20) kritisoi myös sitä, että ohjelmissa ongelmien rakenteelliset tekijät – kuten köyhyys ja vaikeat elämäntilanteet – unohdetaan, ja ongelmat individualisoidaan ja muutetaan psykologisiksi. Tämä on nähtävissä muun muassa ohjelmassa *Supernanny*. Jensenin mukaan siinä uusinnetaan individualistista tulkintaa, jossa elämä ja identiteetti nähdään kuin vapaasti valittavina, ja ekonomiset, materiaaliset ja muut realiteetit, mitkä rajoittavat valintoja, jätetään huomiotta. Myös Juhila (2006, 68) toteaa, että syrjäytymisen syntymekanismien ja sitä torjuvaan pyrkivän toiminnan kannalta olennainen kysymys on, korostetaanko enemmän yksilön vai yhteiskunnan vastuuta ongelmista. Yksilön vastuuttaminen ongelmista vie katseen pois yhteiskunnan syrjäytymistä tuottavista rakenteista, kuten työmarkkinoista, eriarvoisuudesta tai palvelujärjestelmien epäkohdista. Television terapiaohjelmat todellisuuden muokkaajina saattavatkin tarkoituksellisesti tai tiedostamattaan johdattaa katsojien ajatuksia ongelmien syistä yksilön vastuuta korostavaan suuntaan.

Individualismin lisäksi toisena nykykulttuurin yleistyneenä piirteenä voidaan pitää refleksiivisyyttä. Refleksiivisyys esiintyy ohjelmissa usein osallistujien pitkissä monologeissa, joita he puhuvat suoraan kameralle pohtien kokemuksiaan ja sitä, mitä ovat oppineet (Dubrofsky 2007, 264). Fairclough (1997, 49) toteaa refleksiivisyyden näyttävätyvän ohjelmissa kuin ”itserefleksiivisenä metadiskursina”, jonka ohjelmiin osallistujat omaksuvat. Refleksiivisyys koskee yhtä lailla suhdetta televisioon, suhdetta omaan rakennettuun persoonallisuuteen kuin myös suhdetta siihen peliin, joka edellyttää ”todellisen minän” näkyvää paljastamista.

Jessie Daniels (2012, 114-115) kiinnittää huomiota tosi-tv-ohjelmissa esiintyvään etniseen eriarvoisuuteen. Ohjelmassa *Interventio* näytetään etupäässä valkoihaisia huumeiden käyttäjiä, joiden taustoja, lapsuuden traumoja ja välittäviä perheitä esitellään. Näin osallistujista rakentuu kuva ”ansaitsevina addikteina”, jotka ”tuhlaavat valkoisuuttaan”. Sen sijaan monissa vankilaan tai poliisin työhön keskittyvissä ohjelmissa, joissa kuvataan lähinnä mustaihaisia tai latinoita, on inhimillinen puoli

unohdettu ja osallistujista luodaan kuvaa rikollisina, jotka terapian sijaan ansaitsevat entistä kovempia rangaistuksia.

Television terapiaohjelmien katsominen vaikuttaa myös katsojiin monella tavalla. David Vogel ym. (2008, 278, 287) toteavat, että televisiosta saaduilla mielikuvilla terapian luonteesta saattaa olla merkittävä vaikutus ihmisten käsityksille. Television antama virheellinen kuva terapiasta voikin vähentää halukkuutta hakeutua oikeaan terapiaan. Niissäkin terapiaohjelmissä, joissa terapia pohjautuu yleisesti tunnustettuihin ja hyväksytyihin terapiamuotoihin, kuten Dr. Phil ja Suurin pudottaja kognitiivis-behavioristiseen terapiaan, terapia on kuitenkin muokattu media- ja katsojaystävälliseksi, ja näin ollen se ei anna todellista kuvaa oikeasta terapiasta (Palmer 2008, 9). Myra MacDonaldin (2003, 85) näkemyksen mukaan television terapia perustuukin useimmiten enemmän itseavun ja itse selviämisen ideaan, kuin ammattilaisen todelliseen apuun.

Rachel Dubofsky (2007, 266, 267) näkee television terapian muuttaneen käsitystä terapian tarkoituksesta ja tavoitteesta. Hänen mukaansa aiemmin terapia tähtäsi minän muuttamiseen, mikä taas edellytti sen myöntämistä, että itsessä oli jotakin vikaa. Nykyisin taas ohjelmissä Dubofskyn itseterapiaksi kutsuma puhetapa perustuu pitkälti sen toteamiseen, että itsessä on jotakin hyvää, riippumatta millainen ihminen on tai mitä hän on tehnyt. Itsensä, ja kaikkien omiusten taipumustensa hyväksymistä sellaisenaan korostetaan ja tämän hyväksynnän ajatellaan johtavan itsevarmuuteen ja parempaan mielialaan.

Huolimatta monista television terapiaohjelmiin liittyvistä eettisistä huolenaiheista, positiivisempiakin näkemyksiä television terapiasta on esitetty. Parhaimmillaan tosi-tv voi hälventää terapiaan liittyvää mystisyyden verhoa tuomalla terapian näkyville joka kodin olohuoneeseen. Katsoja voi samaistua tosi-tv:n osallistujiin, ja tehdä heidän mukanaan ”terapeuttisen matkan” kohti muutosta. Tv-terapian kautta ihminen voi saada uusia näkökulmia ja välineitä ongelmiansa ratkaisemiseksi ja myös tunnetta siitä, että hän ei ole yksin ongelmiansa kanssa. Terapiaohjelmat voivat myös hälventää ennakkoluuloja erilaisia ongelmia, kuten mielenterveys- ja päihdeongelmia kohtaan. (Hamilton 2013.)

3 MENTOROINTI NUORISORIKOLLISTEN JA RISKIRYHMIIN KUULUVIEN NUORTEN AUTTAMISMENETELMÄNÄ

3.1 Nuorisorikolliset ja riskiryhmiin kuuluvat nuoret

Sosiaalisen konstruktionismin viitekehyksessä rikollisuuden voidaan katsoa perustuvan vallitsevan kulttuurin piirissä oleviin määrittelyihin oikeasta ja väärästä. Toisin sanoen tietyt sosiaaliset ja poliittiset prosessit johtavat siihen, että teko määritellään rikokseksi. (Kivivuori 2008, 22.) Rikollisuuden yleisyys yhteiskunnassa riippuukin siitä, miten rikollisuus määritellään ja miten sitä mitataan. Henrik Elonheimon (2010, 15) mukaan suurin osa ihmisistä tekee elämänsä aikana jonkin rikoksen, eli laissa kielletyn teon. Suomen lain näkökulmasta nuorisorikollinen on henkilö, joka tekee rikoksen 15-20-vuotiaana (Laki nuorista rikoksentekeijöistä, 1 §).

Vaikka nuorison käyttäytymistä onkin kauhisteltu kautta aikojen, niin lapsuuteen ja nuoruuteen liittyvä huolipuhe vaikuttaa yhä kasvaneen 1990-luvulta lähtien niin tiedotusvälineissä, poliittisessa puheessa ja muissa julkisissa keskusteluissa (Harrikari 2008, 8). Erityisesti nuorten syrjäytymisestä on oltu huolissaan. Syrjäytymisellä tarkoitetaan yleensä huono-osaistumisen prosessia, johon nuorten osalta liittyy putoaminen koulutuksen tai työmarkkinoiden ulkopuolelle ja elämänhallinnan ongelmat (Eduskunnan tarkastusvaliokunta 2013, 56). Syrjäytymistä pidetään poikkeavuutena tavanomaiseksi katsotusta elämästä ja sen nähdään yleisesti olevan riskitekijä erilaisille haitallisille ilmiöille, kuten päihteidenkäytölle, rikollisuudelle ja mielenterveysongelmille.

Nuorison käyttäytymiseen liittyvä huoli vaikuttaa olevan ainakin jossain määrin perusteltua, sillä nuoruuden aikana rikosten tekeminen on melko yleistä (Kivivuori 2008, 29). Nuorten tekemät rikolliset teot ovat kuitenkin suhteellisen lieviä. Tyypillisiä nuorten tekemiä rikoksia ovat vahingonteot kuten omaisuuden tuhoaminen, seiniin kirjoittelu ja piirtely, myymälävarkaudet, lievä väkivalta sekä liikenne rikkomukset. Myös internetiin liittyvät rikokset, kuten luvaton lataaminen, ovat nykyisin yleisiä. Useimmilla rikosten tekeminen päättyy kuitenkin varhaisaikuisuudessa, ja koko elämän ajan jatkuva rikollinen elämäntyyli onkin melko harvinaista. Niillä nuorilla, joilla rikollisuus jatkuu edelleen aikuisuudessa, rikoskäyttäytyminen ilmenee usein jo varhaisessa nuoruudessa muun muassa aggressiivisena käytöksenä ja vaikeuksina sosiaalisessa kanssakäymisessä muiden kanssa. Näillä nuorilla rikokset yleensä muuttuvat vakavammiksi varhaisaikuisuudessa ja viimeistään tässä vaiheessa henkilö joutuu yleensä myös rikosoikeusjärjestelmän kanssa tekemisiin. (Salmi 2011.)

Nuorison kohdistuvasta huolipuheesta huolimatta nuorten kokonaisrikollisuus on Suomessa lievästi vähentynyt 2000-luvulla. Vähentyminen on kohdistunut erityisesti lieviin tekoihin, kuten omaisuusrikoksiin. Sen sijaan väkivalta- ja huumerikollisuuden määrä on kasvanut. (Salmi 2011.)

Yleisesti ottaen nuorisorikollisuus on polarisoitunut ja ne, jotka tekevät rikoksia, tekevät niitä enemmän kuin aikaisemmin (Brax 2007). Sekä hyvä- että huono-osaisuus näyttää nuorten keskuudessa kasaantuvan ja ääripäät ovat siirtyneet kauemmaksi toisistaan (Harrikari 2008, 17). Ongelmien kasaantuminen näkyy myös huostaanottojen lisääntymisenä. Etenkin 15-17-vuotiaiden tyttöjen huostaanotot ovat lisääntyneet koko 2000-luvun. Myös psykiatrisessa laitoshoidossa olleiden nuorten määrä on kasvanut (Tilastokeskus).

Rikollisuuden määrittelyn lisäksi myös rikollisuuden syistä on historian kuluessa annettu lukuisia erilaisia selityksiä. Nykyisin ajatellaan yleisesti, että erot rikosalttiudessa johtuvat lukuisista tekijöistä, kuten yksilöstä itsestään, perheestä, kaveripiiristä, koulusta ja laajemmasta yhteisöstä (Elonheimo 2010, 23). Lisäksi myös tilannetekijät vaikuttavat siihen, millä todennäköisyydellä rikos tapahtuu. Yksittäinen riskitekijä jollakin edellä mainituista alueista ei yleensä johda vielä rikollisuuteen, vaan eri riskitekijöiden kasaantuminen samalle henkilölle lisää rikosten tekemisen todennäköisyyttä. (Kivivuori 2011.)

Yksilötasolla rikollisuus voidaan yhdistää tiettyihin luonteenpiirteisiin, kuten aggressiivisuuteen, impulsiivisuuteen, hyperaktiivisuuteen, itsekontrollin puutteeseen ja alhaiseen prososiaalisuuteen. Rikoksille altistavat myös tietyt psykiatriset häiriöt, kuten käytöshäiriöt, antisosiaalinen persoonallisuushäiriö, ADHD sekä päihde- ja psykoottiset häiriöt. (Elonheimo 2010, 23.) Perinnöllisten tekijöiden osuus antisosiaalisissa taipumuksissa on vaikeasti mitattavissa. Nykytutkimuksen valossa näyttäisi siltä, että perinnöllisten tekijöiden merkitys on suurinta lapsuudessa ilmenevässä antisosiaalisuudessa, joka jatkuu usein aikuisuuteen saakka. Antisosiaalisuuteen kuuluvat muun muassa väkivaltaisuus ja tunteettomuus. Perinnölliset taipumukset eivät kuitenkaan automaattisesti johda rikolliseen tai väkivaltaiseen käyttäytymiseen, vaan vaikuttavat vain tietyn käyttäytymisen todennäköisyyteen. (Kivivuori 2008, 114, 115.)

Erialaisten perheeseen liittyvien tekijöiden, kuten perheen rakenteen, taloudellisten olojen ja vanhemmuuteen liittyvien ominaisuuksien on myös osoitettu vaikuttavan rikollisuuden kehittymiseen. Muun muassa teinivanhemmuus, yksinhuoltajuus, vaihtuvat perhesuhteet, parisuhdeväkivalta, vanhempien mielenterveysongelmat ja kovat tai epä johdonmukaiset kasvatuskäytännöt sekä lapsen kaltoinkohtelu ovat riskitekijöitä ja voivat vaikuttaa rikollisen käyttäytymisen kehittymiseen (Haapasalo 2006, 124–130). Erityisen huolestuttavana ilmiönä voidaan pitää syrjäytymisen sosiaalista periytyvyyttä eli sitä, että syrjäytyneiden vanhempien perheissä myös lasten riski syrjäytymiseen ja moniongelmaisuuteen on suurta (Brax 2007). Perheen sosiaalisen huono-osaisuuden onkin todettu olevan rikollisuuden riskitekijä, ja perheen nostamisen köyhyydestä on todettu vähentävän lasten rikollisuutta. Tämän oletetaan johtuvan siitä, että kohentuneen elämäntilanteen ja taloudellisten huolien vähenemisen myötä vanhemmat myös jaksavat huolehtia lapsistaan paremmin. (Kivivuori

2011.) Suomen kontekstissa huolestuttavaa on myös se, että muihin Pohjoismaihin verrattuna lasten suhteet vanhempiin ovat huonommat ja heillä on vähiten sosiaalisia kontakteja muihin aikuisiin. Suomea onkin kuvattu etäisten sosiaalisten suhteiden maaksi. (Oksanen 2008, 51.)

Rikollisuuden sosiologiset selitysmallit korostavat yhteiskunnan eriarvoisuutta ja joidenkin ryhmien huono-osaisuutta, jonka vuoksi he putoavat koulutuksesta ja muista yhteiskunnan normaaleista toiminnoista. Sosiaaliin selitysmalleihin kuuluvat myös nuorisorikollisuutta aiheuttavat oppimisprosessit. Yhteiskunnan normatiivisista toiminnoista ulos jääminen johtaa usein siihen, että rikosaktiiviset yksilöt hakeutuvat toistensa seuraan. Yleisen oppimisteorian mukaan yksilöiden käytöstä voidaan sosiaalisissa tilanteissa vahvistaa palkinnoin ja rangaistuksin. Rikollisryhmissä jäsenten alttius rikoksiin vahvistuu kannustamisen kautta. Jos nuori saa rikoksen tehtyään ihailua kavereiltaan, tämä ihailu palkitsee rikoksen tekoa ja johtaa rikollisen käyttäytymisen jatkumiseen. (Kivivuori 2006, 170, 182.) Sosiologiset selitysmallit korostavat myös vankeusrangaistuksen haitallisuutta, koska se vaikeuttaa paluuta yhteiskunnan normaaleihin instituutioihin ja aiheuttaa leimaamista (Haapasalo 2008, 239).

Yhteisö voi vaikuttaa myös rikollisuuden ehkäisyyn ja vähentää yksilöiden rikostaipumuksia. Travis Hirschin (1969) sosiaalisen kontrollin teoria määrittelee tästä neljä tapaa: tunnepohjaiset siteet muihin ihmisiin, motivoitunut sitoutuminen konventionaalisiin instituutioihin ja valintoihin, ajan käyttäminen laillisiin toimintoihin ja harrastuksiin ja lain noudattamista suosivat uskomukset, jotka sitovat ihmisiä normeihin. Käänteisesti voidaan ajatella, että yksilö, jolla ei ole tunnepohjaisia siteitä normeja noudattaviin henkilöihin ja joka ei ole motivoitunut sitoutumaan laillisiin toimintoihin eikä pidä lain noudattamista tärkeänä, tekee muita enemmän rikoksia. (Kivivuori 2006, 166–167.)

Rikollisuuden syiden ymmärtämisen lisäksi uudempi tutkimus pyrkii tarkastelemaan niitä tekijöitä, jotka suojaavat rikollisuudelta. Merkillepantavaa on, että suurin osa riskiryhmiin kuuluvista lapsista ei kehity antisosiaaliseen suuntaan riskeistä huolimatta. Haapasalon (2006, 147) mukaan kehitykseltä voivat suojata ainakin kolmenlaiset tekijät: 1) yksilölliset erot haavoittuvuudessa, jotka johtuvat neurobiologisista tai varhaiseen kasvuympäristöön liittyvistä tekijöistä ja voivat suojata stressitilanteissa 2) myönteiset riskitekijöiden vaikutusta kompensoivat elämäntapahtumat 3) perheympäristön tarjoama suoja, kuten turvallinen ja pysyvä kiintymyssuhde. Enemmän tietoa tarvittaisiinkin sekä riski- että suojaavista tekijöistä, jotta voitaisiin kehittää tehokkaita rikollisuutta ehkäiseviä interventioita.

Koska vankilarangaistuksilla on todettu olevan nuorille haitallisia seurauksia, on nuorille vankilan sijana pyritty suunnittelemaan erilaisia hoito-ohjelmia, eli diversioita. Näissä rikollisuuden ehkäisyyn pyrkivissä ohjelmissa nuorille tarjotaan muun muassa ohjausta, terapiaa ja ammatillisen

koulutuksen ja työllistymisen mahdollisuuksia. Kansainvälisissä tutkimuksissa on todettu, että riskiryhmiin kuuluvien nuorten auttamiseksi tarvittaisiin entistä enemmän moniammatillista yhteistyötä. Lastensuojelun, mielenterveyspalvelujen, oikeusjärjestelmän ja koulun henkilöstön tulisi yhdessä toimia nuoren hyväksi ja osallistua rikoksia ehkäisevään ohjelmaan. Myös nuoren vanhempien osallistuminen ja perheelle tarjottava kasvatusohjaus auttavat ehkäisemään nuoren ei-toivottavaa käyttäytymistä ja kehitystä. (Haapasalo 2008, 234, 235.)

3.2 Mentorointi menetelmänä

Mentorointi on yksi vanhimpia kehittämisen keinoja. Sen avulla on välitetty osaamista henkilöltä ja sukupolvelta toiselle. Oppipojan tai kisällin ja mestarin suhde on klassinen esimerkki tästä. Mentoroinnissa olennaista onkin vuorovaikutteinen toiminta, jossa kokenut mentori ohjaa tai opastaa kokemattomampaa mentoroitavaa. (Kupias & Salo 2014, 11–13.) Mentorointi on kehitetty ensisijaisesti työelämän tarpeisiin. Se on ennen muuta kehittävä ja luottamuksellinen vuorovaikutussuhde mentorin ja mentoroitavan välillä. Mentorointi poikkeaa kuitenkin muista ihmissuhteista siinä, että sillä on selkeästi tietty tavoite ja periaatteet. Mentoroinnissa kokeneempi mentori pyrkii siirtämään osaamistaan mentoroitavalle antamalla tälle aikaansa ja tietämystään. Mentori reagoi niihin tarpeisiin, jotka ovat toisen henkilön kasvun kannalta keskeisiä. Työelämälähtöisyydestään huolimatta mentorointi ei ole kohdistunut niinkään mentoroitavan uran edistämiseen kuin tukemaan tätä löytämään itse omat vahvuutensa ja kasvupotentiaalin sekä kannustamaan häntä kehittämään niitä. (Juu-sela ym. 2000, 14, 15.)

Mentorointi sekä käsitteenä että erilaisina menetelminä on laajentunut nopeasti alkuperäisestä työelämälähtöisestä mentoroinnista. Mentorointia on tutkittu runsaasti erityisesti Yhdysvalloissa, ja siellä se onkin ollut suosittu menetelmä jo pitkään. Mentorointia on käytetty siellä erityisesti nuorten auttamismenetelmänä monissa yhteyksissä kuten kouluissa, ongelmanuorten, maahanmuuttajien tai terveysongelmaisten nuorten parissa. Nuorten mentorointia voidaankin pitää ”sateenvarjokäsitteenä”, joka sisältää sekä lukuisia menetelmiä että tavoitteita (Shapiro 2014, ix, x). Ajatus mentoroinnin vaikuttavuudesta perustuu uskoon, että tukeva suhde nuoren ja aikuisen välillä tuottaa positiivista nuoruuden kehitystä (DuBois & Karcher, 2014, 3). Mentoroinnilla pyritään auttamaan nuoria muun muassa terveyteen, turvallisuuteen, koulumenestykseen ja työhön liittyvissä valmiuksissa sekä vahvistamaan yhteisöllisyyttä ja yhteisöön kuulumisen tunnetta. (Shapiro 2014, ix, x.) Jotkut nuorten mentorointiohjelmat tavoittelevat laaja-alaisempia vaikutuksia nuorten elämään, kun taas toiset keskittyvät kapeampiin tavoitteisiin, kuten tiettyyn työhön valmentamiseen tai antisosiaalisen käytöksen ja päihteiden käytön vähentämiseen (Jekielek ym. 2002).

Perinteisen kahdenkeskeisen mentoroinnin rinnalle on tullut myös muita mentoroinnin muotoja. Pienryhmämentoroinnissa yhdellä mentorilla on 2–3 mentoroitavaa. Seniori-juniorimallissa mentorit ovat aktoreita selvästi kokeneempia ja osaavampia. (Kupias & Salo 2014, 29.) Tällöin voidaan puhua myös sukupolvien välisestä mentoroinnista. Vertaismentorilla (peer mentor) tarkoitetaan usein suunnilleen samaa ikäluokkaa olevaa nuorta kuin mentoroitavakin, jolla on kuitenkin hieman enemmän kokemusta jostakin aihealueesta. Vertaismentori voi olla esimerkiksi muutaman vuoden vanhempi koululainen tai opiskelija (Graduate School of Arts & Sciences). Vertaismentorointiin kuuluu myös molemminpuolinen jakaminen ja se, että mentorin ja mentoroitavan rooli voi vaihdella (Kupias & Salo, 2014, 30). Toisaalta vertaismentorius voi tarkoittaa myös sitä, että mentorilla ja mentoroitavalla on taustallaan samanlaisia kokemuksia. Tässä määritelmässä vertaismentori voi olla huomattavasti vanhempikin kuin mentoroitava. Luonnollisesta mentorista (natural mentor) puhutaan, kun tarkoitetaan nuorelle tärkeää perheen ulkopuoleista aikuista, joka on osa nuoren normaalia elämää. Luonnollisia mentoreita voivat olla esimerkiksi sukulaiset, naapurit, isovanhemmat, opettajat tai valmentajat. (The Women's Tree.)

Mentoroinnin muotojen moninaisuudesta huolimatta yhteistä eri mentorointimuodoille on mentorin ja aktorin välillä oleva luottamus, vastavuoroisuus, keskinäinen arvostus, vapaaehtoisuus, sitoutuneisuus ja tavoitteellisuus (Kupias & Salo 2014, 120, 147). Parhaimmillaan mentorointi voi antaa paljon kaikille osapuolille kehittämällä taitoja, vahvistamalla itsenäistä suoriutumista ja itsetuntemusta sekä uudistamalla toimintatapoja (Mt., 259).

David Shapiron (2014, x) mukaan pitäisi kollektiivisesti varmistaa, että nykyinen nuorten sukupolvi on mentoroitu sukupolvi, mikä hänen mukaansa johtaisi paremmin tuettuun, tuottavaan ja yhtenäisempään yhteiskuntaan. Nuorten mentoroinnin aate onkin levinnyt Yhdysvalloista myös lukuisiin muihin maihin ja tullut suosituksi erityisesti myös Isossa-Britanniassa (Newburn & Shiner 2006, 23, 24).

3.3 Nuorisorikollisten ja riskiryhmiin kuuluvien nuorten mentorointi

Tässä luvussa tarkastelen rikollisten ja syrjäytymisvaarassa olevien nuorten mentorointia koskevaa aiempaa tutkimusta. Myös tämä katsaus perustuu etupäässä yhdysvaltalaiseen kirjallisuuteen, sillä suomenkielistä tutkimusta aiheesta on vähäistä. Ongelmanuorten mentorointiohjelmien tarkoituksena on liittää nuoria aikuisiin, jotka voivat toimia positiivisina roolimalleina nuorille sekä tarjota heille tukea, rohkaisua ja opastusta. Positiivisten arvojen ja mallien tarjoamisen kautta pyritään riskitekijöiden, kuten epäsosiaalisen käyttäytymisen, eristäytymisen, perheongelmien ja rikollisuuden vähen-

tämiseen (Cawood & Wood 2014, 223.) Usein köyhistä kodeista, yksinhuoltajaperheistä ja ongelmallisilta asuinalueilta tulevilla nuorilla puuttuukin aikuisen tuki ja positiiviset ihmissuhteet aikuisten kanssa (Jekielek ym. 2002). Mentoroinnin avulla pyritäänkin paikkaamaan vanhemmuuden ja muiden aikuissuhteiden puutetta.

Nuorten mentoroinnissa painottuu erityisesti ongelmien ennaltaehkäisy. Ennaltaehkäisyn puolestaan ajatellaan edellyttävän riskialttiiden nuorten tunnistamista, ja heidän saamistaan riittävän ajoissa interventioiden piiriin. (Cavell & Elledge 2014, 29, 32.) Ennaltaehkäisyn lisäksi mentorointia käytetään myös korjaavana interventiona jo rikollisuuteen ajautuneille nuorille. Elaine A. Blecmanin & Jeddiah M. Boppin (2005, 454) mukaan kiinnostus yhteisöpohjaisiin mentorointia sisältäviin interventioihin kasvoi, kun yhteisöstä eristämisen esimerkiksi armeijan leirille tai muuhun laitokseen todettiin tuottavan nuorille haitallisia vaikutuksia ja usein lisäävän uusintarikollisuutta.

Yhdysvalloissa nuoret päätyvät mentorointiohjelmiin usein muiden ohjelmien tai palveluiden kautta (DuBois ym. 2002, 191). Nuorisoiikeuden piirissä olevien nuorten interventioihin saattaa mentorointi kuulua yhtenä osana (Abrams, Mizel & Nguyen 2014, 404). Nuorisorikollisiin kohdistuva mentorointi voi olla joko vapaaehtoistoimintaa tai viranomaisten taholta tapahtuvaa mentorointia. Viranomaisten taholta toteutettavassa mentoroinnissa viranomaisen voi olla esimerkiksi nuoren koevapauden valvoja (Bouffard 2008, 4).

Vanhin ja tunnetuin yhdysvaltalaisista nuorten mentorointiohjelmissä on jo vuonna 1904 perustettu Big Brothers/Big Sisters, ”BBBS”. Se on yhteisöpohjainen ohjelma, jonka tarkoituksena on kehittää tervettä nuoruutta positiivisen aikuiskontaktin kautta, vähentää riskitekijöitä ja negatiivista käytöstä ja vahvistaa suojaavia tekijöitä. BBBS-ohjelmat on suunnattu 6–18-vuotiaille, jotka tulevat usein yksinhuoltajaperheistä ja matalan tulotason alueilta. Jotkut ohjelmat on kohdistettu vankilassa olevien vanhempien lapsille. Kohderyhmän nuoret määritellään olevan suuressa väkivallan tai traumojen riskissä joko asuma-alueellaan tai perheissään. (National Institute of Justice.) Toinen tunnettu mentorointiohjelma on Yhdysvalloissa vuodesta 1974 toiminut Juvenile Mentoring Program, ”JUMP”, joka on osa valtakunnallista Nuorisoiikeuden ja rikollisuuden ehkäisyn ohjelmaa. JUMP:n menetelmänä on henkilökohtainen mentorointi nuorille, jotka ovat riskissä epäonnistua opinnoissaan, keskeyttää koulun, tehdä rikoksia tai osallistua jengeihin. (Juvenile Mentoring Program JUMP.)

Nuorisorikollisten mentorointi vaikuttaa Suomessa olevan vielä lapsenkengissään. Mentoroinnin sijasta useammin käytetty nimitys täällä on tukihenkilötoiminta. Lastensuojelulaissa (LSL 13§) määritellään lastensuojelun tukihenkilö/tukiperhetoiminnan järjestäminen kunnan tehtäväksi ja sen myöntämisessä noudatetaan tarveharkintaa. Erityisesti nuorisorikollisiin kohdistuvasta tukihenkilötoiminnastakin vaikuttaa olevan varsin vähän tutkimusta, ja aihetta sivuavat tutkimukset ovat joko ammatikorkeakoulun lopputöitä tai yliopistojen pro graduja.

Viime vuosina on kuitenkin näkynyt merkkejä siitä, että riskiryhmiin kuuluviin nuoriin kohdistuva mentorointi on vähitellen rantautumassa myös Suomeen. Suurelle yleisölle ilmiö tuli tutuksi ainakin tutkimastani Kakola-ohjelmasta, jossa KRIS-järjestön kokemusasiantuntijat toimivat nuorten mentoreina. KRIS on vankilasta vapautuneiden järjestö, joka on toiminut Suomessa vuodesta 2001. Yksien toimintamuodoista on erityisnuorisotyö. KRIS:n toiminta perustuu sen internet-sivuston mukaan neljään periaatteeseen: rehellisyyteen, päihdeettömyyteen, yhteisvastuullisuuteen ja toveruuteen. Sen nuorisotyö on ”ennaltaehkäisevää ja korjaavaa kriminaalisyöttä 15-25-vuotiaille päihde- ja/tai rikoskierteessä oleville nuorille vertaistuen avulla”. KRIS:n mentorit ovat kokemusasiantuntijoita, joilla on itsellään kokemuksia syrjäytymisestä, vankilasta, päihdeongelmista tai lastensuojelun asiakkuudesta. Mentoroinnin lisäksi KRIS:n toimintamuotoja nuorille ovat muun muassa palveluohjauksellinen neuvonta ja ohjaus ja harrastus- ja vapaa-ajan toiminta. (KRIS.)

Myös Sukupolvet verkoksi -hanke (2002-2004) on hyödyntänyt mentoreita lasten ja nuorten tukena. Tässä hankkeessa mentorin sijasta käytettiin yleensä nimitystä aikuisystävä. (Moilanen 2005, 23). Hankkeen kohteena oli tietty asuinalue, mutta päinvastoin kuin usein Yhdysvalloissa hanketta ei haluttu kohdentaa erityisesti riskialttiille lapsille ja nuorille, vaan hanke oli avoin kaikille alueen lapsille. Näin pyrittiin välttämään lasten leimaamista. (Mt., 5.)

Syrjäytymisen ja rikollisuuden vaarassa olevien nuorten mentorointia koskevaa kirjallisuutta tarkastellessani huomasin pian, että yhdysvaltalaiset tutkijat ovat varsin kiinnostuneita mentoroinnin vaikuttavuudesta. Tämä kiinnostus vaikutuksia kohtaan on ymmärrettävää monesta syystä. Ensinnäkin Yhdysvalloissa nuorten mentorointiin budjetoidaan vuosittain huomattavia summia (Dubois ym. 2011). Toisekseen Yhdysvalloissa on erilaisia nuorten mentorointiohjelmia erittäin runsaasti: vuonna 2014 niitä listattiin yli 5000 ja niiden piirissä oli arviolta 4,5 miljoonaa nuorta (MENTOR. National Mentoring Partnership). Vaikuttavuuden tutkimuksella halutaankin selvittää, onko mentorointi todella hyödyllinen menetelmä ja kannattaako siihen panostaa. Vuosien varrella tehtyjen tutkimusten valossa ei olekaan itsestään selvää, että mentoroinnin vaikutukset olisivat aina positiivisia. Varsinkin useisiin vanhempiin mentorointiohjelmiin kohdistunut tutkimus on raportoinut nollatuloksista tai jopa negatiivisista tuloksista. Blechmanin & Boppin (2005, 201) mukaan yksi negatiivisia vaikutuksia tuottanut ohjelma on ollut The Cambridge-Somerville Youth Study (CSYS), joka toimi vuosina 1935–1939. Tästä ohjelmasta tehdyssä pitkittäistutkimuksessa todettiin, että mentorointia 12-vuotiaana saaneiden tulokset olivat 47-vuotiaana huomattavasti huonommat vertailuryhmään verrattuna sekä rikollisuuden, alkoholin käytön että mielen sairauksien osalta (McCord 1992 Blechmanin & Boppin 2005, 201 mukaan). Myöskään David Roysen (1998) tutkimuksessa, joka kohdistui riskissä oleviin afroamerikkalaisiin nuoriin, mentorointilla ei todettu olevan vaikutuksia itsetuntoon, asenteisiin päihteitä tai koulunkäyntiä kohtaan.

Lukuisat uudemmat mentorointiohjelmat ovat kuitenkin tuottaneet positiivisia tutkimustuloksia. Laura Abrams ym. (2014) on systemaattisessa kirjalliskatsauksessaan tutkinut mentoroinnin vaikutuksia uusintarikollisuuteen nuorilla, jotka ovat palanneet takaisin yhteisöönsä nuorisovankilasta tai muusta rangaistuslaitoksesta. Tutkimus käsittää kolme erilaista interventio-ohjelmaa: Aftercare for Indiana through Mentoring (AIM), The Washington State Juvenile Rehabilitation Administration (JRA) ja Clay County. Tuloksia verrattiin nuoriin, joiden vapautumisen jälkeiseen hoito-ohjelmaan ei kuulunut mentorointia. Kaikissa kolmessa ohjelmassa käytettiin henkilökohtaista mentorointia, ja mentoroinnin tavoitteena oli auttaa nuorisorikollisia muutokseen kohti rikollisuudesta ja päihteistä vapaata elämää. Ohjelmista AIM ja JRA kestivät vähintään vuoden, kun taas Clay County vähintään kuusi kuukautta. (Abrams ym. 2014, 409, 411, 412.)

Abramsin ym. (2014, 416) mukaan kaikissa kolmessa interventio-ohjelmassa uusintarikollisuuden määrä 12 kuukauden kuluttua vapautumisesta oli vähäisempää kuin kontrolliryhmällä. Kuitenkin JRA ohjelmassa mukana olleiden uusintarikollisuus 36 kuukauden kuluttua ohjelmasta oli noussut samalle tasolle kontrolliryhmän kanssa, yli 70 %:iin. Abramsin ym. mukaan on todennäköistä, että mentoroinnin vaikutus on ollut 12 kuukauden jälkeen suurinta, koska nuoret silloin vielä saivat mentorointipalveluita, kun taas 36 kuukauden kuluttua nuoret joutuivat tulemaan toimeen omillaan. Kuitenkin AIM ja Clay County -ohjelmissa uusintarikollisuuden väheneminen oli pysyvämpää kuin JRA:ssa, ja 48 kuukauden kuluttua ohjelman alkamisesta mentoroiduilla uusintarikollisuus oli edelleen huomattavasti vähäisempää kontrolliryhmään verrattuna. Abrams ym. (2014, 416) toteavat, että tutkimuksen perusteella ei kuitenkaan voida sanoa kovin paljoa mentoroinnin vaikutuksista uusintarikollisuuteen, vaan tarkempaa tietoa tarvittaisiin, jotta voitaisiin olla varmoja, että juuri mentorointi on vaikuttanut tuloksiin. Nuorisorikolliset saavat myös monenlaisia muita palveluita mentoroinnin lisäksi, joten voi olla, että positiiviset tulokset johtuvat muista interventioista. Myös Newburn & Shiner (2006, 38) ovat kyseenalaistaneet suoraviivaiset johtopäätökset mentoroinnin vaikutuksista. Heidän tutkimuksessaan nuorten rikollisuus selkeästi väheni kahden vuoden aikana, mutta samassa ajassa rikollisuus väheni myös kontrolliryhmällä, joka ei saanut mentorointia. Näistä epävarmuustekijöistä huolimatta Abrams ym. (2014, 414–416) uskoo kuitenkin tutkimuksen antavan viitteitä siitä, että vahva side mentorin ja mentoroitavan välillä voi tuottaa tilastollisesti merkitseviä tuloksia uusintarikollisuuden vähenemisestä, ja että mentorointi vaikuttaa lupaavalta menetelmältä käytettäväksi myös tulevaisuudessa.

Useiden tutkimusten mukaan mentorointi voi olla hyödyllinen menetelmä erityisesti rikollisuuden ennaltaehkäisyssä. Muun muassa Lisa M. Keating, ym. (2002, 731) ovat todenneet mentoroinnin vaikuttaneen positiivisesti nuoriin, jotka määriteltiin rikollisuuden ja mielenterveysongelmien riskissä oleviksi. Sekä itsetuhoinen, että toisia vahingoittava käyttäytyminen vähenivät. Samoin luonnollista

mentorointia tutkineet Beth Molnar ym. (2008, 1090) toteavat, että tukevan aikuiskontaktin saatavilla olo suojaasi nuorta aggressiiviselta tai rikolliselta käyttäytymiseltä.

Kirjallisuuden valossa onnistuneen mentorointisuhteen edellytyksiä ovat muun muassa luottamuksellisen suhteen muodostuminen mentorin ja mentoroitavan välillä, positiivinen tunneyhteys, mentorin tarjoama tuki käytännön asioissa ja yhteiset kiinnostuksen kohteet (Cawood & Wood 2014, 215; Maldonado ym. 2008, 224; DuBois ym. 2011, 78; de Anda 2001, 114). DuBois'n ym. mukaan (2002, 188) mentoroinnin onnistumista parantaa, että mentorointiohjelmat ovat hyvin suunniteltuja ja jäseneltyjä rakenteeltaan. Niissä tulee olla selkeät tavoitteet ja toimintaperiaatteet. Myös nuorten vanhempien ja muiden yhteistyötahojen osallistuminen ohjelmaan on tärkeää (Abrams ym. 2014, 406).

Joissakin tutkimuksessa mentorit ovat itse kuvanneet käsityksiään omasta roolistaan. Cawoodin & Woodin (2014, 223) mukaan mentorit näkivät itsensä roolimalleina, opettajina, kuuntelijoina ja nuoren ystävinä. Samoin Moilanen (2005, 78) kertoo, että mentorit kokivat tehtäväkseen käytettävissä olemisen ja ajan antamisen nuorelle, nuoren hyväksymisen omana itsenään sekä vastuun kantamisen.

DuBois ym. (2011, 78) toteavat, että uudempien ohjelmien menestyksen syynä verrattuna vanhoihin ohjelmiin on saattanut olla muun muassa se, että niiden suunnittelussa on paremmin otettu riskialttiiden nuorten erityistarpeet huomioon. Kaikki menetelmät eivät sovi kaikille, ja loppujen lopuksi mentoroinnissa on kyse ensisijaisesti kahden ihmisen välisestä suhteesta, johon molemmat tuovat oman persoonallisuutensa ja elämänhistoriansa (ks. de Anda 2001, 114).

3.4 Kokemusasiantuntijuus

Kokemukseen perustuva tieto on viime vuosina noussut tärkeään asemaan useilla aloilla yhteiskunnassa. Yksityisten tarpeiden aiempaa suurempi korostaminen on johtanut siihen, että muun muassa yritysten toiminnassa ja palveluiden kehittämisessä pyritään entistä paremmin huomioimaan yksittäisten ihmisten kokemukset. Myös sosiaalisissa liikkeissä ja sosiaalipoliittisissa ohjelmissa on alettu kiinnostua palveluiden käyttäjien omista kokemuksista (Nieminen 2014, 14-15). Kokemustieto voidaankin määritellä tiedoksi, jota on tavallisilla kansalaisilla, erityisesti palvelujen käyttäjillä. Tieto on ei-professionaalista ja subjektiivista tietoa – päinvastaista kuin ammattilaisen tieto, joka perustuu objektiiviseen asioiden tarkasteluun. (Saari ym. 2014, 59.) Yksi esimerkki kokemustiedon kasvaneesta arvostuksesta on viime aikoina sosiaalityön kentällä runsaasti sijaa saanut kokemusasiantuntijuus.

Kokemusasiantuntijaksi nimitetään henkilöä, jolla on omakohtaista kokemusta esimerkiksi mielen-terveys- tai päihdeongelmasta ja joka omiin kokemuksiinsa pohjaten haluaa auttaa toisia tai kehittää

palveluja. Kokemusasiantuntijuuden edellytyksenä on omakohtainen riittävän pitkälle edennyt kuntoutumisprosessi ja kokemusasiantuntijakoulutuksen suorittaminen. Erityisesti kyky reflektoida ja tätä kautta syntyvä taito omien kokemusten muuttaminen työvälaineiksi on tärkeä taito kokemusasiantuntijuudessa. Usein tämä tarkoittaa pitkäkestoisen prosessin läpikäymistä. (Rissanen 2013.)

Erkki Saaren ym. (2014, 60-64) mukaan tutkijoiden ja kokemusasiantuntijoiden yhteistyö on erityisen tärkeää, sillä pelkän kokemustiedon luotettavuudessa voidaan nähdä lukuisia ongelmakohtia. Havainnot ja kokemukset yksistään eivät voi olla riittävä perusta tiedolle, jos niihin perustuvan tiedon paikansapitävyyttä ei suhteuteta muihin samasta ilmiöstä hankittuihin tietoihin. Kokemustiedon hankinta on myös yleensä satunnaista eikä systemaattista, ja subjektiivinen asenne voi estää monipuolisen tiedon hankintaa ja vastaanottamista. Tutkijat ja kokemusasiantuntijat voivat yhdessä oppia toistensa jakamista kokemuksista ja pyrkiä kehittämään niin kokemustiedon tuottamista, tuottamiseen osallistuvien yksilöiden osaamista kuin heidän toimintaansa määrittäviä rakenteita.

Kokemusasiantuntijuus on käsitteenä lähellä vertaistukihenkilöä. Vertaistuella on varsin pitkät perinteet erityisesti AA-liikkeen toiminnassa. Kokemusasiantuntijatoiminta eroaa kuitenkin vertaistuesta siinä, että työ ei ole yleensä vapaaehtoistyötä, vaan siitä maksetaan palkkiota. Vertaistukitoiminta liittyy myös selkeämmin kuntoutujien kanssa toimimiseen, kun taas kokemusasiantuntijan tehtäväkuva on laajempi sisältäen muun muassa ryhmänohjaajana toimimista, kokemuskouluttamista oppilaitoksissa, kehittämisryhmien jäsenyyttä tai tutkimushankkeiden arviointia. Yleensä kokemusasiantuntijat toimivat näissä tehtävissä ammattilaisten rinnalla ja apuna. (Rissanen 2013, 16.)

Päivi Rissanen mukaan (2013, 16) yksi kokemusasiantuntijan rooleista voi olla tukihenkilönä toimiminen. Hän määrittää tukihenkilönä toimisen yksittäisen ihmisen tukemiseksi joko tavallisessa arjessa tai jossakin erityisessä tilanteessa, kuten laitoshoidosta kotiutumsvaiheessa. Rissanen mukaan vertaistukihenkilötoiminnan vahvuutena on mahdollisuus uskon ja toivon luomiseen silloinkin, kun ihminen ei itse enää jaksa uskoa omaan toipumiseensa, tai toipumisessa on tullut takapakkeja. Näin ollen vertaistukihenkilötoiminnalla on tasavertaisen vuorovaikutuksen ja kokemusten jakamisen kautta sellaisia mahdollisuuksia, joita ei tavallisen tukihenkilötoiminnan kautta välttämättä saavuteta.

Suomessa kokemusasiantuntijoita on koulutettu 2000-luvun alusta. Muun muassa Mielen avain -hanke pohjautuu mielenterveys- ja päihdekuntoutuksen kehittämiseen kokemusasiantuntijoita kouluttamalla (Falk ym. 2013, 4). Hankkeen tavoitteena on ollut tukea kuntoutujan roolia aktiivisena osallistujana passiivisen vastaanottajan sijaan. Laajempaan tavoitteena on ollut yhteiskunnallisiin asenteisiin vaikuttaminen mielenterveys- ja päihdekuntoutujia kohtaan oikeanlaisen tiedon välittämisen kautta. (Kurki 2015, 21.) Myös vankilasta vapautuneiden järjestö KRIS ja kriminaalihuollon tukisäätiö Krits ovat kehittänyt kokemusasiantuntijatoimintaa vapautuneiden vankien parissa (KRIS;

KRITS). Marjo Kurjen (2015, 70) mukaan kokemusasiantuntijat onnistuvat usein luomaan luottamuksellisen suhteen vankeihin, joilla on usein suuri luottamuspuola viranomaisiin. Kokemusasiantuntijat voivat myös auttaa vankien osallisuuden kokemuksen lisäämisessä. Kokemusasiantuntija voi parhaimmillaan olla myönteisenä roolimallina ja tukea rikoskierteestä pääsemistä, arkielämässä pärjäämistä ja päihteetöntä elämää. (Mt.)

Kokemusasiantuntijuudessa ja mentoriudessa on paljon yhteistä. Molemmat pyrkivät luomaan luottamuksellisen suhteen toiseen henkilöön ja tuomivat monipuolisesti tukijoina ja roolimallina. Tulkitseen kuitenkin kokemusasiantuntijuuden painottuvat enemmän rinnalla kulkemiseen ja vertaistukeen, kun taas mentoriuteen liittyy yleensä myös opettajina ja tiedon välittäjinä toimiminen.

4 TUTKIMUSKOHTENA KAKOLA TV-OHJELMA

4.1 Kakolan idea

Tutkielmani aineistona on Ylen TV2 kanavalla 2010 esitetty tosi-tv-ohjelma Kakola ja sen ensimmäinen tuotantokausi. Ohjelmassa kuusi 15–17-vuotiasta poikaa suljetaan Kakolan käytöstä poistuneeseen vankilaan yhdeksäksi vuorokaudeksi. Vankilassa nuorille tarjotaan terapiaa eri muodoissaan. Kakolan johtoryhmään kuuluu kolme asiantuntijaa: vankilanjohtaja Kaisa Tammi-Moilanen, Helsingin vankilan pitkäaikainen psykologi Pertti Hakkarainen sekä nuoriso- ja väkivaltatyön erityisasiantuntija Olavi Sydänmaalakka. Lisäksi ohjelmassa vierailee muita asiantuntijoita, kuten erityisnuoriso-ohjaaja Sari Svensson ja nyrkkeilijä-päihdetyöntekijä Jukka Järvinen. Kakolassa on myös joukko vanginvartiojoita työssä. Erityisen tärkeä rooli on kolmantena päivänä Kakolaan saapuvilla poikien mentoreilla, jotka ovat samalla myös Kris-järjestön kokemusasiantuntijoita (Portti vapauteen). Jokainen pojista saa oman henkilökohtaisen mentorinsa, joka jakaa mentoroitavansa kanssa myös saman sellin viiden päivän ajan.

Kakola-ohjelmaa voidaan pitää tosi-tv:n ja dokumentin yhdistelmänä. Tässä tutkimuksessani olen tulkinut Kakolan ensisijaisesti television terapiaohjelmiin kuuluvaksi. Tyypillisen terapiaohjelman tapaan Kakolaan osallistuvilla nuorilla on ongelmia, joiden ratkaisemiseen pyritään asiantuntijoiden avulla. Ohjelman keskeistä on myös tunteiden käsittely ja tosi-tv:lle tyypilliset tunnustukset niin nuorten kuin mentoreidenkin osalta. Ohjelma tarjoaa myös katsojille tilaisuuden kurkistaa sosiaalityön ja terapian maailmaan, jotka yleensä ovat vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvia ja yksityisinä pidettäviä asioita.

Kakola on Tarinatalo Oy:n tuotantoa, ja se on tehty yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen, Kirkon mediasäätiön, Turun kaupungin, Länsi-Suomen elokuvakomission, Senaatti-kiinteistöjen, Helsinki-Mission ja Kris-Suomi ry:n kanssa. Laaja ja arvovaltainen taustajoukko kertoo siitä, että Kakola-ohjelmaa on tehty tosissaan; ei pelkästään viihteeksi vaan myös informatiivisessa ja opettavassa tarkoituksessa. Opetushallitus, Suomen Vanhempainliitto ja Väestöliitto ovat myös julkaiseet ohjelman teemoihin pohjautuvan internetsivuston, joka on suunnattu yläkoulun opettajille ja oppilaille (Kakola opettaa).

Ensimmäisen Kakola-ohjelman alussa oleva kertojan esittely kuuluu näin:

Suomen pahamaineisin vankila, Kakola, on jälleen auki. Kuusi rötöstelevää poikaa saa yhdeksän päivän ajan kokea, millaista elämä kaltereiden takana todella on. He eivät kuitenkaan tiedä, että kolmantena päivänä he saavat seuraa. Pojat haastetaan pohtimaan elämänsä suuntaa ja välttämään oikea vankila.

Kakola-ohjelman tarkoituksena onkin ohjelman mukaan tarjota pojille aito kokemus vankilamaailmasta, jotta he tämän kokemuksen perusteella voisivat tulevaisuudessa välttää oikeaan vankilaan joutumisen. Kaisa Tammi-Moilanen kiteyttää asian ensimmäisessä jaksossa: *Nää puitteet toivottavasti kertoo nuorille siitä suuresta menetyksestä, minkä, mikä heitä odottaa jos he jatkaa rikollista elämäntyylä ja päätyvät vankilaan.*

Kakolassa pyritään toimimaan kuten oikeassakin vankilassa. Pojat joutuvat tottumaan lukituissa selkeissään oleiluun ja päivärytmi noudattaa oikean vankilan rutiineja. Poikien päiviin kuuluu vaihtelevasti muun muassa psykologin ryhmätunti, taideterapiaa, liikuntaa, siivousta ja ruoanlaittoa. Ohjelmassa monia käytäntöjä, kuten odottelua, ovien lukitusta ja sellikaverien (eli mentoreiden) äkillistä poislähtöä myös perustellaan monessa kohtaa sillä, että ”oikeassakin vankilassa toimitaan näin”.

4.2 Kakola-ohjelman nuoret ja mentorit

Kakolaan saapuu aluksi kuusi poikaa, jotka ohjelmassa esitellään etunimillä: Jesse, Sauli, Pete, Fluk, Teemu ja Pete. Heti ensimmäisessä jakson lopulla Pete ilmaisee haluavansa lähteä Kakolasta, ja toisen jakson alussa hän poistuu ohjelmasta. Samoin myös Pauli saa tarpeekseen Kakolasta ja poistuu myös toisena päivänä. Paulin tilalle Kakolaan tulee Niko, joten Kakolaan jää yhteensä viisi poikaa. Seuraavassa lyhyet esittelyt Kakolan pojista (myös poislähteneistä), jotka perustuvat ohjelman ensimmäiseen ja (ja Nikon osalta toiseen) jaksoon.

Jesse on 17-vuotias ja ehtinyt syyllistyä lukuisiin näpistyksiin ja varkauksiin. Jesse itse selittää joutoryhmän alkuhaastattelussa syyksi rikolliseen käyttäytymiseensä vääränlaisen kaveripiirin.

Sauli on 15-vuotias ja asuu nuorisokodissa. Hänellä on tilillään näpistyksiä, murtautumisia ja auto-varkaus. Nuorisokotiin hän kertoo joutuneensa etupäässä päihteiden takia.

Pauli on 17-vuotias ja joutunut käytösongelmiensa vuoksi nuorisokotiin asumaan. Hän on syyllistynyt ilkivaltaan ja häiriköintiin. Pauli lähtee Kakolasta pois toisena päivänä. Syyksi hän sanoo sen, että ei jaksa vankilaan liittyvää odottelua.

Fluk on 15-vuotias ja haaveilee NHL-maalivahdin urasta. Hänellä on taustallaan ryöstöjä, pahoinpitelyitä ja mopovarkaus. Fluk asuu nuorisokodissa ja käy kotonaan noin kerran kuussa. Fluk kertoo elämänsä tärkeimmät ihmiset olevan sisaruksensa ja äidin.

Teemu on 17-vuotias ja asuu kotonaan äitinsä ja siskonsa kanssa. Teemun tilillä on näpistyksiä ja pahoinpitely. Hän on ollut tilanteessa mukana, jossa hänen kaverinsa pahoinpiteli miehen kuoliaaksi. Teemun äiti selittää Teemun väkivaltaisuutta ala-asteella tapahtuneella koulukiusaamisella.

Pete on 17-vuotias poika, joka on saanut tuomioita varastelusta ja huumausaineiden hallussapito- ja käyttörikoksista. Pete itse kertoo varastelleensa *melkein kaikkea mahdollista*. Syytä toimintaansa hän ei osaa sanoa. Ensimmäisessä jaksossa johtoryhmä alkaa epäillä Peten käyttäneen aineita, koska hän on kovin poissaolevan näköinen. Pete kieltäytyy antamasta ensin huumeseulaa, mutta seuraavana aamuna hän suostuu antamaan sen. Tästä huolimatta Pete on saanut Kakolasta jo tarpeekseen, ja poistuu ohjelmasta toisena päivänä. Varsinaista syytä poistumiselleen hän ei ohjelmassa kerro.

Niko saapuu Kakolaan toisena päivänä pois lähteneiden poikien tilalle. Hän on 16-vuotias ja asuu äitinsä kanssa. Niko kertoo että erilaisia rötösjuttuja on ollut aika paljon sekä pahoinpitelyitä, yleistä häiriköintiä ja varkauksia. Niko kertoo, että Kakolaan tuleminen oli hänen äitinsä idea.

Mentorit

Ohjelman kolmantena päivänä (3. jaksossa) mentorit saapuvat Kakolaan ja majottuvat poikien huoneisiin asumaan. Kukin poika saa henkilökohtaisen mentorinsa. Portti Vapauteen –internetsivuston mukaan he ovat Kris-järjestön vertaistukihenkilöitä. Mentorit ovatkin kokemusasiantuntijoita, joilla on jokaisella taustallaan pitkä rikoskierre. Ohjelmassa kerrotaan, että vankila ja rikoskierre ovat miehillä kuitenkin taaksejäänyttä elämää ja he tekevät nykyisin vertaistukityötä vankien parissa. Kokemusasiantuntija mentorina voikin olla myös tutkimusten valossa toimiva yhdistelmä. DuBois ym. (2002, 190) ovat todenneet, että mentorien ja mentoroitavien väliset samankaltaiset kokemukset vaikuttavat positiivisesti mentorointisuhteen onnistumiseen.

Kakola-ohjelmassa mentoreille on rakennettu merkittävä rooli. Myös ohjelman ammattiauttajat vaikuttavat luottavan erityisesti mentoreiden hyvää tekevään vaikutukseen. Erityisnuorisotyöntekijä Olavi Sydänmaalakka kiteyttää asian näin:

Tän kaltaisilla pojilla ympäri suomen niemen, niin niil on vino pino ammattiauttajia, viistoist henkee per naama, jossa ne on tottunu ramppaamaan ja saamaan prosesseihin liittyvät asenteensa, et ei paljoo terapiat kiinnosta. Ehkä näil on se et niinku ne tarvii tavallisuuden ammatilaisia, jotka on aidosti elämässään taistelee selviytymisessään . Et se, mitä varmaan eniten poikiin on kiinnittyny kotiin vietäväks, niin kyllä mä lasken sen menttorien ansioks, aika lailla.

Seuraavassa lyhyet esittelyt mentoreista, ja heidän taustoistaan.

Timo saapuu Kakolaan Saulin mentoriksi. Timo on itse viettänyt vankilassa aikoinaan viisi vuotta kärsien rangaistusta ryöstöstä, huumausainerikoksesta ja pahoinpitelystä.

Ari on Kakolassa Nikon mentorina. Hänen taustallaan on linnatuomiota kuuden vuoden ajan, ja tuomiot ovat tulleet törkeästä pahoinpitelystä, ampuma-ainerikoksesta ja pahoinpitelyistä.

Jari toimii Kakolassa Jessen mentorina. Hän on istunut vankiloissa peräti kahdeksan vuotta ja syynä

ovat olleet tapon yritys, aseellinen ryöstö ja petoksia.

Sami on vankilassa Teemun mentorina. Hänellä on taustallaan varkauksia, huumausainerikoksia ja törkeä kuolemantuottamus. Näistä hän on istunut vankilassa yhteensä viisi vuotta.

Kure on Kakolassa Flukin mentorina. Hän on istunut vankiloissa seitsemän vuotta ja hänen tilillään on väkivaltarikoksia, ryöstö ja vankilasta karkaamisia.

4.3 Ohjelman rakenne

Seuraavassa esittelen lyhyesti Kakola-ohjelman juonen ja eri jaksojen tärkeimmät tapahtumat.

Ensimmäisessä jaksossa pojat saapuvat Kakolaan. Ohjelmassa esitellään poikien taustoja heidän itsensä ja äitiensä kertomana. Myös Kakola-ohjelman tarkoitusta ja vankilaelämän sääntöjä kerrotaan niin ohjelman nuorille kuin katsojillekin. Kakolan säännöistä tärkeimpiä kerrotaan olevan päihteetömyys ja henkilökunnan ohjeiden noudattaminen. Vankilanjohtaja Tammi-Moilanen toivottaa pojat tervetulleeksi johtoryhmän puolesta:

Teilt odotetaan aina asiallista käytöstä. Niin toisianne kohtaan kuin henkilökuntaa kohtaan. Jos joku rikkoo sääntöjä niin on varmaan itsestäänselvää et siit seuraa rangaistus. Suhtautukaa vakavuudella kaikkiin seuraavaan yhdeksään päivää. Tässä on kyse loppuviimein teidän jokaisen tulevaisuudesta. Toivon, että todellakin pysähdytte, käytätte aikaa pohtimiseen, etsitte syitä ja välineitä muuttaa sitä teidän omaa elämää niin, että te voisitte valita vapauden tämän jälkeen. Koska vapaus on aina täynnä mahdollisuuksia, mut vankeus vie paljon muutakin kuin vapauden. Tervetuloa Kakolaan.

Pojat ovat myös johtoryhmän haastattelussa ja heidän rikollisesta taustastaan ja päihteiden käytöstä kysellään.

Toisessa jaksossa psykologin aamukurssilla puhutaan nuorten elämäntilanteista, valinnoista ja asenteista. Niko saapuu Kakolaan ja joutuu myös johtoryhmän kuultavaksi. Pojat viettävät vapaa-aikaa ulkoillen vankilan sisäpihalla ja biljardia pelaten.

Kolmannessa jaksossa psykologin aamukurssilla keskustellaan päihteistä ja pojat kertovat omista päihdekokemuksistaan. Mentorit saapuvat Kakolaan ja majoittautuvat poikien huoneisiin. Tutustuminen poikiin voi alkaa, ja jokainen mentori kertoo lyhyesti rikoshistoriastaan kameralle. Mentorit opettavat pojille vankiloissa suosittua pallopetiä, ”Annes-palloa”, jonka nimi tulee entisestä Anneksen vankimielisairaala. Mentorit kertovat myös pojille sekä ryhmässä Kakolan sisäpihalla että yksityisesti selleissään vankilakierteestään ja syistä sen taustalla.

Neljännessä jaksossa mentorit ja nuoret pohtivat yhdessä psykologin kurssilla tekojen seurauksia. Fluk osallistuu harjoitukseen, jossa hän yrittää samaistua uhrin asemaan. Pojat tekevät vankilassa erilaisia töitä, kuten leikkaavat ruohoa ja auttavat keittiössä. Fluk ja Sauli viedään erikseen uhritapaamisiin, jossa rikoksen uhrina kuolleen äiti ja auto-onnettomuudessa loukkaantunut mies kertovat omista kokemuksistaan. Fluk joutuu myös rangaistukseksi huonosta käytöksestään jäämään pois yhteisestä saunaillasta ja illan lopuksi keskustelee asiasta mentorinsa Kuren kanssa.

Viidennessä jaksossa vankilanjohtaja Moilanen tekee sellitarkastuksen poikien ja mentoreiden huoneisiin. Psykologin tunnilla pojat ja mentorit pohtivat yhdessä, millainen on esimerkillinen miehen malli. Poikien ja mentoreiden omissa huoneissaan käymiä keskusteluja myös näytetään katsojille. Pojille saapuu vieraksi heidän läheisiään. Saulille ei vieraita tule, ja tästä aiheutuneen pettymyksen vuoksi johtoryhmä päättää valita Saulin ja hänen mentorinsa Timon iltalomalle Turun keskustaan. Nuoret ovat myös jälleen vuorotellen johtoryhmän puhuteltavina väliarviossa.

Kuudennessa jaksossa nyrkkeilijä ja päihdetyöntekijä Jukka Järvinen pitää pojille liikuntaa. Pojat osallistuvat myös erityisnuorisotyöntekijä Sari Svenssonin kurssille, jossa heitä haastetaan luottamuksen rakentamiseen sokkona tehtävien savitöiden avulla. Mukana muovailussa ovat myös nuorten mentorit. Kahdeksannen aamun psykologin ryhmätunnin aiheena on poikien tulevaisuus. Nuoret ovat leikelleet lehdistä kuvia, joista he ovat yhdessä mentorin kanssa tehneet tulevaisuudensuunnitelmansa. Aamuryhmän jälkeen mentorit kutsutaan yllättäen huoneistaan pois. Sillä aikaa, kun pojat ovat syömässä, mentorit ovat pakanneet tavaransa ja jättäneet Kakolan. Mentoreiden lähtö saa pojissa aikaan voimakkaan tunnereaktion: itkua ja vihaisuutta. Pojat viimeistelevät Kakolassa kunnostamiaan tuoleja ja keskustelevat samalla mentoreiden lähdöstä. Iltapäivällä pojat käsittelevät edelleen mentoreiden lähtöä erityisnuorisotyöntekijä Svenssonin kurssilla, jossa he tekevät muotokuvan sellikaveriensa näiden jättämien ääriviivojen avulla. Fluk ei kuitenkaan halua tulla mukaan ryhmään, vaan jää omaan huoneeseensa itkuisena. Myöhemmin hänkin kuitenkin tulee tekemään mentorinsa muotokuvan. Pojat lukevat ohjelmassa myös mentoreiden heille jättämät kirjeet.

Seitsemännessä jaksossa pojat ovat viimeistä iltaa Kakolassa. Seuraavan aamun aamukurssilla pojat saavat psykologi Hakkaraiselta munkkikahvit ja diplomit osallistumisestaan Kakolaan. Pojat ovat myös jälleen kerran johtoryhmän haastateltavina, ja heidän iloiseksi yllätykseksen myös mentorit ovat mukana.

Kahdeksannessa jaksossa Kakolassa vietetystä ajasta on kulunut kolme kuukautta. Ohjelma kuvaa poikia heidän kotioloissaan ja kertoo kunkin pojan kuulumisia erikseen. Ainoastaan Kakolasta ensimmäiseksi poistunutta Peteä ei enää näytetä. Pojista Saulilla, Jessellä, Flukilla ja Teemulla asiat näyttävät menneen selkeästi parempaan suuntaan. Rötöstelyt ovat heidän omien sanojensa mukaan

loppuneet kokonaan ja kaikki myös käyvät koulua tai opiskelevat. Sen sijaan Niko kertoo hölmöilleensä humalassa, jonka seurauksena hänet on otettu kiireellisesti huostaan. Niko odottaa muuttoa nuorisokotiin.

Toisena päivänä Kakolasta lähtenyt Pauli kertoo, että ohjelma sai hänet ajattelemaan omaa käyttäytymistään. Viimeinen jakso Kakolassa päättyy Paulin kommenttiin: *Ja sitten näistä mentoreista, ne on aika kovia jätkiä, että en mä nyt niitten menneisyyttä vaan sillä vaan, että ne niinku haluaa jeesaa tämmösii saatanan teiniangstei vittu, niin se oli aika hieno homma.*

4.4 Tutkimustehtävä

Tutkimukseni tavoitteena on tarkastella mentorointia kulttuurituotteessa rakentuvana ilmiönä. Tutkimukseni aineiston muodostaa tosi-tv ohjelma Kakolan ensimmäinen tuotantokausi ja sen kuvaama mentorointi. Tarkastelen mentorointia erityisesti retorisen vaikuttamisen ja identiteettien rakentumisen näkökulmasta. Tutkimuskysymykseni on:

Millaisia retorisia vaikuttamiskeinoja Kakola-ohjelman mentorit käyttävät ja millaisia identiteettejä heille ohjelmassa rakentuu?

Tutkimukseni viitekehystenä on sosiaalinen konstruktonismi. Sen mukaisesti Kakola kulttuurituotteena ja television terapiaohjelmaksi ei heijasta todellisuutta, vaan pikemminkin tuottaa sitä. Tutkijana en siis ole kiinnostunut siitä, miltä osin Kakola-ohjelman kuvaus oikeasti vastaa todellisuutta. Voin tehdä tulkintoja vain siitä, miltä ohjelma näyttää, ja miten ohjelmassa rakennetaan keskustelujen, monologiin, kuvakulmien ja musiikkivalintojen kautta tietynlaista todellisuutta. Tutkielmani retorinen tarkastelu pohjautuu uuteen retoriikkakäsitykseen, jonka mukaan kielelliset konstruktiot ovat aina retorisia (Pertti Alasuutari 2011, 164).

Tutkimukseni painopiste on retorisen vaikuttamisen analyysissä, mutta samalla tarkastelen myös sitä, millaisia identiteettejä mentoreille ohjelmassa rakentuu. Identiteetillä tässä tutkimuksessa tarkoitetaan kielenkäytössä rakentuvia identiteettejä eli niitä ominaisuuksia, jotka muodostuvat sosiaalisissa tilanteissa ja jotka henkilö itse tai joku muu hänelle olettavat (Paltridge 2012, 9; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 63). Koska siis mentorien identiteettien rakentuminen pohjautuu pitkälti ohjelman vuorovaikutustilanteisiin ja mentoreiden puheeseen, on perusteltua tarkastella identiteettien rakentumista samanaikaisesti retoristen keinojen kanssa.

4.5 Tutkimuksen eettisyys

Tuomen & Sarajärven (2003, 125) mukaan länsimaisen tutkimuksen perinne on jo vuosisatoja nojautunut ajatukseen, että uuden tiedon tuottaminen on lähtökohtaisesti yhteiskunnallisesti arvokasta toimintaa. Ajan saatossa on kuitenkin alettu kiinnittää entistä enemmän huomiota siihen, että tieto joissain tapauksissa saattaa olla myös haitallista ja aiheuttaa enemmän vahinkoa kuin hyötyä tutkimuskohteilleen.

Sosiaalityön tutkimusta on perusteltu erityisesti sillä, että eriarvoisessa asemassa olevien ihmisten puolustaminen edellyttää tiedon keräämistä heidän elämästään. Tutkimuksen kautta erityisesti marginaalissa olevat ihmiset voivatkin saada ääntään kuuluviin. Sosiaaliin oloihin kohdistuva tutkimus on usein arkaluonteista, mikä tarkoittaa sitä, että tutkittavat asiat ovat henkilökohtaisia ja salassapidettäviä. Tutkimuksen kohteita onkin yleensä pyritty suojelemaan muun muassa anonymisoimalla heidät niin, että yksittäisiä henkilöitä on mahdotonta tunnistaa. Tutkimuksen tekeminen edellyttää usein myös tutkimuslupaa. Tutkielmani kohteena Kakola-ohjelma poikkeaa kuitenkin tässä suhteessa niin sanotusta tavallisesta sosiaalityön tutkimuksesta. Kakola-ohjelmassa sekä pojat että mentorit esiintyvät avoimesti omilla nimillään ja ovat kaiken kansan nähtävillä televisiossa. Yle on esittänyt ohjelman ensimmäisen kerran televisiossa 2010 ja uusintana 2014. Ohjelma on myös ollut Yle Areenassa katsottavana. Ohjelman vapaan katsottavuuden vuoksi katson sen kuuluvan julkiseen alueeseen, jota varten ei tarvita myöskään tutkimuslupaa.

Vapaa käsittelyoikeus ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö tutkimukseen sisältyisi eettisiä haasteita. Näitä on Milka Suuniittu-Sakari (2015, 26–28) pohtinut omassa pro gradu –tutkielmassaan Kakola-ohjelman toisesta tuotantokaudesta. Hän nostaa esiin erityisesti ohjelman leimaavuuden nuorille. Samanlaisia kysymyksiä olen myös itse pohtinut tutkimuksen aihetta valitessani. Kakola-ohjelman kuvauksista on aikaa jo yli viisi vuotta. Nuoret ovat kasvaneet nuoriksi aikuisiksi. Sitä, mitä he nyt ajattelevat osallistumisestaan Kakolaan, me emme voi tietää. Erityisesti Ylen päätös esittää ohjelma uudestaan vuonna 2014 toi nuoret jälleen – oletettavasti heiltä lupaa kysymättä – julkisuuteen. Myös tämä tutkimukseni osaltaan nostaa Kakola-ohjelman jälleen pintaan, ja vieläpä suurennuslasin alle. Vaikka tutkimuskohteenani ovatkin ensisijaisesti ohjelmassa olevat mentorit eivätkä nuoret, niin kuitenkin kaikki mentoreiden tekeminen Kakolassa liittyy väistämättä nuoriin tavalla tai toisella.

Näistä kysymyksistä huolimatta näen, että Kakola-ohjelmien kaltaisten tosi-tv-ohjelmien tutkiminen on myös tärkeätä ja eettisesti perusteltua. Tosi-tv ja television terapiaohjelmat toimivat todellisuuden muokkaajina ja vaikuttavat ihmisten ajatuksiin ja asenteisiin rakentaessaan tietynlaista todellisuutta. Tämän kaltaisten kulttuurituotteiden tutkiminen voikin antaa lukijalle välineitä arvioida kyseisiä ohjelmia kriittisesti ja reflektiivisesti.

Nuorten mentorointiohjelmien yleistyessä myös tutkimusta mentoriudesta tarvitaan. Vaikka Kakolaa ei voidakaan pitää todellisuuden kuvauksena, niin kuitenkin sen kuvaamassa mentoroinnissa on runsaasti kiinnostavia elementtejä, joilla voi olla annettavaa myös sosiaalityölle. Käytännön sosiaalityö asiakkaiden kanssa keskusteluna perustuu myös pitkälti retoriikkaan. Tämän vuoksi retorista analyysiä sosiaalityötä lähellä olevista ilmiöistä ja kohtaamisista tarvitaan.

5 ANALYYSI

5.1 Diskurssianalyysi

Diskurssianalyysi ei ole niinkään selväpiirteinen tutkimusmenetelmä kuin väljä teoreettinen viitekehys, joka sisältää erilaisia painopisteitä ja metodologisia sovelluksia. Keskeistä siinä on oletus useiden rinnakkaista ja keskenään kilpailevien merkityssysteemien olemassaolosta. Merkityssysteemit tarkoittavat sosiaalisesti jaettuina merkityksiä, jotka rakentuvat suhteessa toisiinsa ja perustuvat toistensa erottamiseen. (Jokinen ym. 1993, 17, 20.) Sosiaaliseen konstruktionismiin nojautuvassa traditiossa diskurssilla tarkoitetaan sosiaalista todellisuutta rakentavaa suhteellisen eheää merkityssuhteiden kokonaisuutta. Diskurssianalyysin tavoitteena on välttää yksioikoisia kuvauksia todellisuudesta, ja kuvata moniulotteisesti sosiaalisen todellisuuden jatkuvaa rakentumista ja ylläpitämistä. Samaa ilmiötä voidaan perustella monin eri tavoin. Diskurssianalyysissa ollaan kiinnostuneita erilaisten perustelujen rakentamisesta ja tavoista, joilla perustelut tehdään ymmärrettäviksi. Diskurssianalyysi tarkasteleekin kieltä toimintana, jolla on valta ylläpitää tai muuntaa sosiaalista todellisuutta. (Suoninen 1999, 18-21.)

Norman Fairclough'n (1997, 14) mukaan mediatekstien diskurssianalyysillä voidaan vastata muun muassa seuraaviin kysymyksiin: 1) Miten maailma ja suhteet representoidaan? 2) Minkälaisia identiteettejä on annettu ohjelmassa esiintyville? 3) Mitä suhteita on rakennettu osallistujien välille? Diskurssianalyysin tutkimuskohteena ovat yksilön sisäisen maailman ja minän sijaan sosiaaliset käytännöt. Se on kiinnostunut siitä, miten toimijat tekevät asioita ymmärrettäväksi kielenkäytöllään ja miten vuorovaikutuksessa henkilöille rakennetaan tietynlaisia identiteettejä tai subjektipositioita (Suoninen 1999, 18; Jokinen ym. 1993, 37, 39).

Diskurssit tai merkityssysteemit rakentuvat osina sosiaalista käytäntöä. Tämän vuoksi analyysissä on tärkeää ottaa aineiston konteksti huomioon ja tarkastella toimintaa tietyssä ajassa ja paikassa. (Palttridge 2012, 39.) Konteksteja voidaan tarkastella usealla eri tasolla, tilannekohtaisista tasoista laajempiin yhteiskunnallisiin konteksteihin saakka (Fairclough 1997, 28). Jokinen ym. (1993, 29-35) jaottelevat kontekstuaalisuuden viiteen eri tyyppiin: lause- ja episodi-kontekstiin, vuorovaikutuskontekstiin, reunaehtokontekstiin ja kulttuuriseen kontekstiin. Lause- ja episodikontekstilla tarkoitetaan sanojen yhteyttä lauseeseen tai yksittäisen teon rakentumista suhteessa toimintaepisodiin. Vuorovaikutuskontekstissa tarkastellaan olennaisia vuorovaikutuksen ominaisuuksia suhteessa keskustelun etenemiseen. Kulttuurinen konteksti viittaa kielen käytön yhteyttä konkreettisen tapahtumatilanteen ulkopuolelle ja siinä tarkastellaan, miten lausutut asiat suhteutetaan tilanteessa mahdollisiin kulttuuriin konventioihin. Reunaehtokontekstilla taas tarkoitetaan esimerkiksi institutionaalisia toimintaraameja, jotka yleensä tulevat huomioiduksi jo tutkimuksen lähtökohdissa, kuten aineiston valinnassa ja kysymyksenasettelussa.

Diskurssianalyysi voidaan jakaa myös sosiaalisen todellisuuden ja toiminnan vaihtelevuuden analyysiin ja valtasuhteisiin keskittyvään analyysiin (Jokinen ym. 1993, 11). Erityisesti Foucault on tullut tunnetuksi diskursiivisten käytäntöjen liittämisestä erilaisiin valtasuhteisiin. Foucaultin mukaan valta diskurssiivisissa käytännöissä ilmenee siinä, miten erilaisia lausumia tuotetaan, valikoidaan, säädelään ja poissuljetaan. Valta ei liity vain vastakkainasetteluun hallitsijoiden ja hallittujen välillä, vaan ”kietoutuu kaikkiin niihin suhteisiin, joiden mukaisesti koko yhteiskunta jäsentyy” (Foucault 1984, 96, 97 ref. Valtonen 2004, 212, 220.) Valtasuhteet määrittävät sitä, mitkä diskurssit saavat vahvan aseman. Tutkijan tehtävänä on tuoda kuitenkin esiin myös vaihtoehtoisia diskursseja ja tarkkailla diskurssien välistä artikulaatiokamppailua (Jokinen ym. 1993, 29).

Diskurssianalyysissa voidaan tutkia sekä merkityksiä että merkityksen tuottamisen tapoja. Jokisen (1999, 66) mukaan merkityksiä korostava tutkimus on kiinnostunut ennen muuta ”mitä”-kysymyksistä, eli niistä merkityksistä, joita ihmiset puheissaan ja kirjoituksissaan tuottavat. Sen sijaan kiinnostus merkitysten tuottamisen tapoja kohtaan johtaa ”miten”-kysymyksiin, eli miten merkityksiä tuotetaan vuorovaikutuksessa kieltä käyttämällä. Käytännössä nämä kaksi eri tapaa ovat aina myös toisiinsa kietoutuneita, mutta tutkijan valinnoista riippuu, mitä puolta painotetaan ja tuodaan esiin.

Identiteetit ja niiden rakentuminen on yksi diskurssianalyysin tutkimuskohteista. Tutkijalle diskurssin rakentamien identiteettien moninaisuus on yleensä mielenkiinnon kohteena. Tutkija voi tarkastella sitä, millaiset identiteetit milloinkin ovat vallalla, miten ne on rakennettu, tai minkälaiset identiteetit ovat tietyissä tilanteissa epätoivottuja. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 65). Diskurssianalyysin mukaan identiteetti muodostuu kielenkäytössä ja erilaiset kielenkäytön tavat rakentavat erilaisia versioita identiteetistä. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 63.) Brian Paltridge (2012, 9) korostaa diskurssia erityisesti sosiaalisen identiteetin muokkaajana. Identiteetillä ei tarkoiteta diskurssianalyysissa henkilön sisäistä kokemusta itsestään tai perinnöllisiä syntymässä saatuja ominaisuuksia, vaan niitä ominaisuuksia, oikeuksia tai velvollisuuksia, jotka muodostuvat sosiaalisissa tilanteissa ja jotka henkilö itse tai muut olettavat hänelle (mt., 10; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 63).

Identiteetin määrittelyssä kontekstilla on tärkeä merkitys. Kontekstuaalisuuden rakentumiseen liittyvät niin paikallinen konteksti kuin laajemmat historialliset ja yhteiskunnalliset kontekstit. (Paltridge 2012, 10.) Identiteetit muodostuvat jatkuvassa vuorovaikutuksessa ja neuvottelussa ympäristönsä kanssa. Eri identiteetit vaikuttavat ihmisessä samanaikaisesti ja kontekstista riippuu se, mikä identiteetti saa missäkin tilanteessa vahvan aseman. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 64.) Sama henkilö voidaankin identifioida eri tilanteissa esimerkiksi vaimoksi, äidiksi, työntekijäksi tai urheilijaksi (Paltridge 2012, 10). Identiteetin määrittelyssä kategorisoinnilla onkin vahva asema. Suoninen (2012, 89) toteaa, että ”siloin kun kategorisoimme ihmisiä, on kyse identiteettien rakentamisesta eli sen

tulkittamisesta, millainen itse tai joku toinen on”. Identiteetti voidaankin nähdä kielellisten kategorioiden kautta rakentuvana ilmiönä (mt., 90). Don Zimmerman (1998, 87-106, ref. Suoninen 2012, 96, 97) on jakanut identiteetin käsitteen kolmeen eri osaan. ”Mukana kulkeva identiteetti” tarkoittaa henkilön suhteellisen pysyviä tai näkyviä ominaisuuksia, kuten sukupuolta, ikää tai etnistä alkuperää. Sen sijaan tiettyyn positioon liittyvä identiteetti, jota yleensä kutsumme rooliksi, kuuluu ”tilanteiseen identiteettiin”. ”Vuorovaikutusidentiteetillä” Zimmerman tarkoittaa vuorovaikutuksessa jatkuvasti muuntuvia ja muokkautuvia identiteettejä.

Diskurssit ja identiteetit liittyvät kiinteästi yhteen, sillä diskurssit rakentavat ja muuttavat identiteettejä. Sari Pietikäinen & Anne Mäntynen (2009, 64) toteavat, että ”me olemme sitä mitä olemme, myös siksi, mitä meistä kerrotaan ja mitä me itse kerromme”. Yksilön käsitys itsestään syntyy sosiaalisissa ympyröissä, joissa diskurssit keskeisesti vaikuttavat. Kuitenkin voimme myös itse vaikuttaa ja muovata omaa identiteettiämme haluamaamme suuntaan.

Diskurssianalyysi on luonteeltaan perustutkimusta. Juhilan & Suonisen (1999, 244) mukaan diskurssianalyysi tuottaa tietoa sosiaalisesta maailmasta ja näin ollen kietoutuu osaksi sosiaalisia käytäntöjä. Diskurssianalyysin tuloksia voidaan hyödyntää myös muualla kuin tiedemaailmassa. Sillä voi olla paljon annettavaa myös käytännön sosiaalityöhön, jossa työn pohjana tulisi olla jatkuva refleksiivisyys ja sen tiedostaminen, mitä milläkin lausumalla tehdään ja millaisia seurauksia tästä on (vrt. Mt 1999, 244).

5.2 Retoriikka ja retorinen diskurssianalyysi

Retoriikka tarkoittaa puhetta, joka pyrkii vaikuttamaan kuulijaansa. Retorinen analyysi tarkastelee sitä, miten kielelliset ilmaisut pyritään rakentamaan vakuuttaviksi ja kuulijat saadaan myötämie-liseksi puhujan tai keskustelukumppanin sanomalle. Retoriikassa keskeinen käsite, argumentointi tarkoittaa asemoitumista tiettyyn positioon sosiaalisessa toiminnassa. Argumentoinnilla pyritään vahvistamaan omaa näkemystä ja vastaavasti arvostelemaan vastapuolen esittämiä näkemyksiä. (Jokinen 1999, 126–128.) Retorista argumentaatiota voidaan nähdä kaikessa ihmisten välisessä kommunikaatiossa, ja siihen kuuluvat niin suostuttelu, vakuuttelu, puolustaminen kuin haastaminenkin (mt., 130). Mustonen (2001, 37) näkee erityisesti suostuttelun olevan keskeinen osa mediaviestintää. Median tavoitteena on saada yleisö luottamaan median välittämään sanomaan riippumatta siitä, onko kyse mainoksesta vai uutisesta. Myös Fairlough’n (1997, 64) mukaan retoriikka ilmenee tiedotusvälineissä niin, että ohjelma valitsee tietyn näkökulman ja retorisia suostuttelukeinoja käyttämällä pyrkii saamaan yleisön näkemään asiat esitetyltä kannalta.

Vaikuttavaa puhetaitoa arvostettiin jo antiikin Kreikassa ja Roomassa. Tunnetuin retoriikoista on

Aristoteles, jonka ajatuksiin myös uudemmat retoriikan tutkijat useasti viittaavat. Uuteen retoriikan nousuun ja kehittämiseen 1900-luvulla ovat vaikuttaneet erityisesti Chaïm Perelman ja Kenneth Burke (Blomstedt 2003, 39). Pertti Alasuutarin (2011, 164) mukaan uusi retoriikka sanoutuu ”irti vanhasta retoriikkakäsityksestä, joka perustuu arkitietoon ja jossa oletetaan, että kaikesta sanotusta ja kirjoitetusta olisi erotettavissa jotain, joka on ”vain retoriikkaa” ja jotain, mikä on enemmän, aidompaa tai parempaa”. Uudella retoriikalla tarkoitetaankin lähtökohtaa, jonka mukaan kielelliset konstruktiot ovat aina retorisia. Uuden retoriikan tutkimuksen keinoin voidaankin tutkia hyvin monenlaisia aineistoja (Mt., 164).

Retorinen diskurssianalyysi korostaa kaiken diskurssianalyysin tavoin todellisuuden tulkinnallista luonnetta. Se on kiinnostunut erityisesti niistä puhetavoista ja suostuttelun ja vakuuttelun keinoista, joilla puhuja pyrkii vakuuttamaan keskustelukumppaninsa ja saaman tämän sitoutumaan omaan näkökulmaansa. Argumentointi ymmärretään tekemisenä ja sosiaalisena toimintana, jolla on todellisia seurauksia. Retorinen diskurssianalyysi keskittyy ennen muuta siihen, mitä argumenteilla tehdään niissä tilanteissa, joissa ne tuotetaan. (Jokinen 1999, 47, 126, 127.)

Chaïm Perelman (1996, 19) toteaa, että argumentaatiolla ei pyritä vain älylliseen hyväksymiseen, vaan ennen muuta toiminta-alttiuden luomiseen. Argumentointi vetoaakin järkeemme, tunteisiimme ja tahtoomme kokonaisuutena. Käytännön toimintaan liittyvässä retoriikassa on antiikin roomalaisen Ciceron (2006, 256, 257) mukaan kyse yleensä velvollisuuksista ja moraalista. Siihen kuuluvat hänen mukaansa ”kehotukset, moitteet, lohdutukset, säälin osoitukset sekä kaikki keinot kiihdyttää tai tarpeen tullen laannuttaa mitä hyvänsä tunnetiloja”.

Retoriikka on suunnattu aina jollekin tietylle yleisölle, ja puhujan tuleekin puheessaan ottaa huomioon kuulijakuntansa lähtökohdat, kuten arvot ja asenteet (Perelman 1996, 20). Argumentaation perillemenon kannalta yleisö on keskeisessä asemassa, koska sen vastaanotto vasta ratkaisee argumentaation onnistumisen (Jokinen 1999, 128). Argumentaatio edellyttääkin aina jonkinasteista yhteisymmärrystä ja suopeaa suhtautumista puhujaan (Torkki 2006, 120). Yhteisymmärryksen luomiseksi on tärkeää lähteä liikkeelle yhteisesti jaetuista ja hyväksytyistä alueista, premisseistä, kuten yhteisistä arvoista, jotka kaikki jakavat. Argumentaatioissa pyritään näiden premissien siirtämiseen myös varsinaisia argumentteja koskeviksi (Jokinen 1999, 46).

Retoriikan yleisö voi olla joko yksi henkilö, ryhmä tai laajempi yleisö. Yhden henkilön vakuuttaminen on Perelmanin (1996, 22) mukaan usein helpompaa, koska keskustelun myötä on mahdollista oppia tuntemaan keskustelukumppani paremmin. Puhuja voi tällöin testata myös kysymyksiin kuulijaa hänen asenteistaan ja mielipiteistään. Televisio-ohjelmassa – kuten tutkimassani Kakola ohjelmassa – viestintä on usein kaksinkertaisesti interaktiivista. Puheen yleisönä voi olla ohjelmassa oleva

toinen henkilö tai poikien ryhmä, mutta toisaalta ohjelmassa välitetään viestiä myös varsinaisen tilanteen ulkopuolelle, eli ohjelman katsojille (vrt. Jokinen 1996, 163).

Aristoteles jakoi retoriset keinot kolmeen osaan: eetokseen, paatukseen ja logokseen. Näistä ensimmäinen liittyy puhujan itsensä ominaisuuksiin. Uskottavan viestin kannalta on tärkeää, kenen suusta viesti esitetään. Esimerkiksi tiettyihin ammatteihin liittyy status, jonka haltijana henkilöllä on vakavasti otettava maine tiedon välittäjänä. Paatos taas viittaa yleisön ”liikuttamiseen”. Aristoteles näki-kin tunteisiin vetoamisen olevan tärkeä vaikuttamiskeino. Kolmas keinoista, logos, tarkoittaa tekstiin rakennettuja päätelmiä ja järkeilyjä. (Aristoteles 2012, 11; Karvonen 1997, 74.)

Mustonen (2001, 46) toteaa Aristoteleen tavoin, että tunteisiin vetoavat suostuttelukeinot ovat erityisen vaikuttavia. Myönteisten tunteiden herättämisen lisäksi esimerkiksi pelon herääminen on yksi tapa yrittää saada ihmiset toimimaan halutusti. Samoin vastuuntuntoon vetoaminen, ikävillä seurauksilla uhkaileminen tai syyllisyyden herättäminen voi olla tehokasta. Vaarana on kuitenkin myös, että erityisesti negatiivinen viestintä aiheuttaa vastareaktion haluttujen tulosten sijaan.

Arja Jokinen (1999, 131-140) havainnollistaa omaa argumenttia vahvistamaan pyrkiviä keinoja jakamalla ne väitteen esittäjään liittyviksi ja esitettyyn argumenttiin liittyviksi keinoiksi. Hän on paikantanut seuraavia väitteen esittäjään liittyviä keinoja: argumentin esittäjän omien intressien etäännyttämisen varsinaisesta väitteestä, puhujakategoriolla oikeuttaminen, liittoutumisasteen säätely ja konsensuksella tai asiantuntijan lausunnolla vahvistaminen. Omien intressien etäännyttäminen tarkoittaa esimerkiksi sitä, että puhuja korostaa joutuneensa vastoin omia intressejään kohtaamaan ja myöntämään tosiasiat. Liittoutumisasteen säätely kuvastaa puhujan liittoutumista omaan väitteeseen, eli siihen, esitetäänkö väite omissa nimissä vai esiintyykö puhuja vain ”argumentin välittäjänä” ja näin etäännyttää itsensä ilmaisemastaan väitteestä. Asiantuntijan lausunnolla vahvistamisen kautta puhuja voi esittää useiden, varsinkin asiantuntevien, tahojen kannattavan hänen väitettään. Konsensukseen vetoaminen taas tarkoittaa sellaisiin kulttuurillisiin näkemyksiin viittaamista, joita pidetään yleisesti itsestäänselvyyksinä.

Esitettyihin argumentteihin liittyvät keinot Jokinen (1999, 140–148) on jakanut seuraavasti: ”Tosiasiat puhuvat puolestaan” –puhetapa, kategorioiden käyttö, yksityiskohdilla ja narratiiveilla vakuuttaminen, numeerinen ja ei-numeerinen määrällistäminen sekä metaforien käyttö. Esitettyyn argumenttiin liittyvistä keinoista ”tosiasiat puhuvat puolestaan” on tapa pyrkiä saamaan argumentin näyttämään tosiasialta, joka on riippumaton puhujasta ja tulkinnoista. Myös tarinallisuus voi vahvistaa totuudenmukaista vaikutelmaa ja yksityiskohtaisuus kertomisessa lisää vakuuttavuutta. Edellä mainittujen keinojen lisäksi Jokinen paikantaa myös muita retoriikan keinoja, kuten kategorisointi, ääri-ilmaisujen käyttäminen, kolmen lista, kontrastiparien käyttäminen, toisto ja tautologia (mt., 150–154).

Retoristen keinojen analyysillä on Jokisen (1999, 157) mukaan mahdollista ymmärtää niitä tapoja, joilla puheessa rakennetaan faktoja ja kategorioita, ja joilla erilaisia identiteettejä tuotetaan. Retorinen diskurssianalyysi sopii hyvin myös valtasuhteiden analysointiin ja sen tarkasteluun, kuinka erilaisia tapahtumia normalisoidaan tai oikeutetaan (mt., 1999, 157). Nämä kaikki ulottuvuudet ovat läsnä sosiaalityön asiakaskohtaamisissa päivittäin. Tämän vuoksi retoriikan tutkimus tuottaa sosiaalityöhön uutta tietoa ja näkökulmia ja tekee myös näkyväksi näitä jokapäiväisessä työssä usein huomaamattomia työn välineitä.

5.3 Tutkimuksen rajaukset ja aineiston analyysi

Aineistoni analyysin toteutan retorisen diskurssianalyysin keinoin. Diskurssianalyttinen tutkimus pohjautuu sosiaaliseen konstruktionismiin, johon sisältyy näkemys kielen todellisuutta rakentavasta luonteesta (Jokinen ym. 1993, 9, 17). Tämän vuoksi diskurssianalyysi sopii hyvin yhteen tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen kanssa. Juhilan ja Suonisen (1999, 236) mukaan diskurssianalyysi on erityisen toimiva menetelmä luonnollisten aineistojen analysoimiseen. Luonnollisilla aineistoilla tarkoitetaan aineistoja, jotka ovat olemassa tutkijasta riippumatta, kuten myös tutkimani Kakola-ohjelma.

Koska Milka Suuniittu-Sakari oli tehnyt pro gradu –tutkielmansa Kakola-sarjan toisesta tuotantokaudesta, niin päädyin tekemään oman tutkimukseni ensimmäisestä tuotantokaudesta. Halusin tehdä tutkimukseni erityisesti mentoroinnin näkökulmasta. Tutkimuksessani tarkastelen mentoreiden käyttämiä retorisia keinoja ja niitä identiteettejä, joita heille ohjelmassa rakentuu. Juhana Torkki (2006, 38) toteaa, että retoriikan tärkein periaate on, että puheella on aina tavoite: se tähtää kuulijoiden asenteiden muuttamiseen. Kakola-ohjelman selkeä ja ääneen lausuttu tavoite on, että nuorten elämänsuunta muuttuisi rikollisuuteen viettävältä polulta, ja pojat välttäisivät oikean vankilan. Tulkitenkin mentorien toiminnan ja puheen ohjelmassa tähtäävän juuri tähän tavoitteeseen, eli poikien asenteiden muuttamiseen.

Kakola televisio-ohjelmana on hyvin moniulotteinen ja siitä voidaan löytää monta yhtä aikaa kulkevaa teemaa. Toisaalta Kakola on kuvausta sosiaalityöhön liittyvistä alueista ja toisaalta taas se voidaan nähdä viihdettä ja informaatiota tarjoavana kulttuurituotteena. Editoituna televisio-ohjelmana se on myös läpikäynyt monenlaiset tuottamisen prosessit. Näihin prosesseihin liittyy runsaasti erilaisia valintoja, kuten mitä kohtia ohjelmaan valitaan, miten pätkät yhdistetään toisiinsa ja niin edelleen. Valintojen kautta ohjelmassa luodaan uusia merkityksiä sekä pyritään asioiden näyttämiseen tietynlaisena. Niin musiikilla kuin valituilla kuvakulmilla on ohjelmassa oma merkityksensä. (vrt. Jokinen 1996, 163.) Mediapuheelle tyypillistä on yleensä myös kaksinkertainen interaktiivisuus, mikä on

läsnä Kakolassa (Scannel 1991, 1-7, ref Jokinen 1996, 163). Ohjelmalla on samanaikaisesti kaksi kohderyhmää: ohjelman pojat, joihin pyritään vaikuttamaan eri keinoin, ja toisena ryhmänä televisi-
oita katsova suuri yleisö, joille myös ohjelma välittää tietynlaisia arvoja ja asenteita.

Samoin kuin Kakola-ohjelman tuotannossa on tehty lukuisia valintoja, myös ohjelman tutkija joutuu tekemään analyysissään useita valintoja, kuten mitä kaikkea litteroidaan ja kuinka tarkasti, mitä kaik-
kea otetaan huomioon ja mitä rajataan ulkopuolelle. Itse tutkimuskin on sosiaalinen konstruktio, joka edelleen tulkitsee ja antaa uusia merkityksiä ohjelmalle. Näihin tulkintoihin vaikuttavat sekä käytetty menetelmä että tutkijan omat johtopäätökset ja näkökulma.

Päädyn litteroimaan kaikki ne keskustelut kokonaisuudessaan, missä mentorit ovat läsnä. Litteroin myös ne kohdat, missä joku muu ammattilainen puhuu mentoreista. Ohjelman suorat lainaukset mer-
kitsin kursiivilla. Litteroinnissa käytin seuraavia koodeja:

ISO KIRJAIN	painokkaasti sanottu kohta
[	päällekkäispuheen alkamisen merkki
(-)	puheenkohdasta ei saa selvää
(sulut)	suluissa puhtaaksikirjoittajan huomioita puheen tyylistä, nonverbaalisesta viestinnästä ja kameran kuvakulmista

Koska diskurssit rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä, on analyysissa tärkeää ottaa huomioon myös toiminnan kontekstuaalisuus (Paltridge 2012, 39). Pyrinkin analyysissani kokonaisvaltaiseen ottee-
seen, jossa huomioidaan myös musiikkivalinnat ja symbolinen kuvakieli. Huomioin myös ohjelman kaksinkertaisen interaktiivisuuden eli sen, milloin mentorit pyrkivät vaikuttamaan poikiin, ja milloin ensisijaisesti puhe on suunnattu laajemmalle yleisölle. Tarkemmaksi lähiluvun kohteeksi otin molem-
mat, sekä pojille että laajalle yleisölle lausutut mentoreiden puheenvuorot, ja niiden ympärille raken-
tuvat keskustelut kokonaisuudessaan. Lähiluvussa analysoin tarkemmin keinojen rakentumista konk-
reettisesti keskustelutilanteissa sekä mentoreiden monologeissa. Analyysiäni ohjasi aineistolähtöinen tutkimusote, jolla tarkoitan sitä, että analyysiyksiköt eivät olleet etukäteen sovittuja tai harkittuja. (ks. Tuomi & Sarajärvi 2003, 97.)

Analyysini jakautuu kahteen eri alueeseen, joita käsittelen kuitenkin käytännön syistä yhdessä. Tut-
kielmani päätehtävä on mentoreiden retoristen keinojen tarkastelu. Alakysymyksenä tutkielmassani on, millaisia identiteettejä mentoreille ohjelmassa rakentuu. Näin ollen tutkielmani tarkastelee dis-
kurssianalyysille tyypilliseen tapaan sekä ”miten”- että ”mitä”- ulottuvuutta. Retoristen keinojen tar-
kastelulla pyrin vastaamaan miten-kysymykseen, eli siihen, miten ihmiset tuottavat merkityksiä pu-
heessaan. Identiteettien tarkastelu taas vastaa mitä-kysymykseen, eli siinä ollaan kiinnostuneita siitä,
millaisia merkityksiä kielenkäytössä rakennetaan. (Jokinen 1999, 66.) Identiteeteillä ymmärrän tässä

tutkimuksessa diskurssianalyysille tyypilliseen tapaan kielenkäytössä ja tietyssä tilanteessa rakentuvia identiteettejä.

Analysoidessani mentoreiden puheenvuoroja kirjoitin kaikkien mentoreiden lausumien tai puheenvuorokokonaisuuksien kohdalle, miten mielestäni siinä pyritään vaikuttamaan ja kehen. Koska diskurssianalyysissä ei olla niinkään kiinnostuneita yksilöistä, kuin tietyistä puhetaivoista, en myöskään tutkimuksessani ole kiinnostunut siitä, kuka mentoreista on lausunut mitäkin. Säilytän kuitenkin puheenvuoroissa niiden lausujan nimen mukana, joten voin lopuksi tarkistaa, poikkeavatko jonkun mentorin puheenvuorot olennaisesti muista. Jo alustavasti ohjelmaa katsellessani huomasinkin, että mentoreista Kurea, Timoa ja Samia on kuvattu huomattavasti runsaammin kuin Aria ja Jaria.

Kirjoitettuani jokaisen mentorin puheenvuoron alle, millaista retorista keinoa se mielestäni edusti, aloin ryhmitellä näitä sisällön mukaan eri luokkiin. Jouni Tuomen & Anneli Sarajärven (2003, 103) mukaan ”kategorioiden muodostaminen on analyysin kriittisin vaihe, sillä se vaatii tutkijan omaa tulkintaa siitä, millä perusteella hän ryhmittelee ilmaisut”. Myös omassa tutkimuksessani lausumien ryhmittely oli haasteellista, sillä monet mentoreiden lauseista olisivat sopineet useampaan eri luokkaan. Tällaiset ilmaisut jaottelin sillä perusteella, mikä mielestäni oli niiden ensisijainen tavoite ja tarkoitus.

Paikansin mentoreiden puheista seitsemän eri retorista keinoa. Näitä olivat suhteen rakentaminen, tarinoiden kertominen, asiantuntijuuden tuottaminen, esimerkin näyttäminen, neuvominen, kyseenalaistaminen ja vastuuttaminen. Koska kolme viimeksi mainittua keinoa ei esiintynyt ohjelmassa kovin runsaasti mentoreiden puheissa, ja mielestäni nämä olivat muutenkin sisällöllisesti lähellä toisiaan, päätin yhdistää nämä kategoriat. Näin ollen erilaisia retorisia keinoja jäi yhteensä viisi. Näistä tarinoiden kertominen on kaikkein vahvin mentoreiden käyttämistä retorisista keinoista. Analyysin olen kuitenkin aloittanut suhteen rakentamisesta, sillä näkemykseni mukaan se edeltää ja toimii pohjana kaikille muille mentoreiden keinoille.

6 MENTOREIDEN RETORISET KEINOT JA HEILLE RAKENTUVAT IDENTITEETIT

6.1 Suhteen rakentaminen

Nuorisorikollisilla ja riskiryhmiin kuuluvilla nuorilla on usein huonot suhteet vanhempiin ja muihin aikuisiin, kuten isovanhempiin, sukulaisiin tai opettajiin. Luottamus on yleensä vähäistä molemmin puolin. (DuBois & Karcher 2014, 3.) Myös Kakola-ohjelman poikien haastatteluissa ongelmalliset suhteet heidän vanhempiansa tulevat moneen otteeseen esille. Mentoreiden yksi päätehtävistä ohjelmassa onkin selkeästi luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen rakentaminen nuoriin. Hyvän suhteen pohjalta on helpompi jatkaa muihin aihepiireihin ja saada näihin liittyvät viestit menemään perille. Blomstedtin (2003, 121) mukaan tavallisella jutustelullakin voidaan nähdä retorinen pyrkimys: luoda tai ylläpitää suhteita. Vuorovaikutus toimii parhaiten silloin, kun keskustelukumppaneiden välillä on lämmin yhteys, ja he kokevat olevansa ”samaa porukkaa” (Torkki 2006, 120). Hyvän puhujan onkin pyrittävä alusta saakka rakentamaan yhteisymmärrystä ja avointa ilmapiiriä kuulijoidensa kanssa. Onnistuneen vuorovaikutuksen kannalta erityisen tärkeää on se, miten kuulija suhtautuu puhujaan. Antiikin roomalainen Cicero (2006, 153) toteaa, että ”mikään ei ole puhetaidossa tärkeämpää, kuin saada kuulija suhtautumaan puhujaan myötämielisesti”. Tällaisen vaikutelman edesauttamiseksi puhujan tulisi suhtautua kunnioittavasti toisiin ihmisiin ja olla huomaavainen ja vilpitön. Ei ole hyvä, jos puhuja vaikuttaa ylimieliseltä tai liian täydelliseltä. Inhimillisyyden osoittaminen vakuuttaa kuulijat siitä, että puhuja on ”yksi meistä”. (Torkki 2006, 121.) Keskustelukumppanin luotettavaksi kokeminen vaikuttaa myös siihen, että toinen osapuoli voi harkita mielipiteitensä uudelleen ja uskaltaa kokea erilaisia tunteita (Blomstedt 2003, 104).

Suhteen rakentaminen riskiryhmiin kuuluvien poikien kanssa ei ole helppo tehtävä. Wahlström (2000, 222) kuvaa tätä ”liittoutumisen dilemmana”, jossa aikuisen kannalta on haasteellista tehtävän kaksinaisuus: toisaalta on pyrittävä yhteyden luomiseen nuoren kanssa, mutta toisaalta myös toimittava nuorten vieraana kokeman tai vastustaman aikuismaailman edustajana. Kakolan mentoreilla tehtävässään onnistumiseen on aikaa vain viisi päivää ja yötä, sillä mentorit tulevat Kakolaan kolmantena päivänä ja poistuvat kahdeksantena. Suhteen rakentaminen on siis varsin intensiivinen prosessi. Ohjelman kuvauksen mukaan mentorit viettävätkin tämän ajan varsin tiiviisti yhdessä nuorten kanssa.

Suhteen rakentaminen poikiin rakentaa myös mentoreille erilaisia identiteettejä. Yksi näkyvimmistä ja vahvimista identiteeteistä mentoreilla on miehinen sukupuoli. Samaa sukupuolta poikien kanssa olevien mentoreiden on selkeästi oletettu saavan paremmin luotua kontaktia poikiin. sukupuoli on ”mukana kulkeva identiteetti”, joka tarkoittaa sitä, että ominaisuus on yleensä pysyvä ja näkyvä. ”Tilanteinen identiteetti”, arkikielessä yleensä ”rooli” taas näkyy vahvasti Kakolassa kaikessa

mentoreiden toiminnassa. Mentorit eivät ole ohjelmassa vain omina itsenään, vaan he ovat sekä mentorin että kokemusasiantuntijan roolissa ja tehtävässä. (ks. Zimmerman 1998, 87-106, ref. Suoninen 2012, 96, 97.) Nämä identiteetit luovat monenlaisia reunaehtoja ja odotuksia heidän toiminnalleen Kakolassa. Näkisin suhteen rakentamisessa korostuvan erityisesti mentoreiden kokemusasiantuntijuuden, joka tasavertaiseen vuorovaikutukseen ja kokemusten jakamiseen painottuen voi mahdollistaa lämpimän ja nuoria tukevan ystävyysuhteen (ks. Rissanen 2013, 16).

Suhteen rakentaminen alkaa tutustumisesta. Mentorit saapuvat Kakolaan yllättäen, nuorten tietämättä. Ohjelmassa kuvataan rytmikkään, raskaan musiikin soidessa, kuinka ensimmäiset mentoreista, Ari, Timo ja Sami, astelevat Kakolaan sisään laukkuineen tuimailmeisen näköisenä. He riisuvat alusvaatteisilleen ja vanginvartija tekee heille ruumiintarkastuksen. Erityisesti heidän tatuoituja käsivarsiaan ja ylävartaloaan kuvataan. Kukaan ei puhu mitään, vaan musiikki jyskyttää taustalla voimakkaana. Vaikuttaakin siltä, että ohjelmassa halutaan rakentaa mentoreille karskia, ”kovan jätkän” –identiteettiä. Puhumattomuus, raskas musiikki ja mentoreiden ja vanginvartijoiden vakavat ilmeet toimivat osaltaan myös viihdyttävänä elementteinä luoden ohjelmaan jännittynyttä odotusta. Hetken päästä kertojan ääni sanoo: *Yllätyksekseen Kakolan nuoret saavat sellikaverit. He ovat entisiä vankeja, jotka ovat istuneet eri vankiloissa yhteensä lähes 40 vuotta.*

Vankilan vaatteisiin vaihtamisen jälkeen mentorit kävelevät sanaakaan sanomatta biljardia pelaavien poikien ohi heidän selleihinsä. Poikien hämmentyneitä ilmeitä ja ihmettelyä tilanteesta kuvataan. Hetken päästä vanginvartija komentaa pojat selleihinsä mentoreiden perässä. Sellit ovat pieniä, muutama neliön huoneita, joissa on rautainen kerrossänky, pieni pöytä ja pari jakkaraa. Jokaisen mentorin ja nuoren tutustumisesta sellissään näytetään katkelma katsojille. Seuraavassa otteessa Sauli ja hänen mentorinsa Timo tapaavat ensimmäistä kertaa.

OTE 1

Sauli: Päivää

Timo: Moi

Sauli: Mä oon Sauli.

Timo: Timo (kättelevät hymyillen)

Timo: Ootsä kauan ollu täällä?

Sauli: Öö, tää on kolmas päivä.

Timo: No miltä nyt on tuntunu?

Sauli: No ei kummemmalta (hymyillen)

Timo : (naurahtaa) Ei kummemmalta. Tutun näkösiä koppejahan nää on. (katselee ympärilleen)

Sauli: Oot sä istunu täällä joskus?

Timo: Oon mä ollut täälläkin hetken aikaa.

Sauli: Okei.

(3. jaksso)

Suhteen rakentaminen aloitetaan normaalisti esittäytymällä. Sen jälkeen mentori Timo avaa keskustelun osoittamalla heti kiinnostuksensa Saulia kohtaan kysymällä *ootsä kauan ollu täällä*. Sitä seuraava Timon kysymys *miltä nyt on tuntunu* yrittää viedä keskustelun heti syvemmälle, tunteiden tasolle. Timon kysymykset Saulille alkavat heti Kakolan alkumetreistä lähtien rakentaa mentoreista nuorista välittävää ja kiinnostunutta kuvaa. Samalla mentori Timo noudattaa auttamistyölle tyypillistä keskustelun avauksen kaavaa, jossa työntekijä vastaa keskustelun aloituksesta yleensä kyselemällä tai tietoa jakamalla (Suoninen 2000, 71). Saulin vastaukseen *ei kummemmalta* Timo vastaa toistamalla saman: *ei kummemmalta*. Yksinkertainen keino luoda yhteyttä Torkin (2006, 53) mukaan onkin keskustelukumppanin sanojen ja lauseiden toisteleminen. Tämä antaa toiselle osapuolelle tunteen siitä, että hänen sanomansa on kuultu ja ymmärretty.

Timon lausahdus *tutun näkösiä koppejahan nää on* viestii siitä, että Timo pyrkii vaivihkaa kertomaan Saulille omasta taustastaan lisää kertomatta kuitenkaan heti ihan suoraan menneisyydestään. Juhana Torkin (2006, 107) mukaan odotusten luominen onkin yksi keino herättää kuulijan mielenkiinto. Tehokas tapa luoda odotuksia on viivyttäminen. Vihjailu siitä, että jotain mielenkiintoista on tulossa, saa kuulijan kiinnostuneeksi ja uteliaaksi. Timo saakin vihjailevalla kommentillaan Saulin kiinnostuksen heräämään. Kohtaus päättyy Saulin kasvoista otettuun lähikuvaan, jossa hän näyttää melko hämmentyneeltä ja hymyilee epävarman oloisesti.

Seuraava ote kuvastaa sitä, kuinka mentorit joutuvat rakentamaan luottamusta nuoriin aivan nollapistestä. Tosi-tv-ohjelman arvaamattomuus ja yllättävät käänteet saavat pojat ilmeisesti suhtautumaan epäilevästi lähestulkoon kaikkeen Kakolassa tapahtuvaan. Fluk ja mentori Kure keskustelevat selliseen Kuren laittaessa samalla tavaroitaan paikoilleen.

OTE 2

Fluk: Noi jätkät luulee et te ootte näyttelijöitä.

Kure: Mitä?

Fluk: Noi jätkät luulee et te ootte näyttelijöitä.

Kure: Yks asia mist sä tunnistat niinku aidon ja näyttelijän, että näis kaikilla näillä tyypeillä on näitä vanhoja tatskoja, jotka ei oo koneella tehty, vaan nää on tehty niinku näissä selleissä joillakin hyönteisneuloilla tai [muilla

Fluk: [mm (myöntävästi)]

Kure: *se, että mutta kyllä (sanaa venyttäen), kyllä meistä näyttelijöiksi on, kyllä nuoruus on näytelty kato kaikenlaisia rooleja. Ota sä toisesta päästä kiinni, niin tehdään vähän yhteistyötä. (Kure ojentaa Flukille lakanan toisen pään)*

(3. jakso)

Tulkitsen, että Fluk käyttää tilanteessa toisten poikien sanomista keinona esittää oman epäilyksensä mentoreiden aitoudesta joutumatta itse noloon tilanteeseen. Kurella onkin haasteellinen tehtävä luoda mentoreille uskottavaa identiteettiä ja saada Fluk todella vakuuttumaan siitä, että mentoreiden tehtävänä Kakolassa ei ole olla ”näyttelemässä”. Torkki (2006, 162) toteaa, että vaikka puheessa on tärkeää, mitä ja miten puhutaan, on tärkeintä kuitenkin, kuka puhuu. Viestin perillemenon kannalta ei olekaan yhdentekevää, ovatko mentorit näyttelijöitä vai sitä, mitä he väittävät olevansa, eli entisiä rikollisia. Näyttelijöitä nuoret tuskin kuuntelisivat; joten tieto siitä, keiden kanssa ollaan tekemisissä, on ensiarvoisen tärkeää. Tässä epävarmassa tilanteessa Kure keksiikin välittömästi keinon saada Fluk vakuuttuneeksi näyttämällä tälle empiirisenä todistusaineisena vanhan tatuointinsa. Tämän kaltainen havainnollinen esimerkki toimiikin vahvana faktuaalistamisen strategiana, jota on vaikea vastustaa (Blomstedt 2003, 144).

Todisteet esiteltyään Kure ryhtyy kuitenkin näennäisesti myötäilemään Flukia sanomalla *kyllä meistä näyttelijöiksi on*. Hän irroittaa kuitenkin näyttelemisen Flukin tarkoittamasta merkityksestä ja liittää sen täysin eri kontekstiin, eli nuoruutensa ”rooleihin”. Kure alkaa samalla ikään kuin huomaamattaan rakentaa kontrastia menneen elämän ja nykyisen välille. Mennyt elämä kuvataan ”näyttelemisenä”, eli epäaitona olemisena. Sitä vastaan peilattuna nykyisyys näyttäytyy vastakohtana, eli aitona ja rehellisenä elämänä. Kontrastiparien käyttö toimiikin hyvin osana suostuttelevaa ja vakuuttavaa retoriikkaa (Jokinen 1999, 153).

Kohtaus päättyy Kuren pyytämään palvelukseen Flukille auttaa lakanan laittamisessa. Antiikin opas, Rhetorica ad Herenniumin[1] opettaa, että ”meidän on pyydettävä kuulijoilta apua, vieläpä osoittava, että emme edes halua panna toivoa kehenkään muuhun kuin heihin” (ref. Torkki 2006, 136). Vaikka Kuren pyytämä palvelus onkin varmasti vähäpätöinen antiikin kirjailijan tarkoittamaan avun pyyntöön verrattuna, niin kuitenkin pyynnön esittäminen viestittää Flukille selkeästi, että hänellä on paikka ja tehtävä Kakolassa. Yhteishengen vahvistaminen yhteisen tekemisen ja avun pyytämisen kautta voidaankin nähdä keinoksi vahvistaa nuoren tarpeellisuuden tunnetta ja sitä kautta myös hänen itseluottamustaan.

Yksilöllisten kohtaamisten lisäksi mentoreiden tehtävänä Kakolassa on yhteishengen luominen kaikkien poikien ja mentoreiden kesken. Tämän vahvistamiseksi mentorit päättävät opettaa pojille Annes-

palloa, *vankilan legendaarista pallopeleä (Sami)*. Peli on saanut nimensä entisestä Anneksen vankimielisairaalaista. Pelin henkeä pyritään vahvistamaan mahtailevan huumorin keinoin. Seuraavassa otteessa pojat ja mentorit ovat Kakolan sisäpihan pelikentällä, jossa matala peliverkko on viritetty paikoilleen. Mentori Kure selittää pojille pelin sääntöjä.

OTE 3

K: Voitte pitää vaikka polvilla pitää ilmassa ja nostaa tähän (Kure näyttää mallia ilman palloa) ja sitten sijottaa nurkkaan niinku mä yleensä teen. (Toisten nauravia ilmeitä kuvataan)

Joku mentoreista (ei näy kameralle): Katotaan ny, suuret on puheet.

(Hetki tämän jälkeen näytetään peliä käynnissä ja kuvataan Kurea, joka epäonnistuu pallon potkaisemisessa verkon yli.)

(3. jakso)

Tilanteessa Kure tekee itsensä naurunalaiseksi liioittelemalla tarkoituksellisesti omia taitojaan. Jo antiikin puhujat kutsuivat nimellä humilitatio huumoria, missä uskalletaan esiintyä epävarmana, puolitaidottomana tai naurettavana (Blomstedt 2003, 170). Ciceron (2006, 194) mukaan nauru voidaan saada aikaan ”petämällä odotukset, nauramalla muiden olemusta, tuomalla koomisesti esiin oma olemus, halventavilla vertauksilla, ironialla, puhumalla järjettömiä paradokseja tai arvostelemalla tyhmyyksiä”. Puhuja käyttää huumoria useimmiten saadakseen yleisönsä rentoutumaan, lämpenemään ja osallistumaan. Samalla huumorin käyttö rakentaa puhujasta itsestään kuvaa rentona ja huumorintajuisena henkilönä. Torkin (2006, 132) mukaan huumori tehoaa hyvin, koska se vaikuttaa ihmisen alitajuntaan. Koko mieli ja keho virkistyy hyvän ja tilanteeseen sopivan huumorin seurauksena ja kuulijat ovat todennäköisesti taas hetken aikaa vastaanottavaisia puhujan sanomalle. Huumori on tehokas keino myös yhteyden luomiseen, minkä vuoksi sitä käytetäänkin usein juuri ryhmätilanteissa.

Seuraavassa otteessa Kure pyrkii ironisen huumorin avulla lievittämään Nikon aamuäreää mielialaa. Tilanteessa pojat ja mentorit ovat Kakolan sisäpihalla pesemässä hampaitaan. Niko istuu yksinään kenkiään tuijoittaen, eikä puhu kenellekään.

OTE 4

Kure: Nikosta huomaa heti, että sulle on aamut parasta aikaa. (naurua)

(4. jakso)

Kure koettaa tässä huumorin keinoin ottaa kontaktia vetäytyneeseen Nikoon ja pehmentää tämän alakuoloista ja synkkää mielialaa. Huumorin käytön ensisijainen tarkoitus onkin yleensä yksinkertaisesti saada kuulija hyvälle tuulelle. Hyväntuulisena ihminen myös oppii asioita parhaiten. (Torkki 2006,

131.) Huumorin käytössä täytyy kuitenkin olla varovainen, ettei tunnelman parantamisen sijaan aiheuta kuulijassaan ärtymystä tai loukkaantumista. Puhujan onkin osattava olla kohtuullinen ja suhteutettava huumori yleisöön ja esityskontekstiinsa (Mt., 133). Sitä, onnistuiko Kure tässä yrityksessään, ei kuitenkaan katsojille enää näytetä.

Torkin (2006, 51, 52) mukaan ”yhtä tärkeää kuin se, että yleisö kuuntelee puhujaa, on puhujan kuunnella yleisöään.” Hyvä puhuja pyrkii aistimaan tunteita, kuuntelemaan odotuksia ja ottamaan huomioon kuulijansa. Kakola-ohjelmassa mentorit kuvataan nuoria ymmärtäviksi, kuunteleviksi ja näiden ajatukset ja tunteet huomioonottaviksi. Tunnetaidoilla on Torkin (2006, 221) mukaan merkitystä varsinkin silloin, kun kyseessä on niin sanottu hankala yleisö, joiden tunnetilaa hallitsevat erilaiset negatiiviset tunteet, kuten viha tai pelko. Yksi puhujan keino purkaa näitä negatiivisia tunteita on yleisön tai keskustelukumppanin kannustaminen puhumaan niistä. Tunteiden purkaminen puhumalla helpottaa yleensä ahdistusta ja samalla tunne menettää tehoaan. Puhujan empaattista kuvaa vahvistaa viesti siitä, että hän elää kuulijoidensa rinnalla ja jakaa heidän tunteitaan.

Nuoren ymmärtämistä kuvaa hyvin seuraava keskustelu, jonka Teemu ja mentori Sami käyvät sellisään. Ensin Teemu kertoo Samille tilanteesta, jossa hänen kaverinsa pahoinpiteli miehen niin, että tämä menehtyi vammoihinsa. Sen jälkeen Teemu jatkaa:

OTE 5

Teemu: Sossu ja mutsi ja kaikki on, että vaihda nyt vittu sitä kaveripiiriä, et tosta ei seuraa mitään hyvää. Ku ei ne ymmärrä sitä, että ei oo mitään mihin voi vaihtaa.

Sami: Se on vaikee antaa pois, jos ei oo mitään tilalle.

(3. jakso)

Tilanteessa Teemu pohtii ristiriitaa äitinsä ja sosiaalityöntekijän näkemysten ja oman toimintansa välillä. Äiti ja sosiaalityöntekijä ovat selvästikin sitä mieltä, että kaveripiiri on ensisijainen syy Teemun ongelmiin ja sen vuoksi sitä pitäisi vaihtaa. Vaihtaminen ei kuitenkaan ole Teemun mielestä niin yksinkertaista. Mentori Sami valitsee tilanteessa Teemua ymmärtävän diskurssin. Hän ei tuomitse Teemun ajatuksia, eikä myöskään yhdy äidin ja ”sossun” puheeseen, vaan hänen lausumansa toistaa ja täydentää Teemun ajatusta kaveripiirin vaihtamisen vaikeudesta. Sami myös laajentaa Teemun ajatusta käyttämällä se-passiivia, *se on vaikee antaa pois*, mikä saa toteamuksen kuulostamaan yleisluontoiselta faktalta, joka koskee kaikkia vastaavia tilanteita.

Torkki (2006, 190) toteaa, että puheessa kannattaa olla varovainen erityisesti silloin, jos toinen osapuoli on vahvasti jotakin mieltä. Tällöin on parempi toimia diplomaattisesti ja vähitellen mielipiteitä purkaen. Sami pyrkiikin selkeästi Kakolassa olon alkuvaiheessa yhteisymmärryksen rakentamiseen Teemun kanssa, ja varoo siksi konfrontaatiota. Liian voimakas kyseenalaistaminen tai painostaminen

saattaisi kääntyä itseään vastaan (vrt. mt., 217).

Suhteen rakentamisen lisäksi mentorit kertovat tunnesuhteestaan nuoriin myös monologeissa tv-kameralle. Seuraavassa otteessa Fluk on joutunut rangaistukseksi jäämään pois toisten saunaillasta var-tijoita kohtaan osoittamansa huonon käytöksensä vuoksi. Mentori Kure pohtii tilannetta kameralle.

OTE 6

Kure: Mä en ees tarkalleen tiedä, mistä tuli nää, nää rangaistukset. Oli ollu jotain häslinkiä, niin, niin tuota kun kävin sellissä ja hän oli tosi niinku down. Kun sanoin, että voinko mä auttaa, onko kaikki okei, niin se sano että ehkä nyt on parempi ettei jutella mutta TUNSIN tavallaan niinku sen tuskan ja miten ois halunnu auttaa ja vähän niinku että jäänkö mä sun kans selliin ja tälle, mut ku just tajuaa että tää on niinku se vankilan niinkun puitteet, että ei joitakin asioita ei pysty tekeen. Ne on itse tehtävä ja itse mentävä niin se, se on ottanut koville, koville ja vähän jutellu sitten muittenkin poikien kans et miten vois auttaa ja ja tukee. Niin kyllä pojat (–) että ei siinä pysty tekeen, et se on aina ite prosessoitava, että mut on sitten lähellä kun tarvii apua niin...

(4. jakso)

Tässä puheenvuorossa mentoreille rakennetaan empaattista ja välittävää identiteettiä katsojien suuntaan. Kure eläytyy Flukin tunteisiin ja antaa ymmärtää, että hän haluaisi auttaa ja tukea Flukia kaikin mahdollisin keinoin. Kuitenkin samalla perustellaan tilanteessa käytettyjä ratkaisuja – eli tässä tapauksessa sitä, että tukeminen ei ole aina mahdollista – vankilaelämän säännöillä. Kure myös vastuullistaa Flukia tapahtuneesta ja sen seurauksista sanoessaan *ne on itse tehtävä ja itse mentävä*. Tätä itsevastuullisuuden diskurssia korostetaan vielä vetoamalla laajemman joukon mielipiteeseen, eli tässä tapauksessa toisten poikien sanomiseen, millä myös haetaan tukea ja vakuutusta ajatukselle *joitakin asioita ei pysty tekeen, ne on itse tehtävä*. Laajemman joukon mielipiteeseen vetoaminen toimiikin yhtenä retoriikan keskeisenä keinona. Mielipiteellä tuntuu olevan enemmän painoarvoa, kun sen takana on useampia ihmisiä (Perelman 1996, 24; Jokinen 1999, 139.)

Tunteiden näyttämisen ja tunteista puhumisen opettaminen on selvästi yksi mentoreiden tehtävistä. Seuraavassa otteessa kuvataan, kuinka mentori Kure pyrkii ymmärtämään ja tulkitsemaan Flukin tunteita. Kure ja Fluk keskustelevat sellissään Kuren tultua saunaillasta, josta Fluk joutui jäämään pois. Puhe johtaa Flukin käytöksen taustalla oleviin syihin.

OTE 7

Fluk: Tää on vähän sekasin tää homma. Mun tärkein sisarus niin se ei oikein tuu toimeen ton mun puolfaijan kans. Sil on ollu tosi paljon riitaa sen kans.

Kure: Minkä ikänen se sun toisiks vanhin sisko on?

Fluk: Kuustoista.

(pitkä tauko. Fluk pyyhkii silmiään peiton kulmaan.)

Fluk: Voi vittu.

Kure: Ei mitään. se on (-). Ajattelepa, jos ne jää kaikki tonne sisäpuolelle. Tiedätkö miksikä ne muuttuu? Kovuudeksi ja kylmyydeksi. Tääkin voi olla just syynä, kato että, tavallaan sul on niin paha olo ollut tuolla sisällä. Että mitä sä luulet, onko nuo monet tappelut niin ollut just sitä, että sun on pitänyt (-) vähän niinkun purkaa?

Fluk: Mul rupes vaan kyyneleet valuu kun mä mietin mun siskoo.

Kure: Joo. (nyökkää) Hän on sulle tosi läheinen.

Kure: Aattele, mitä sä voisit tehdä, jos sä saat tuota oman elämän kuntoon ja muuta, niin sä voit tuoda semmosta turvallisuutta ja usko myöskin sitten sun sisarusten elämään. Kannattaa sun muistaa kumminkin: sä oot tosi nuori, että ei sun tarte kaikkee kantaa.

(4. jaks)

Tässä keskustelussa Kure pyrkii osoittamaan Flukille, että heikkouden näyttäminen ja itkeminen on hyvä ja sallittu asia. Viestiään hän tehostaa esittämällä vastakohtaksi tunteiden patoamisen sisälle, mikä johtaisi Kuren mukaan kovuuteen ja kylmyyteen. Kure myös pyrkii tulkitsemaan Flukin käytöksen takana olevia syitä ja arvelee huonon käytöksen ja väkivaltaisuuden johtuvan tämän ongelmallisista kotioloista. Hän yrittää sanottaa Flukin tunteita toteamalla *sul on niin paha olo ollut tuolla sisällä*. Samoin myös siskoon liittyvä toteamus *hän on sulle tosi läheinen* toimii Flukin tunteiden tulkkina. Nilsonne (2007, 39) toteaa, että ”tietoinen läsnäolo omassa tunne-elämässä alkaa havainnoimalla ja kuvailemalla”. Omien tunteiden tunnistamisen ja nimeämisen ajatellaan johtavan kokemukseen aidommasta minuudesta ja vaikuttavan myös siihen, että voimme paremmin hallita ja ohjata omaa käyttäytymistämme (mt., 40). Tunteiden sanottamisella Kure pyrkiikin auttamaan Flukia nimeämään – ja sitä kautta ymmärtämään – omia tunteitaan. Tässä liikutaan jo lähellä terapian alueita, joissa usein pyritään oman kokemusmaailman ja käyttäytymisen ymmärtämiseen ja sen jälkeen löytämään keinoja näiden muuttamiseen. Vaikka mentoreilla ei oletettavasti terapeutin koulutusta olekaan, niin siitä huolimatta heidän yhtenä identiteettinä ohjelmassa voidaan nähdä terapeuttisten keskustelujen kautta syntyvä ”arkipsykologin” tai –terapeutin identiteetti.

Torkki (2006, 171) toteaa, että yksi tärkeä retorinen keino on saada kuulijat näkemään oman epätoivoisen tilanteensa, ja sen jälkeen luoda tarvetta paremmasta huomisesta. Tilanteessa Kure arvelee, että Flukin teot johtuvat pahasta olost; toisin sanoen Fluk on Kuren mielestä onneton ja epätoivoisessa tilassa. Sen jälkeen Kure tarjoaa ratkaisua, eli maalaa parempaan tulevaisuuteen liittyvän kuvan.

Keskustelun lopun voisi liittää myös lukuun 6.3 (neuvominen ja kyseenalaistaminen), sillä tulkitseen Kuren antavan epäsuorasti neuvon Flukille pyrkiä saattamaan elämänsä kuntoon. Tilanteessa hän myös taitavasti hyödyntää Flukin tunteita siskoaan kohtaan, jotka hän pyrkii valjastamaan muutoksen motivaattoriksi. Toisaalta Kure antaa epäsuorasti ymmärtää, että elämän kuntoon saattaminen on ensisijaisesti Flukin omalla vastuulla, mutta toisaalta hän heti perään pehmentää tätä vastuuttamisen diskurssia vetoamalla Flukin nuoreen ikään ja antamalla tälle toisen neuvon: olla kantamatta liikaa murheita yksin. Ikäkysymyksen mukaan tuominen liittyy laajempaan kontekstiin eli vallassa olevaan kulttuuriin ja sen yleisiin käsityksiin siitä, minkä ikäisen pitäisi yleisesti ottaen pystyä vastaamaan itsestään. 15-vuotiaana alaikäisenä Flukia ei vielä katsota kuuluvaksi tähän ryhmään, vaan kulttuurissamme hänen odotetaan edelleen olevan huolenpidon ja aikuisen tuen kohteena.

Ohjelmassa rakennetaan mentoreille myös isällistä identiteettiä. Yksi mentoriuden tavoitteista onkin usein puuttuvan vanhemmuuden paikkaaminen. Seuraavassa otteessa Kure on johtoryhmän loppuhaastattelussa. Jokainen nuori kutsutaan vuorotellen haastatteluun. Läsä ovat sekä vankilanjohtaja Tammi-Moilanen, erityisnuorisiohjaaja Sydänmaanlakka sekä nuoren oma mentori. Aikuiset istuvat pöydän takana, kun taas pojat seisovat pöydän toisella puolella. Virallisen, ja nuoren kannalta kiusallisenkin oloinen asetelma on luotu ilmeisesti jälleen kerran vankilaoloja silmälläpitäen.

OTE 8

Kure: kaiken avun ja kaiken tuen ja kaiken rohkasun mitä vaan mä pystyn antamaan niin mä annan ja suojelen kuin omaani . Saako halata, mun tekis mieli vähän rutistaa” (nousee halaamaan hymyilevä Flukia)

(7. jakso)

Kure rakentaa isällistä ja huolehtivaa identiteettiä lämpimillä ja voimakkailla ilmaisuilla, kuten *kaiken avun ja kaiken tuen ja kaiken rohkasun ... mä annan ja suojelen kuin omaani*. Sanallisen tuen ja avun lisäksi sanattomilla eleillä, kuten halaamalla voidaan osoittaa empatiaa ja välittämistä. Toinen esimerkki sanattomasta empatiasta on psykologin ryhmätunnilta. Fluk lukee ääneen kirjoittamansa kirjeen isälleen, jota hän ei ole koskaan nähnyt.

OTE 9

Fluk: Moro täs on sun poikas. Olis mukava jos koittaisit yrittää ottaa yhteyttä kun ois niin paljon kysyttävää. (kuvataan kuinka mentori Timo laittaa kätensä Flukin olkapäälle)

(5. jakso)

Mentori Timon osoittama pieni myötätunnon ele on omiaan myös vahvistamaan empaattista ja välittävää kuvaa mentoreista.

Suhteen rakentamiseen kuuluu myös nuorten rohkaisu ja kannustaminen. Yksi esimerkki tästä on tilanne psykologin tunnin jälkeen, jossa oli keskusteltu väkivallasta. Nuoret ja mentorit ovat pihalla. Mentori Jari toteaa toisille mentoreille, kuitenkin niin, että myös nuoret ovat kuulolla:

OTE 10

Jari: Mut on nää niinku rohkeita kavereita siinä mielessä että me oltais oikeesti lyöty tuoli sen psykologin päähän, että vittu höpötä ittekses näitä juttuja. Aivan taatusti nää menee, toi (-) vaatii rohkeutta.

(4. jakso)

Vaikka Jarin sanat onkin osoitettu toisille mentoreille, on hän kuitenkin selvästi tarkoittanut viestinsä ensisijaisesti nuorille. Syy tällaiseen Jarin käyttämään epäsuoraan viestintään voidaan nähdä auttamistyöhön liittyvän kehumisen ja kannustamisen vaikeudessa. Kehumisessa ollaan varovaisia, koska pelätään sen näyttävästi asiakkaan suuntaan epäaitona mielistelynä (Suoninen 2000, 95). Tämän vuoksi Jarin onkin helpompi puhua nuorten ohitse toisille mentoreille. Kuitenkin hän selkeästi varmistaa, että pojat ovat kuuloetäisyyden päässä ja kiinnittävät huomiota hänen sanomaansa.

Timo liittyy puhevuorossaan kaikki mentorit samaan kategoriaan ja vertailee heitä nuoriin niin, että kuvaus on nuorten eduksi. Vertailu toimiikin retorisenä keinona, jolla voi osoittaa jonkin tietyn henkilön tai ryhmän arvostuksen tai arvottomuuden (Cicero 2006, 211). Nuorten näkeminen samassa myönteisessä kategoriassa on myös hyvä keino vahvistaa heidän positiivista ryhmäidentiteettiään. Torkin (2006, 130) mukaan ryhmänä on myös helpompi vastaanottaa imartelua, kuin yksilöinä. Nuorten kehumisen heidän osallistuvasta ja avoimesta asenteestaan voidaankin nähdä pyrkimykseksi vahvistaa heidän itsetuntoaan ja rohkaista heitä puhumaan lisää asioistaan ja ongelmistaan.

Seuraavassa kahdessa esimerkissä mentorit puhuvat pojille viimeisessä johtoryhmän tapaamisessa.

OTE 10

Timo: Kyl mäkin niinku oon nähny sussa niinku sitä muutosta. Sul on niinku mahtavat puhelajahjat ja sä oot avoin, niin, niin jotenkin niinku haluisin sen sanoo niinkun, että pidä niinku ihmeessä siitä kiinni ja tota kyl mä ajattelen että mä en häi- häippäse sun elämästä mihkään, että jos sä niin haluat niin niin musta saat niinku sen ystävän oikeesti, jolle, joka on niinku aina sen puhelimen päässä. Ja ehkä sä et niin päämäärätön oo, kun mitä sä (naurahtaa) annat ikään kuin ymmärtää. Ja sä et niele kaikkee purematta ja ja sulla niinkun löytyy sitä omaa halua ja tahtoa sen elämän oman niinku elämän suunnan suhteen ja jotenkin siihen niin toivon hirveesti voimia, että pidä kiinni, niinku kuuntele omaa niinku sydäntä että mitä se sanoo.

(7. jakso)

Vastaavasti Kure antaa positiivista palautetta Flukille viimeisessä tapaamisessa:

OTE 11

”Mä haluan muistuttaa sua, että toista Flukia ei oo olemassa. Sä oot ihan ainutlaatunen persoona ja, ja jotain sellasta on kätkeyty sun elämään potentiaalina, että mä toivon, että sä aktivoitut hyvään.”

(7. jakso)

Näissä kahdessa esimerkeissä on piirteitä Aristoteleen ylistyspuheesta. Ylistyspuheessa kiitetään (tai moititaan), ja sen tavoitteena on vahvistaa kuulijoiden hyväksyntää puhujan sanomalle. Puheen tarkoitus on ennen muuta kasvatuksellinen, ja se tavoittelee toiminta-alttiuden luomista (Aristoteles 2012, 34; Perelman 1996, 26, 27). Yksilön ainutkertaisuuden korostaminen ja toisen persoonallisuuden huomioon ottaminen vaikuttavat positiivisesti kuulijan tunnetilaan ja samalla rakentavat myös puhujasta myönteistä ja huomaavaista kuvaa (Torkki 2006, 130; Perelman 1996, 35). Varsinkin, jos kuulijalla on poikkeuksellisia lahjoja tai erityisosaamista, näiden korostaminen toimii motivaattorina olla käyttämättä näitä lahjoja (Perelman 1996, 100). Juuri tällaiseen erityiskykyyn eli Saulin *mahtaviin puhelahjoihin* Timo viittaa omassa puheenvuorossaan. Ei olekaan sattumaa, että näissä molemmissa mentoreiden puheenvuoroissa aloitetaan nuoren ”ylistämällä”. Positiivisen palautteen antamisen ja kehumisen jälkeen maaperä on todennäköisesti otollisempi myös niiden jälkeen annetuille neuvoille. Jälkimmäisessä esimerkissä Kure päättääkin puheenvuoronsa selkeään toivomuksen muodossa esitettyyn neuvoon *aktivoitua hyvään*.

6.2 Tarinoiden kertominen

Torkin (2006, 107, 192) mukaan tarinan kertominen on ylivoimaisesti paras keino herättää kuulijoiden mielenkiinto ja saada heidät tarkkaavaisiksi. Tarina myös vaikuttaa kuulijaan voimakkaammin kuin puhtaasti looginen perustelu. Vaikka tarina perustuisikin todellisuuteen, tarinan kertojalla on runsaasti päätäntävaltaa siihen, millainen tarinasta tulee. Kertoja voi rakentaa tapahtuneesta monenlaisia versioita, joihin vaikuttavat muun muassa miten asiat muistetaan, mitä nostetaan esiin, kuinka yksityiskohtaisesti kerrotaan, mitä painotetaan ja alleviivataan ja mitä jätetään kertomatta (mt., 108). Omakohtainen tarina on argumentointikeinona erityisen vakuuttava, koska se perustuu omiin kokemuksiin, joihin kukaan toinen ei voi päästä käsiksi. Tämän vuoksi kokemukseen perustuvaa tietoa on myös vaikea kumota. (Jokinen 1999, 134, 135). Omiin kokemuksiin pohjautuvissa tarinoissa toimii *induktoiva* logiikka: konkreettiset esimerkit ilmentävät yleisiä asiantiloja tai tapahtumia. Mitä pidemmältä ajalta henkilöllä on kokemusta jostakin, sitä faktuaalisempaa hänen tietonsa on. Tämä johtaa

myös väistämättä käsitykseen siitä, että henkilöiden, jotka eivät ole itse kokeneet vastaavaa, näkemykset määrittyvät automaattisesti vääriksi. (Juhila 1996, 138-140.) Tarinoiden pohjalta rakennetaankin yleispäteviä malleja ja sääntöjä, joiden pohjalta oletetaan, että samankaltaiset tilanteet johtavat aina samankaltaiseen lopputulokseen (Perleman 1996, 60, 61).

Tulkitsen mentoreiden kertomien tarinoiden menneestä elämästään luovan Kakolassa yhteistä aluetta poikien ja mentoreiden välille. Yhteiset alueet, lähtökohtapremissit ovat tärkeitä, jotta viesti voisi mennä perille. Nämä alueet ovat yleensä yhteisesti hyväksytyjä ja jaettuja arvoja ja asenteita. (Jokinen 1996, 46.) Ammattiauttajien tai ylipäättänsä aikuisten ei ole ehkä kuitenkaan helppoa löytää yhdistäviä tekijöitä riskiryhmiin kuuluvien poikien kanssa, koska yhteistä arvopohjaa ei välttämättä ole tai ainakin se on ohut. Ammattiauttajista poiketen kokemusasiantuntijamentoreilla on vahvuutena heidän omat kokemuksensa, joiden pohjalta heillä on enemmän yhteistä poikien kanssa. Samantapaiset kokemukset vahvistavat suhdetta ja nuorten tunnetta siitä, että mentorit voivat ymmärtää heitä (ks. DuBois ym. 2002, 190). Tarinoita kertomalla mentorit rakentavat itselleen myös asiantuntijan identiteettiä. Toisaalta mentoreiden tarinoissa korostuvat vahvasti myös heidän menneen elämänsä negatiiviset identiteetit.

Mentoreiden omasta menneestä elämästään kertomia tarinoita voidaan pitää Kakola-ohjelmassa heidän tärkeimpänä vaikuttamiskeinonaan. Nähdäkseni tarinoilla on ohjelmassa useita tarkoituksia. Yhteisen alueen luomisen lisäksi tarinat toimivat varoittavina esimerkkeinä. Tarinoiden kautta pojat haastetaan ajattelemaan, mihin heidän elämänsä johtaa, jos he eivät muuta elämänsä suuntaa. Myös nuorille television katsojille tarinat toimivat yhtä lailla varoittavina esimerkkeinä. Tarinat ovat myös monella tapaa viihdyttäviä ja jännittäviä, joten ne sopivat hyvin tosi tv-ohjelmaan. Blomstedtin (2003, 144) mukaan hyvän esimerkin pitäisikin ”kutkuttaa sekä järkeä että mielikuvitusta ja saattaa ne yhteistyöhön”. Tarinoiden kautta katsojat voivatkin tuntea erilaisia tunteita, kuten iloa, surua tai vihaa. Tarinat myös antavat katsojille väylän kurkistaa maailmaan ja elämäntyylisiin, joka kenties poikkeaa suuresti omasta elämämpiiristä. Marginaalissa olevien tarinoiden myötä katsojat voivat myös arvioida sitä, mikä on normaalia ja samalla tarkistaa omaa normaaliuttaan (vrt. Hietala 2007, 79).

Mentoreiden tarinat entisestä elämästään perustuvat heidän muistiinsa tapahtumien kulusta. Muistamisessa ja muistelemisessa mennyt rakentuu nykyisyydestä käsin. Ihmisten muistikuvat jostakin tapahtumasta eivät ole koskaan aukottomia kertomuksia menneestä, vaan uudelleen konstruktioita tapahtuneesta. Näiden konstruktioiden luomiseen vaikuttavat monet seikat, kuten asiat, mihin olemme varsinaisessa tilanteessa kiinnittäneet huomiota, miten olemme tulkinneet tilanteen, ja miten nämä tulkinnat ovat muuttuneet ajan saatossa. Ihmiset myös muokkaavat menneisyyteen liittyviä kertomuksiaan sopeuttaen ne omaan nykyiseen elämäntilanteeseensa sekä sosiaaliseen tilanteeseen, missä muistoja kerrotaan. (Juhila 1996a, 186, 187.)

Suurin osa mentoreiden tarinoista on regressiivisiä tarinoita: ne kertovat siitä, miten asiat menneisyydessä menivät huonompaan suuntaan, ja niissä korostuu rikollisen ja päihteiden täyttämän elämän kuvaaminen (vrt. Jokinen 2000, 133). Itse asiassa vain yhteen tarinaan sisältyy lopussa lyhyt maininta siitä, mikä elämänmuutoksen sai aikaan. Kysymyksiä herättääkin, että miksi nämä onnelliset loput on leikattu televisiosta pois. Varmasti mentorit ovat kuitenkin kertoneet näitä muutostarinoita pojille enemmänkin. Voisi myös ajatella, että juuri toipumisen kuvaaminen antaisi katsojillekin enemmän toivoa ja välineitä myös omien ongelmien käsittelyyn kuin pelkät kertomukset menneisyyden ongelmista.

Nähdäkseni negatiivisten tarinoiden keskeisyyteen ohjelmassa voi olla useampia selityksiä (tosin tämä on vain tutkijan arvelua). Ehkäpä painopiste halutaan pitää ensisijaisesti varoittavissa esimerkeissä, ja samalla vältetään antamaan sellaista kuvaa, että selviytymistarinoita olisi todellisessa elämässä runsain määrin. Tähän viittaa myös vankilajohtaja Tammi-Moilasen puheenvuoro kolmannessa jaksossa (kameralle): *On tosi tärkeitä, et nää meidän nuoret ymmärtää, et heidän sellikaveriks on tullut hyvin poikkeuksellinen ihminen, joka on selvinny poikkeuksellisella tavalla. Tää ei ole normaali tarina vankilakierteeseen joutuville.*

Toinen syy voi olla se, että Kakola-ohjelman jälkeen YLE:n ylläpitämässä internetsivustossa, jossa Kure vastasi nuorten esittämiin kysymyksiin käy myös ilmi, että ainakin muutaman mentorin elämänsuunta on muuttunut uskoon tulon myötä (Juttuarkisto). Ehkäpä Ylen uskontoneutraaliin linjaan pyrkimisen vuoksi nämä tarinat on haluttu jättää kertomatta.

Mentorit kertovat ohjelmassa menneestä elämästään sekä nuorten läsnäollessa että monologeina kameralle. Ohjelman jaksot on leikattu lyhyiksi pätkiksi, ja toimintakohtaukset ja mentoreiden ja muiden ammattilaisten monologit vuorottelevat tiheästi. Myös mentoreiden omat kertomukset on leikattu pieniksi paloiksi, ja eri mentoreiden kertomukset vuorottelevat limittäin ohjelman kulussa.

Mentoreiden saavuttua Kakolaan kolmannessa jaksossa he kertovat jokainen rikoskierteensä alkuvaiheista hyvin lyhyesti kameralle. Samalla kuvaruutuun tulee teksti, jossa on sekä mentorin nimi, että hänen vankilassaoloaikansa ja syyt vankilaan joutumiseen. Samassa jaksossa myöhemmin he kertovat nuorten läsnäollessa hieman tarkemmin vankilakierteestään. Seuraavaksi esittelen kolmen mentorin, Jarin, Timon ja Samin tarinat, joissa on paljon samankaltaisuutta. Nämä tarinat on kerrottu Kakolan sisäpihalla poikien ja psykologi Hakkaraisen läsnä ollessa. Kaikissa kolmessa tarinassa on kuvaus tekojen etenevästä ketjusta, jossa edellisen teon seurauksesta on tullut seuraavan teon syy. Ilmiöiden välisen seuraussuhteen osoittamiseen pyrkivä argumentaatio voi Perelmanin (1996, 93, 94) mukaan kohdistua joko syiden, seurausten tai seurauksista vedettyjen tosiasioiden tarkasteluun. Näissä tarinoissa Samin ja Timon kertomus alkaa rikollisen elämäntyylin taustasyiden selittämällä. Jarilla tämä osuus sen sijaan puuttuu. Kaikkien kolmen tarinoissa yhteistä on kuitenkin kuvaus seurauksista.

Jokaisessa tarinassa on myös selkeä huippukohta, eräänlainen kulminaatiopiste, joka aiheutti sen, että alamäki paheni entisestään.

OTE 12

Jari: ”Mä oon itseasiassa sitten ollut 26 vuotias, kun mä oon ollut ensimmäisen kerran vankilassa ja se oli törkee, se oli aseellinen ryöstö ja ensimmäinen. Mä en muista siitä mitään. Pitkän ryyppyputken jälkeen varastanu leikkipyssyn Sokoksen tavaratalosta ja lähimpään elintarvikemyymälään. Löin sen leikkipyssyn sen otsaan, sen myyjän otsaan. Ja se pelko tavallaan vankilaa kohtaan se oli siit pois ja se oli aika tuhosa, tuhosa käänne, ikään kuin se kynnys niinku niihin tekoihin, se madaltu huomattavasti. Että sen yheksänkytluvun mä sitten olin, olin vankilassa.

(Jarín kertoessa näytetään välillä poikia, jotka istuvat vakavan näköisenä katseet alas painettuina).

(3. osa)

Jari kuvaa tarinassaan tekoaan, eli ryöstöä ja sen seurauksia, joiden hän tulkitsee johtaneen pitkäaikaisempaan vankilakierteeseen. Jarín tarkoituksena on selkeästi muistuttaa ja osoittaa pojille, että yhdenkin päihteiden vaikutuksen alaisena tehdyn hölmöilyn seuraukset voivat olla vakavia ja johtaa hallitsemattomaan kierteseen. Tarina yhdistyykin selkeästi Kakolan ”vankilalla pelottelu” –diskurssiin. Jari antaa ymmärtää, että kulminaatiopiste hänen alamäessään oli se, kun pelko vankilaa kohtaan katosi, mitä tarinassa ei selkeästi pidetä hyvänä asiana. Kakolassa – jotta pelko vankilaa kohtaan ei katoaisi – onkin poikien elämä rakennettu mahdollisimman ankeaksi ja vankilaelämän kurjuutta korostetaan lähestulkoon joka käänteessä.

Jarín kertomuksessa esiintyy ketjumainen narratiivi: edellisen tapahtuman seurauksesta tulee seuraavan tapahtuman syy (ks. Juhila 1996b, 142). Ryyppyputki johtaa ryöstöön, tämä taas johtaa vankilaan, mikä johtaa pelon vankilaa kohtaan katoamiseen, ja tämän kaiken seurausta on pitkälinen rikoskierre. Samanlainen ketjumainen narratiivi on nähtävissä seuraavassa Samin tarinassa:

OTE 13

Sami: Mää oon kotosin semmosest perheestä, missä isän alkoholismi on ollut niin paha, että et tota mun mutsi on lähteny mun kanssa meneen sieltä ihan turvallisuus tai muista syistä. Ja tota mä halusin tehdä jotain ihan muuta, kun istuu koulus. Et mä halusin ajaa mopolla ja vetää röökii tua jossain ja niinku riekkua vaikka autiois talois tai IHAN mitä vaan, niinku jotain semmosta mitä niinku muut ei tehny. Ja ehkä just se, että ku normaalit lapset ei sitä tehny, niin sit mä ajauduin niihin tiettyihin piireihin koko ajan entistä pitemmälle ja pitemmälle, mis tehtiin mitä haluttiin. Ja sit tuli jotain amfetamiini kausii, et kaks vuotta vedettiin pelkkää pirii putkeen ja mä pyörin jossain psykooseissakin jo, ja kaikki kaverit oli jo selän takan viritteleen jotain ansoja ja sitten mä olin jossain vaiheessa jossain pöpiläkunnossakin. Tuli jo kirvestäkin kaulaan ja päähän ja niinku puukkoo kylkeen, ja, ja se

oli semmost mielisairauden rajoilla riekkumista, ja semmost esimerkiks autolla hiekkatietä pikateiden yli niin emmä miettiny että tuleeks sielt autoo mä vaan huusin siihen kuskin paikalle että VITTU JOS SIELT JOKU TULEE, SE LUKEE HUOMISESSA LEHDESSÄ. (Sami elehtii käsillään kuin ajaen autoa. Kuvataan myös Flukin, Kuren ja psykologi Hakkaraisen hymyileviä kasvoja) Sit kävi tämmönen et tota mun läheistä satutettiin ja mun aino kyky reagoida siihen juttuun oli se, että et viinaa, joo ja sit pullo viinaa ja sit mä lähin selvittään sitä juttuu. Siitä selvittämisestä sitte tuli tapposyyte. Kyl mul sillon tuli semmonen juttu että tää oli tässä tää elämä, et tää on nähty. Mä olin ihan varma niinku että joo ei ei tätä lusita enää tätä palloo että nyt tulee sen verran pitkä että tää loppu tähän tää juttu. Mä menin eristysosastollekin vankilas, kun mä rupesin zippaan ihan täysin ja kattelin kaikki sähköjohtoja, et mistähän lähtis henki ja niinku pystyskö vetään ranteet auki.

(3. jakso)

Sami aloittaa tarinansa perustelemalla rikolliseen elämäänsä johtanutta kierrettään kotioloilla ja isänsä alkoholismilla. Sen jälkeen hän rakentaa asteittain pahenevan ketjumaisen kuvauksen omasta menneisyydestään, jossa jokainen osa seuraa kuin vääjäämättä toistaan. Samin tarina muodostaa ajassa etenevän, yhtenäisen tarinan (ks. Juhila 1996b, 193). Tarinaan sisältyy runsaasti yksityiskohtaisia kuvauksia, jotka vahvistavat oman kokemuksen uskottavuutta ja todellisuuden tuntua. Jos hän tarinassaan tyytyisi kuvailemaan vain yleisluontoisesti tapahtumia, jäisi tarina ulkokohtaiseksi, eikä se todennäköisesti koskettaisi kuulijoita millään lailla. Nyt sen sijaan yksityiskohtaiset tilannekuvaukset, kuten *autolla hiekkateitä pikateiden yli*, ja harhaluulojen kuvaaminen, kuten *tuli jo kirvestäkin kaulaan ja päähän ja niinku puukko kylkeen* voimistavat kertomuksen tehoa huomattavasti, ja saavat yleisön kuuntelemaan henkeään pidätellen. Nämä erittäin dramaattiset ja yksityiskohtaiset kuvaukset ovatkin omiaan vahvistamaan tarinan uskottavuutta – ja samalla myös jännittävyttä ja viihhteellisyyttä. Tilanteessa kuvatut mentorit ja pojat todennäköisesti hymyilevätkin juurikin Samin vauhdikkaalle ja eläväiselle kertomistyyliille.

Useimmissa puhetilanteissa puhuja pyrkii antamaan itsestään kuulijalle mahdollisimman positiivista kuvaa (Torkki 2006, 120). Kuitenkin näissä mentoreiden tarinoissa pyrkimys on juuri päinvastainen; eli antaa itsestään entisessä elämässään mahdollisimman huono ja surkeassa tilassa oleva kuva. Juhilan (1996b, 196) mukaan armottoman kuvan rakentamisellakin on oma funktionsa: luoda kontrastia nykyisen ja menneen välille. Entinen elämä halutaan esittää mahdollisimman synkkänä, kurjana ja pahana. Sitä vastaan peilattaessa nykyinen elämä ja siihen liittyvät identiteetit saadaan näyttämään taivoiteltavina, hyvinä ja kauniina.

Kulminaatiopiste Samin tarinassa on saatu tapposyyte. Siihen liittyvä ajatus *mul sillon tuli semmonen juttu että tää oli tässä tää elämä, tää on nähty* on dramaattinen ilmaisu, ja sen tehoa vahvistetaan

edelleen toistamalla hetken päästä *tää loppu tähän tää juttu*. Samoin myös ikään kuin suorina lainauksina esitetty *mä huusin siihen kuskille että ”vittu jos sielt joku tulee niin se lukee huomiosessa lehdessä”*, vahvistavat tarinan uskottavuutta ja rakentavat vahvasti faktuaalista vaikutelmaa (vrt. Jokinen 1999, 190).

Sami siirtää kertomuksessaan myös vastuuta itseltään pois. Tarinan aloittaminen isän alkoholismista siirtää syyn ongelmista isälle ja kotioloille, vaikkakaan Sami ei suoraan kertomuksessaan syytäkään isäänsä. Sami kuitenkin antaa ymmärtää, että kotiolut johtivat siihen, että hän halusi tehdä jotakin ”epänormaalia”. Kertomuksessaan hän kategorisoikin itsensä lapsuudessaan marginaaliin, joka ei elänyt kuten ”normaalit” lapset. Kategorisointi onkin Michael Billigin (1987, 134-135) mukaan keskeinen retorinen keino, joka liittyy itse asiassa kaikkeen vuorovaikutukseen ja asioiden ja tapahtumien kuvauksiin.

Kodin vaikutuksen lisäksi Sami siirtää vastuuta kaveripiirille, joka Samin mukaan edusti huonoa esimerkkiä: *mä ajauduin niihin tiettyihin piireihin koko ajan entistä pitemmälle ja pitemmälle, mis tehtiin mitä haluttiin*. Sami rakentaa samalla itsestään kuvaa tahdottomana ja toisten vietävänä olleena. Hän ei kerro itse hakeutuneensa tiettyihin piireihin, vaan hän vain *ajautui* niihin. Samalla Sami haluaa varoittaa poikia, että heille voi käydä samoin. Myös lähimmäisen satuttamiseen liittyvä selitys *mun ainoa kyky reagoida siihen juttuun* antaa kuvaa ihmisestä, joka ei ole kyennyt kuin yhdenlaiseen ratkaisuun tilanteessa. Kuvaus tästä voidaankin nähdä eräänlaisena omaan elämään liittyvänä vaihtoehtottomuusstrategiana. Tässä strategiassa kuulijoita vakuutetaan siitä, että siinä tilanteessa on ollut vain yksi mahdollinen tapa ratkaista asia. (ks. Juhila 1996a, 140).

Kolmantena kertomuksena mentori Timon tarina.

OTE 14

Timo: Yläasteelle kun mä menin, niin silloin mä tein sen pyhän päätöksen, että mua ei enää kiusata. Ja tota, ensimmäinen kun tuli ottamaan sitä mopovalaa tai sitä monninvalaa niin, niin mä hakkasin sen sinne vessaan ja sitten mä tappelin joka välitunnilla, ja sitten mut sijoitettiin koulukotiin jossa mä olin sit kaks vuotta. Että kyl se oli niinku semmonen ikään kuin viimeinen niinku hylkäys kaikilta, et mä ajattelin, että oikeesti kukaan ei välitä musta eikä rakasta mua ja öö se oli hirveetä aikaa olla siellä koulukodissa. Jotain egeg ekg:tä mitattiin, ja kyllä niinkun silloin kolmetoist vuotiaana niinku ajattelin että ai jaa että eiks kukaan niinku tajua, että en mä nyt mikää SAATANAN HULLU OO.

(3. jakso)

Timo antaa ymmärtää ongelmien alkulähteen olevan koulukiusaamisen, mikä johti hänet tappeluihin koulussa ja sitä kautta väkivaltakierteeseen. Kulminaatiopisteenä Timon kertomuksessa on kouluko-

tiin sijoittaminen, jonka hän koki *viimeisenä hylkäyksenä*. Sana ”viimeinen hylkäys” toimii kertomuksessa ääri-ilmaisua käyttävänä strategiana, jolla pyritään argumentoinnin vakuuttamiseen. Vastaavanlainen ilmaisu on myös Timon kukaan-sanan käyttö: *eiks kukaan niinku tajuu*. Tämän kaltaiset ääri-ilmaiset rakentavat tapahtuneesta totaalisen ja vakavasti otettavan kuvan. Puhuja voi ääri-ilmaisuilla korostaa haluamiaan piirteitä maksimoimalla tai minimoimalla niitä. (Jokinen 1996, 151.) Timo haluaakin vakuuttaa kuulijat siitä, että tilanteissa on ollut tosi kyseessä ja että hän on todella ollut niissä tunteidensa kanssa ääri rajoilla.

Timon kertomistyyli ja tapa puhua rakentaa mentoreista kaksijakoista kuvaa. Hänen puheissaan käytetyt vahvat kiro sanat tuovat muistutuksen menneestä identiteetistä. Ohjelman psykologille ohjelmassa kiroileminen olisi tuskin sopivaa, joten tämäkin viestii siitä, että mentoreilla on ohjelmassa selkeästi erilainen identiteetti ja käyttäytymisoletukset kuin ammattiauttajilla. Toisaalta Timon puheet – kuten edeltävä esimerkki – rakentavat karskin roiston rinnalle pehmeämpää identiteettiä. Puheenvuorossaan hän rakentaa itsestään kuvaa, jossa hän näyttäytyy koulukiusattuna ja hylättynä lapsena pikemminkin oman elämänsä uhrina kuin syyllisenä.

Monet mentoreiden tarinoista voidaan tulkita pathokseksi, eli pyrkimyksiksi vedota yleisön tunteisiin (vrt. Aristoteles 2012, 11; Blomstedt 2003, 81). Cicero (2006, 165) toteaa, että ”yksittäiset kovat ihmiskohtalot tekevät kuulijaan syvän vaikutuksen, jos ne kerrotaan mieltä liikuttavasti”. Tunteisiin vetoavan Timon tarinasta tekee erityisesti se, että hän kertoo omista tunteistaan: pelosta ja tunteesta *kukaan ei rakasta mua*. Tämän kaltainen tunteiden paljastaminen vetoaa väistämättä myös katsojien tunteisiin. Torkin (2006, 146, 247) mukaan kuulijan tunteisiin vetoamisella onkin selvä retorinen tehtävä: muuttaa kuulijoiden asenteita ja toimintaa puhujan haluamaan suuntaan. Puhujan on tavoitettava sellaisia ilmaisuja, jotka vetoavat kuulijoiden tunteisiin ja myötätuntoon. Perlemanin (1996, 107) mukaan henkilöä koskevat arvioinnit jakautuvat aina kahteen osaan: tekoihin ja tekijään itseensä liittyviin. Inhimillisen uhri-identiteetin rakentaminen vaikuttaakin siihen, että kuulijan on helpompi erottaa tekijä hänen teoistaan ja nähdä myös rikolliset pohjimmiltaan herkkinä ja tuntevina ihmisinä.

Ainoa Kakolan mentorin kertomus, jossa lopussa viitataan elämän muuttumiseen, on Samin tarinan jatko-osa, jonka hän kertoo myös pojille Kakolan sisäpihalla.

OTE 15

Sami: Et mä olin jo ne kaikki jutut rikkonu, mitä mä joskus nuorena poikana mietin, että tota mä en ikinä tee enkä tota enkä VARSINKAAN tota. Et naisiin en käy kiinni ja ketään ihmistä ei saa vahingoittaa ja niinku öö sukulaisilta ei pöllitä mitään ja mä olin kaikki tehny jo. Syyte pieneni törkeäks kuolemantuottamukseks, törkeäks pahoinpitelyks ja tota se anto vähän lohtuu siihen juttuun ja sit mä sielt eristysosastolt rupesin käymään kaikkia antiriippuvuuskursseja ja tämmösii näin, et mä pääsin pois sieltä suljetult osastolta. Rupes tuleen työkaluja, miten hallita omii olotiloja ja tunnetiloja ja

(tauko) sieltä pikkuhiljaa alko semmonen eheytyminen.

(3. jakso)

Samin kertomuksen aikana kuvataan poikien ilmeitä. Kaikilla pojilla on kuvauksessa päät painuksissa ja katse luotu maahan. Tämä rakentaa kuvaa tarinan äärelle hiljentyneistä, nöyristä pojista, jotka to-della pohtivat mentoreiden sanomaa. Taustalla on hiljainen, neutraali syntetisaattorimusiikki, jossa pyörii sama, yksitoikkoinen teema. Musiikillakin luodaan odottavaa ja keskittynyttä tunnelmaa.

Jälleen kerran tarina aloitetaan luomalla mahdollisimman huono ja synkeä kuva menneisyyden iden-titeetistä, joka rakennetaan epäluotettavaksi. Epäluotettavuus tässä yhteydessä ei tarkoita vain luotta-muksen rikkomista toisia kohtaan, vaan myös itseään kohtaan eli omien periaatteiden rikkomista. Yksityiskohtaisesti kertomalla, mitä kaikkia periaatteitaan vastaan hän on rikkonut, Sami jälleen pyr-kii vakuuttamaan kuulijansa menneen elämänsä ongelmallisuudesta.

Periaatteiden rikkomisen kuvauksen jälkeen Sami ryhtyy kertomaan asioista, mitkä aiheuttivat kään-teen parempaan. Motivaatioksi muutokseen Sami kertoo syytteen pienenemisen. Kertomalla käy-neensä antiriippuvuuskurseja, jotka ovat johtaneet eheytymiseen, hän näyttää nuorille myös esimerk-kiä siitä, että avun hakeminen ja vastaanottaminen eivät ole hävettävä asia, vaan edellytys toipumi-selle ja suunnan muuttumiselle.

Osassa mentoreiden kertomista tarinoista pojille kuvataan, millaista on olla marginaalissa, yhteiskun-nan normaalien toimien ulkopuolella. Myös näillä tarinoilla halutaan vakuuttaa ja todistella pojille, kuinka monenlaisia ongelmia vankilaan joutuminen ja sen aiheuttama syrjäytyminen yhteiskunnasta voi aiheuttaa. Seuraavat kolme otetta on myös puhuttu poikien, toisten mentoreiden ja psykologi Hakkaraisen läsnäollessa Kakolan sisäpihalla.

OTE 16

Kure: Muistan kun yks kaveri pääsi siviiliin, nii se kysy ihan oikeesti ku se just tilipäätteellä makso laskua, nii kysy että tarkottaako tämä ihan oikeesti, että jos mä paan ok, että multa niinku raha lähtee niinku tililtä.

(3. jakso)

Heti perään näytetään Timon ja Samin puheenvuorot, joista ainakaan ensimmäinen ei kuitenkaan to-dennäköisesti ole oikeasti lausuttu ihan suoraan edellisen puheenvuoron jatkoksi.

OTE 17

Timo: Sossussakaan niin en viittiny täyttää edes sitä toimeentulohakemusta kun ei sitä osannu täyttää. Paskat, antaa olla.

(3. jakso)

OTE 18

Sami: Yhteiskunta erottaa yhteiskunnasta ja sit olettaa, et se ihminen oikeesti osaa hoitaa ne asiat kun se palaa sinne takasi. Ja sit se ei kestä sitä, ku se ei osaa niitä. Ahistaa ja pelottaa ja kaikkee. Niinku samanikäsil on talot, autot, perheet. Mä elin semmoses sinkkuboksis ilman ammattia niinku jollain kelarahoilla niin ei, ei ihan hirveesti nostanu itsetuntoo.

Kure: Putoo niinku ELÄMÄSTÄ.

(3. jakso)

Näillä tarinoilla halutaan kuvata sitä, kuinka vankilassa pitkään ollut ajautuu ulos yhteiskunnan normaalista elämästä ja putoaa kärryiltä kehityksen kelkasta. Niin pankkiautomaatit kuin sosiaalitoimiston paperit saattavat olla ylivoimaisen vaikeita käyttää ja täyttää. Näissä puheenvuoroissa esitetäänkin epäsuoraa kritiikkiä myös yhteiskuntaa kohtaan, joka ensin eristää ihmisen, ja sen jälkeen vaatii ja edellyttää liikoja.

Sami aloittaa oman puheenvuoronsa jälleen yleisellä tasolla, mikä luo kuvaa siitä, että hän yleistää oman kokemuksensa koskemaan myös kaikkia muita vastaavia tilanteita. Lopussa hän kuitenkin siirtyy puhumaan minä-muodossa. Hyvän itsetunnon nähdään puheenvuorossa olevan yhteydessä siihen, että elää yhteiskunnan perusnormien mukaista elämää. Sen sijaan marginaaliin joutuminen ja normaalien taitojen puuttuminen aiheuttaa ahdistusta ja pelkoa. Tarina vahvistaakin normien mukaista ajatusta peruserheestä ja omasta asunnosta hyvän elämän edellytyksenä. Kelarahoilla ja *sinkkuboksis* eläminen nähdään taas itsetuntoa laskevina asioina ja hyvän elämän vastaisina. Marginaalissa olevan identiteetti rakennetaan epävarmaksi ja onnettomaksi. Näin ollen tämänkin tarinan kautta rakennetaan vahvaa kontrastia tavoiteltavan ja ei-tavoiteltavan elämäntyylin välille. Tavoiteltava elämäntyyli kuvataan Kuren kommentissa *todellisena* elämänä, kun taas ei-tavoiteltava kuvataan elämästä putoamisena. Metaforia puheessa käytetään usein asian tiivistämiseksi ja ytimekkääksi tekemiseksi (Jokinen 1999, 150). Metafora *putoaa elämästä* tiivistääkin hyvin mentoreiden olennaisen viestin: kun jää yhteiskunnan toimintojen ulkopuolelle, ei voi elää hyvää elämääkään.

Mentorit kertovat Kakolassa tarinoita myös vastatakseen nuorten kokemuksiin. Yksi esimerkki tästä on Saulin ja mentori Timon keskustelu vierailupäivänä. Sauli joutui pihalla odottamaan yksin kauan vierailijoita, joita ei kuitenkaan saavu. Lopulta Sauli viedään takaisin selliinsä, jossa mentori Timo odottaa.

OTE 19

Timo: Olikö tapaamisessa?

Sauli: En

Timo: Joo

Sauli: Ei mulle tullu [ketään

Timo: [Ei tullu

Sauli: Ei tullu

Sauli: VITTU, venasin tuol pihalla jonku varmaan puol tuntii, kolmevarttii yksinään (tauko) vittu (kuiskaten).

Timo: No sä olit sitte oikees. Mä luulin, että se on tullu. No, kyl se oli arkipäivää itelläki, voi luoja sitä. Monta kertaa, monta kertaa monta päivää aikasemmin alko niinku odottamaan kun tiesi että viikonloppuna oli sovittu tai jotain. Sitten kun ei tullutkaan niin JUMALAUTA mikä pettymys.

(5. jakso)

Samankaltainen tilanne on Saulin turhauduttua savimuovailusta. Ensin ohjelma kuvaa Saulin keskustelua toisen pojan, Teemun kanssa:

OTE 12

Sauli: Nää muistuttaa mua just siit kun ne iski jonkun vitun saviköntin eteen et tee tästä jotain. vittu (–) ”sinä vaikutat hyvin aggressiiviselta ja pakenevalta nuorelta, vittu” (lyö nyrkillä toiseen kämmeneensä)

Teemu : Tämmönen, tai mulle ei koskaan mitään savihommii tullu.

Sauli: Mulle on tullu ihan laidasta laitaa kaikkee mahdollista.

(6. jakso)

Heti tämän jälkeen ohjelma kuvaa Saulia ja mentori Timoa sellissään. Timo sanoo Saulille:

OTE 13

Timo: Vähän ennen kun mä jouduin koulukotiin, niin niin JUMALAUTA, kun oli kaiken maailman testejä ja ne ihmetteli että mikä mulla on et tota niin, niin sitten ne vei tonne keskussairaalaan.

Sauli: Joo

Timo: Sitten laitettiin semmonen kuminen sukka päähän ja tota sit siinä meni kaikenlaisia piuhoja, (Timo kuvailee käsillään) ne otti jonkun aivokäyrän tai tämmösen, niin niin kyllä nyt pikkusen tuntu siltä että ei jumalauta että enhän mä mikään saatanan HULLU OO.

Sauli: Niin

Timo: Kukaan ei kysynyt multa oikeesti niinku sitä suoraan, että mikä on (–). Kaikki niinku yritti jotenkin sieltä sivusta kautta niinku saada selville, että mikä se sun juttus on.

Sauli: Niin

(6. jakso)

Näissä otteissa Timo välittää ymmärrystä Saulille kertomalla esimerkkejä omasta elämästään, jossa hän on kokenut tai tuntenut jotakin vastaavaa. Esimerkit toimivatkin näissä tilanteissa empatian välineinä. Mentorin kuvaus omista tunteistaan vastaavassa tilanteessa vahvistaa myös yhteistä aluetta nuorten kanssa. Samankaltaiset kokemukset välittävät nuorille viestiä siitä, että mentorit todella voivat ymmärtää, miltä heistä tuntuu. Juuri tässä voikin olla kokemusasiantuntijuus-mentoriuden erityinen vahvuus, mikä puuttuu yleensä ammattiauttajilta.

6.3 Neuvominen ja kyseenalaistaminen

Antiikin roomalainen Cicero (2006) määrittelee hyvän puheen näin: ”Puheen tehtävänä on antaa kuulijalle tietoa tai saada hänet muuttamaan käsitystään, hillitä tai yllytettävä ja ohjailtava häntä kaikki keinoin puheellaan olosuhteiden ja tapauksen mukaan ja usein myös käännettävä hyvántahtoisuus vihaksi ja viha taas hyvántahtoisuudeksi” (Cicero 2006, 121).

Hyvä puhuja siis kehottaa, antaa neuvoja ja varoittaa kuulijoitaan (mt., 118). Kakolassa mentorit eivät jaa pojille suoria varoituksia oikeastaan lainkaan, vaan heidän ensisijainen roolinsa on selkeästi nuorten tukeminen ja rinnalla kulkeminen. Varoittaminen tapahtuukin yleensä epäsuorasti, tarinoiden kautta. Sen sijaan erilaisia neuvoja ja ohjeita mentorit jakavat nuorille lukuisissa eri tilanteissa. Mentorit myös kyseenalaistavat joissakin kohdissa nuorten ajatusmaailmaa. Kyseenalaistaminen tapahtuu usein kysymysten kautta, joilla haastetaan poikia perustelemaan ja pohtimaan uudelleen sanomiansa tai tekemisiänsä. Mentoreiden neuvoihin liittyy myös joissakin kohdissa poikien vastuuttaminen, vaikkakin tätä on mentoreiden puheissa huomattavasti vähemmän kuin muilla ammattilaisilla. Vastuuttamisella tarkoitan niitä kohtia, joissa annetaan ymmärtää, että vastuu käyttäytymisestä ja elämänsä muuttamisesta on ensisijaisesti pojilla itsellään. Vastuuttaminen Kakolassa liittyy laajemmin nyky-yhteiskunnan painotukseen yksilöllisestä vastuusta. Tässä diskurssissa syrjäytymisen syynä pidetään ennen muuta vastuuttomia yksilöitä, ja ratkaisun avaimia pyritään löytämään heidän elämäntilanteensa ja toimintaansa vahvistamalla. Samalla syrjäytymisen rakenteelliset tekijät, kuten työmarkkinoiden muutos tai alueellinen eriarvoistuminen, unohdetaan. (Juhila 2006, 68.)

Tulkitsen mentoreiden neuvomisen ja kyseenalaistamisen korostavan erityisesti heidän identiteettiään mentoreina. Mentoroinnin ytimessä on kokemattoman henkilön ohjaaminen tai opastaminen vuorovaikutteisessa toiminnassa. (Kupias & Salo 2014, 11–13.) Mentorit esiintyvätkin tämän retorisen keinon puitteissa ”paremmin tietäjinä”, joilla omien kokemustensa kautta on auktoriteettia neuvoa poikia.

Liitin suhteen rakentamiseen Flukin ja Kuren keskustelun, joka käytiin Flukin saaman rangaistuksen jälkeen (OTE 7). Viidennen jakson alussa kertojan ääni sanoo, että Flukin rangaistus puhuttaa Kurea ja Flukia vielä aamutuimaan.

OTE 14

Fluk: Mä en hirveesti niinku (tauko) tykkää määräilystä.

Kure: Jos sä huomaat, että tuli sanottua vähän huonosti tai töykeesti tai jotain, niin oot ihan reilusti ja sanot sori, niin että tavallaan oppii pyytää anteeksi. Siinäkin on just se nöyryyden, nöyryyden tavallaan, että jos sä pyydät anteeks, niin se pitää pyytää ihan oikeesti.

(5. jakso)

Tässä otteessa Kure pyrkii neuvomaan kiivasluonteista Flukia. Hän antaa Flukille selkeästi suoran ohjeen pyytää anteeksi silloin kun on tehnyt jotain väärää tai loukannut jotakin. Lopussa hän vielä vahvistaa puheenvuoroaan sanomalla, että jos pyytää anteeksi, pitää pyytää *ihan oikeesti*. Tällä Kure pyrkii huomauttamaan, että kulttuurissamme usein käytetty pinnallinen anteeksipyyntö ei vielä riitä. Vasta kun ihminen aidosti ymmärtää tekojensa seuraukset ja on oikeasti niistä pahoillaan, voi molempien osapuolten itsearvostus ja keskinäinen luottamus parantua (Larsson 2008, 61, 62). Kure korostaa puheessaan myös reiluuden ja nöyryyden arvoja. Ylimielisesti vartijoita kohtaan käyttäytyneelle Flukille tämä toimiikin selkeänä huomautuksena miettiä käyttäytymistään ja arvopohjaansa.

Seuraavassa esimerkissä on kyseessä kyseenalaistava diskurssi. Psykologin tunnilla keskustellaan Flukin väkivaltaisuudesta. Sekä nuoret, että mentorit ovat paikalla. Fluk kertoo toisille.

OTE 16

Fluk: Tooin harhailin jossain yksin ja oli semmonen filis että se halus haastaa mun kanssa riitaa se (-) sopivannäkönen jätkä mulkkaa mua vähän sillee ja sitten...

Psykologi: Sitte, sitten tota sä haastoit riitaa vai kävit päälle?

Fluk: Haastoin riitaa.

Psykologi: Joo. Tappelitteks te?

Fluk: Joo

(4. jakso)

Tämän jälkeen ohjelmassa kertojan ääni kertoo lisää Flukin väkivaltaisesta taustasta. Myös hänen äitinsä ja sisarensa puhetta Flukista kuvataan. Sen jälkeen kuvaus siirtyy takaisin psykologin tunnille, jossa keskustelu Flukin väkivaltaisuudesta jatkuu ja Fluk osallistuu myös harjoitukseen, jossa hän pyrkii eläytymään uhrin kokemukseen. Tilanteessa hetkeä myöhemmin mentori Kure palaa Flukin

sanomiseen.

OTE 17

Kure: Kun sä sanoit, että katto sillee sopivasti niin mikä on semmonen sopiva katse?

Fluk: Sanotaanko, katto mua niin kauan. Sit se vähän (–)

(4. jakso)

Mentoreiden kyseenalaistaminen tapahtuu ohjelmassa yleensä, niin kuin tässäkin esimerkissä, kysymysten kautta. Kure ei sano suoraan, että Flukin ajattelutavassa on jotain vikaa, mutta tarkentavan kysymyksensä kautta hän antaa kuitenkin ymmärtää niin. Suoninen & Jokinen (2005) ovat tarkastelleet sosiaalityön keskusteluissa tapahtuvaa suostuttelua. Suostuttelussa ei ole kyse sosiaalityöntekijän sanelusta, vaan työntekijä pyrkii suostuttelun keinoin rakentamaan muutoksen resursseja asiakkaassa. Tämä tapahtuu yhteistyössä asiakkaan kanssa. Keskustelun kautta pyritään muokkaamaan ongelmallisia identiteettejä tavoiteltuun suuntaan. Suostuttelun keinoja ovat muun muassa suostuttelevat kysymykset, suostuttelevat vastaukset, selitysten pyytäminen ja rohkaisevat kysymykset (mt., 469). Tulkiten edellisessä tilanteessa Kuren kysymyksen juuri tällaiseksi keskustelussa tapahtuvaksi suostutteluksi. Se on selityksen pyytämistä, jossa vihjataan siihen, että asiakkaan tavassa hahmottaa tilannettaan ja ongelmaansa on jokin vinossa (mt., 477, 478). Suostuttelevan vallan kautta pyritään ennen muuta muokkaamaan asiakkaan identiteettiä toivottuun suuntaan (Juhila 2006, 237). Perelmanin (1996, 22) mukaan retoriikan käyttäminen etenkin kahdenkeskisessä keskustelussa on usein tehokasta, koska tällöin vastapuolelle voi tehdä tarkentavia kysymyksiä ja näin testata hänen käsityksiään. Seuraavassa keskustelussa käytetään sekä kysymysten kautta toimivaa kyseenalaistamista, että myös suoraa neuvomista. Mentori Jari ja Jesse ovat omassa sellissään ja keskustelevat psykologin tunnin herättämistä ajatuksista. Ensin kertojan ääni sanoo, että Jesseä ovat aamuryhmän keskustelut jääneet vaivaamaan.

OTE 18

Jesse: Ihan kun nää haluis KAIKKI tietää meistä, ihan kaiken.

Jari: Mikä sua häiritsee tossa eniten?

Jesse: No, kun ne kyselee koko ajan niin paljon kaikkee.

Jari: Mitä pahaa siitä voi seurata, että ne saa jotain tietää?

Jesse: Ei mitään, mutta ku mä en haluu kertoa.

Jari: Pystyksä niinku esimerkiks äitis kans puhuu asioista?

Jesse: En mä puhu sen kaa.

Jari: Mikset?

Jesse: En mä tiiä. En mä tykkää puhuu.

Jari: Niin

Jesse: Ku ei meillä oo semmonen suhde, että me puhutaan toisillemme.

Jari: Tiedätsä mistä, mistä sulla esimerkiks niinku äidin kanssa alkanu se ikään kuin (tauko) mykkä-vaihe (tauko) [puhumaton

Jesse: [varmaan silloin ku mä jouduin lastenkotiin.

Jari: Tykkääks sä sun äidistä?

Jesse: Tykkään.

Jari: SANO se sille.

Jesse: En minä ruppee mitää tommosii...

Jari: Miks?

Jesse: Ee.

Jari: Arvaas kuinka mielissään se vois siitä olla . Sä, sä tota pidät sun äidistä, mutta jos et sä ikinä sitä sille sano niin eihän se sitä tiiä.

(5. jakso)

Keskustelussa Jesse osoittaa olevansa kyllästynyt siihen, että heistä ”kaivetaan” kaikki irti. Tähän Jari esittää suostuttelevan kysymyksen: *Mitä pahaä siitä voi seurata, että ne saa jotain tietää?* Jarin kysymystä voidaan pitää itse asiassa hieman harhaanjohtavana. Todellisuudessaan pojat eivät joudu avautumaan vain *niille*, eli läsnä olevalle ryhmälle, vaan samalla kaikille ohjelmaa kodeissaan katsoville. Tämä ei Jarin puheenvuorossa tule kuitenkaan ilmi, kun hän selkeästi viittaa kysymyksessään vain Kakolassa fyysisesti oleviin henkilöihin. Voidaan kuitenkin olettaa, että Jesseä tietoisuus tv-kameroiden läsnäolosta saattaa aika ajoin vaivata. Mutta vaikka hän olisikin tämän ilmaissut ääneen, niin sitä ei ainakaan ohjelmassa näytetä. Tuotannon kannalta se onkin ymmärrettävää, sillä tämän tyyppisessä tosi-tv-ohjelmassa ei todennäköisesti haluta muistuttaa katsojia kameroiden jatkuvasta läsnäolosta, vaan pikemminkin tietoisuus siitä pyritään häivyttämään niin hyvin kuin mahdollista.

Timo kääntää umpikujaan ajautuvan keskustelun puheeseen Jessen ja hänen äitinsä suhteestaan. Timo pyrkii osoittamaan Jesselle, että jollekin täytyisi puhua ja avautua; jos ei Kakolassa oleville, niin sitten kotona vaikkapa äidille. Jesse kuitenkin ilmaisee, että myöskään äidille puhuminen ei tunnu luontevalta. Timo esittää jälleen Jesselle lukuisia kysymyksiä, joilla hän pakottaa Jessen ajattelemaan toi-

mintaansa, eikä näin ollen suostu hyväksymään tämän niukkoja vastauksia. Lopussa hän antaa Jesselle suoran neuvon puhua äidilleen tunteistaan. Timo pyrkiikin tilanteessa selkeästi Jessen ja hänen äitinsä välien parantamiseen ja samalla opastamaan Jesseä tunteiden ilmaisuun.

Mentorit kyseenalaistavat poikien ajatuksia myös kertomalla omista vastaavanlaisista kokemuksistaan. Nämä esimerkit olisivat sopineet myös tarinoiden kertomisen alle. Seuraavassa esimerkissä pojat ja mentorit keskustelevat poikien tulevaisuudesta psykologin aamuryhmässä. Pojat ovat askarrelleet julisteet, johon ovat leikanneet ja liimanneet tulevaisuuden haaveisiinsa liittyviä kuvia ja tekstejä. Saulin ainoa valitsemansa lehtileike on otsikko, jossa lukee ”Ulkomaat”. Hän perustelee valintaansa seuraavassa.

OTE 19

Sauli: (–) kun täytän kaheksantoist mä lähen Tallinnaan viikoks, pariks. (pitkä tauko) Ei mul oo muita suunnitelmii tällä hetkellä.

Psykologi: Mitä kaikkea sä tarviit sen suunnitelman toteuttamiseksi?

Sauli: Ikää ja rahaa.

Psykologi: Mut ton (tauko) pidempiä suunnitelmia sä et halunnut tässä vaiheessa tehdä?

Sauli: Elämäntilanne vähän sellanen, että turha alkaa miettiin täs kohtaa, että mitä mä teen kun mä täytän kaheksantoista.

Psykologi: mm

Sauli: Itse asiassa mä en voi tällä hetkel päättää mun omast elämäst oikeestaan yhtään mitään, mikä vaikuttais positiivisempaan suuntaan.

Psykologi: Onko näin?

Sauli: Kyllä on. Esimerkiks toi laitoksest pois pääseminen niin siä pidetään kyl ihan niinku kynsin hampain niist nuorist kiinni, etenkin pitkäaikaisist ketä siel on ollu.

Kure: Mul oli taas sillee, et mä aina ajattelin ja siirsin niinku vastuun muutoksesta sitte kun pääsen siviiliin. Mut sitte kun teinkin sen päätöksen, että mä haluan muuttua tänään, mul ei ole kun tää päivä, ei oo eilistä ei oo huomista on vaan tää päivä, niin tän päivän kun tahdon elää mahdollisimman hyvin, niin niissä tilanteissa sitte KUN se päivä tulee, niin mä oon jo valmis, sä oot silloin redi (osoittaa sormellaan Saulia päin). Näkee kun sä otat esimerkiks noissa peleissä tai missä tahansa muissa vastuun, niin sähän meet pelissä, niin sul on voitonkiilto silmissä. Et sä niinku ajatellu, että kun pääsen täältä pois, niin must tulee voittaja (–). Mul tuli vaan mieleen, että ite tai, mun, mun ongelma oli se, että mä aina ajattelin, että joskus jossain. (kuvataan lähikuvassa Saulin miettiviä kasvoja)

(6. jakso)

Torkki (2006, 39) toteaa, että ennen kuin puhuja pystyy muuttamaan kuulijansa ajatusmaailmaa, on hänen otettava käsittelyyn kuulijan vallitseva mielipide. Se on saatava puretuksi ennen kuin uutta voidaan rakentaa tilalle. Tätä purkutyötä tehdään osoittamalla kuulijan vanha vakaumus vääräksi, ristiriitaiseksi tai epämääräiseksi. Mitä paremmin puhuja tuntee kuulijansa ajattelua, sitä helpompaa on pyrkiä sen muuttamiseen.

Mentori Kure pyrkiikin juuri edellä mainitulla tavalla purkamaan Saulin virheellisenä pitämänsä ajattelua. Keinona hän käyttää jälleen esimerkkiä omasta menneestä elämästään. Vanhan ajattelunsa virheellisyyden Kure pyrkii osoittamaan kertomalla, kuinka hän on muuttanut ajatteluaan. Yksi keino lisätä puheen vakuuttavuutta onkin esittää asiat osoittamalla, että aiemmin on ajatellut asiasta erilailla, mutta sitten tullut päinvastaiselle kannalle (Jokinen 1999, 134). Omasta elämästä esimerkin ottaminen pelkän suoran neuvon tai Saulin puheen kyseenalaistamisen sijaan on hienovaraisempaa myös Saulia kohtaan. Suonisen (2000, 84) mukaan auttamistyössä pyritään usein välttämään suoraa puhetta arkaluontoisissa asioissa, koska pelkona on asiakkaan kasvojen menettäminen. Tarina omasta elämästä toimiikin paremmin retorisenä keinona, sillä siihen ei sisälly samanlaista kritiikin ulottuvuutta kuin suoraan puheeseen. Jälleen myös oma kokemus luo sanottavalle faktuaalista vaikutelmaa, jota on vaikea vastustaa.

Kure kertoo muutoksen ajattelussa tapahtuneen hänen omasta päätöksestään: *teinkin sen päätöksen, että mä haluan muuttua tänään*. Tämä toimii myös vihjeenä Saulille, että hänkin voisi halutessaan tehdä elämässään toisenlaisia päätöksiä. Samalla Kure osoittaa, että hän ei hyväksy Saulin ajatusta siitä, että hän ei voisi itse vaikuttaa elämäänsä millään lailla. Kure vahvistaa sanomaansa voimakkaalla ilmaisulla *mul ei ole kun tää päivä, ei oo eilistä ei oo huomista on vaan tää päivä*. Toisaalta on mielenkiintoista, että tässä yhteydessä Kure painottaa sitä, että elämä on vain tässä hetkessä, kun taas monissa kohdissa mentorit ja ammattilaiset puhuvat vahvasti tulevaisuuteen suuntaamisen puolesta. Onkin vahvasti kontekstisidonnaista, millaiset lausumat toimivat missäkin tilanteessa puhujan ajaman tavoitteen hyväksi.

Vaikka Kure aloittaakin puheenvuoronsa omalla tarinallaan, vaihtaa hän kuitenkin yllättäen puheensa sinä-muotoon *sä oot silloin ready* ja vahvistaa puhettaan osoittamalla sormellaan Saulia. Tämäkin puheenvuoron persoonapronominin vaihdos kertoo selkeästi siitä, että puheenvuoro on omakohtaisesta tarinasta huolimatta tarkoitettu neuvoksi Saulille.

Samantyylinen kohtaaminen on poikien loppuhaastattelussa, jossa on mukana sekä johtoryhmän jäsenet että poikien oma mentori.

OTE 20

Psykologi: Mä nään, että sulle on täällä tapahtunut kaks asiaa: sä oot avautunu ja toinen asia on se, että sä oot tehny päätöksiä. Sä kirjoitit, tai leikkasit ja liimasit paperille: ei rikoksia ja kiitos ja näke-miin sille maailmalle. Kuulostaa erittäin hyvältä päätökseltä. Nyt mun kysymys sulle on se, miten sä pistät sen täytäntöön, miten sä toteutat sen sun hyvän suunnitelman?

Teemu: (miettii pitkään) No, pikkuhiljaa varmaan alkaa vaihtamaan tiettyi (tauko) ihmisiä elämästään (tauko) erilaisiin ihmisiin. Ei se nyt ihan niinku tollee (napsauttaa sormiaan) tapahdu.

Psykolog: Mm (nyökkää)

Teemu: Vähän kerrallaan.

Sami: Mä jouduin tekeen sen päätöksen, että mä vaihdoin vauhdilla, koska mä huomasin että kun mä pikkuhiljaa rupesin vaihtaa jossain kohtaa, niin se porukka mikä siihen jäi, niin sil oli iso vaikutus muhun edelleen. Ja meil on sillee samanlainen tausta et sä oot ottanu miehen mallii vanhemmista kavereista ja tota, ne ei aina oo niitä hirveen hyviä vaihtoehtoi. Sä tiedät, mitä sä haluut, sä tiedät mitä kohti sä haluut mennä. Rupeet oleen semmoses seurassa mikä oikeesti tukee sun sun sinne PÄÄ-SYÄ eikä semmosis mitkä vetää sua sieltä pois.

(7. jaks)

Myös tässä asiantuntijuutta ja pohjaa neuvoille rakennetaan ensin omien kokemusten kertomisella. Samoin kuin edellisessä, myös tässä puheenvuoron kohdetta vaihdetaan lopussa, kun itsestä puhumisen sijasta mentori siirtyy puhumaan suoraan Teemulle: *rupeet oleen semmoses seurassa*. Näissä loppuhaastatteluissa mentorit ja johtoryhmä kantavat selkeästi huolta poikien tulevaisuudesta. Tämä onkin aiheellista, sillä vanhoihin kuvioihin palaaminen tapahtuu helposti, jos mitään uutta ei ole tilalle (Torkki 2006, 41). Puheessaan Sami koittaa muistuttaa Teemua aiemmin tehdyistä tulevaisuudensuunnitelmista sanoessaan *sä tiedät, mitä sä haluut, sä tiedät mitä kohti sä haluut mennä*. Vanhan kaveripiirin tilalle ehdotetaan kaveripiirin vaihtamista. Mielenkiintoista kaveripiirin vaihtamisen ehdottamisessa on se, että Teemu ja Sami ovat keskustelleet asiasta jo aiemmin kolmannessa jaksossa, jossa Sami myötäili Teemun ajatuksia kaveripiirin vaihtamisesta ja totesi silloin, että *se on vaikee antaa pois, jos ei oo mitään tilalle (Ote 5)*. Kakolan loppuhaastattelussa Samilla on kuitenkin toinen ääni kellossa. Ehkäpä sitten, kun luottamuksellinen suhde on jo luotu, on helpompaa haastaa nuorta enemmän kyseenalaistamalla tämän mielipiteitä ja antaa myös suurempia neuvoja ja ohjeita.

Perelmanin (1996, 26) mukaan poliittisessa puheessa neuvotaan ja varoitetaan, ja puhe päättyy siihen, että suositellaan otollisimmalta näyttävää vaihtoehtoa. Kakolan loppuhaastatteluiden kaava toimii myös vähän samantapaisesti. Pojille jaetaan neuvoja ja varoituksia, ja suositellaan parasta vaihtoehtoa, joka voi olla kotona pysyminen, kaveripiirin vaihtaminen tai tulevaisuuden unelmista ja tavoitteista

kiinni pitäminen. Mentorit ovat myös kirjoittaneet pojille lyhyet viestit, jotka nämä lukevat sen jälkeen, kun mentorit ovat yllättäen poistuneet Kakolasta. Myös näissä kirjeissä jaetaan neuvoja ja pyritään rakentamaan suhdetta Kakola-ajan jälkeiseen aikaan saakka. Seuraavassa mentori Jarin viesti Jesselle, jonka hän lukee ääneen toisille pojille.

OTE 21

Jari: Pidä kiinni unelmistasi. Jos niitä ei ole, on hyvin vähän toivoa. Laitan sulle sähköpostia viikonloppuna.

(6. jakso)

Metafora *pidä kiinni* toistuu sekä mentorien kirjeissä että loppupuheenvuoroissa. Se tiivistää kahteen sanaan kaiken olennaisen Kakolassa saadun opetuksen: pyrkimisen kohti hyvää tulevaisuutta ja samalla hyvän tiellä olevista negatiivisista asioista luopumisen. Hyvään suuntaan eteneminen ei nähdä helppona tienä, vaan asiana, joka vaatii ponnistelua ja *kiinni pitämistä*. *Hyvin vähän toivoa* taas toimii jälleen varoituksena siitä, mitä tapahtuu, jos hyvistä asioista ja unelmista ei pidä kiinni. Loppuun lausuttu *laitan sulle sähköpostia viikonloppuna* rakentaa mentoreiden identiteettiä välittävänä ja vastuullisina kansalaisina, jotka eivät selkeästi halua vain televisiojulkisuutta tai hetken kokemusta, vaan ovat valmiita kantamaan vastuuta pojista myös ohjelman jälkeenkin.

Samantapaisia ohjeita jakaa mentori Timo Saulille poikien loppuhaastattelussa:

OTE 22

Timo: Niin, ehkä sä et niin päämäärätön oo kun mitä sä annat ikään kuin ymmärtää (nauraen) ja sä et niele kaikkee purematta ja sulla niinku löytyy sitä omaa halua ja tahtoa sen elämän oman, niinku elämänsuunnan suhteen, ja jotenkin siihen niinku toivon hirveesti voimia, että pidä kiinni, niinku kuuntele omaa niinku sydäntä, että mitä se sanoo.

(7. jakso)

Timon puheenvuoron tavoitteena vaikuttaisi olevan Saulin itsetunnon kohottaminen luomalla hänestä kuvaa ihmisenä, jolla voi olla elämässään tavoitteita ja unelmia. Se, missä valossa joku ihminen nähdään, voi myös muuttua itsensä toteuttavaksi ennusteeksi. Sen ydinajatus on, että mihin ihminen uskoo, vaikuttaa hänen todellisuutta luovaan toimintaansa (Karvonen 2013, 20). Timo haluaakin selvästi saada Saulin itsensä uskomaan siihen, että hän todella voi olla tavoitteellinen ja päätöksiä tekevä ihminen. Asiakkaan omien voimavarojen ja kykyjen löytäminen ja vahvistaminen on myös usein keskeinen osa sosiaalityötä. Asiakkaan osallisuuden vahvistaminen omassa elämässään voi myös mahdollistaa täysivaltaisen kansalaisuuden, jossa ihmiset toimivat aktiivisesti omaa elämäänsä ja ympäröivää yhteiskuntaa muokaten. (Juhila 2006, 148).

Erittäin suoria neuvoja antaa mentori Jari loppupuheenvuorossa Jesselle.

OTE 24

Jari: Se on, se on ÄÄRIMMÄISEN tärkeätä että sulla Jesse on niitä unelmia. Pidä niistä kiinni. Mut se se mikä se ensimmäinen askel ikään kun niitten saavuttamiseen on se, et, et sä hoidat sen koulu-paikan. Sä meet sinne, jos sä pääset ja käyt sen. Valmistut ammattiin, meet töihin. sitä kautta.

Jari antaa Jesselle monta suoraa ohjetta unelman saavuttamiseen: koulun hoitaminen kunnialla, ammattiin valmistuminen, töihin meneminen. Perelmanin (1996, 100) mukaan viisas puhuja jakaakin vaativan tavoitteen moneen osaan ja pyrkii päämäärään vähitellen ”pienien askelten politiikalla”.

Mentorit eivät ohjelmassa käytä suoranaisesti poikia vastuuttavia puheenvuoroja läheskään niin paljon, kuin esimerkiksi vankilanjohtaja Tammi-Moilanen. Kuitenkin loppuhaastattelussa on muutama kohta, jossa myös mentorit siirtävät vastuuta muutoksesta selkeästi poikien omille harteille. Seuraavassa mentori Ari puhuu Nikolle:

OTE 25

Mul on ollu etuoikeus tutustuu hienoon nuoreen mieheen, kenellä on ollu suunnitelmia ja tota kenellä suunnitelmat on vahvistunu täällä oloaikana. Ja se, että tota niissä suunnitelmissa pysyminen, niin tota se on ihan ihan Nikosta itestä kiinni. Ja ne päihteet on suuri ongelma, mut me ollaan Nikon kanssa juteltu, ja Niko itekin kerto, että siihen on suunnitelma olemassa, että pystys vähentämään päihteitä ja tulevaisuus tulis niinku sitä sitä myöten sitten vakaammalle pohjalle.

(7. jakso)

Puheenvuorossa on nähtävissä lukuisia eri funktioita, kuten suhteen rakentamiseen ja tulevaisuuden uskon luomiseen tähtääviä merkityksiä. Kuitenkin lause *se on ihan Nikosta itestä kiinni* voidaan tulkita yksilön vastuuta korostavaksi diskurssiksi. Samoin toimii myös seuraava Jarin kommentti Jesselle loppuhaastattelussa. Jesseltä tiedustellaan, mitä hän on ajatellut tehdä, kun pääsee illalla kotiin. Jesse kertoo, että se riippuu siitä, mitä kaverit aikovat tehdä. Tähän puuttuu mentori Jari.

OTE 26

Jari: Oikeesti. (tauko) SÄ päätät SUN ELÄMÄSTÄS. Älä anna niitten kavereitten tehdä sitä. Ne kyllä mielellään tekee sen varsinkin silloin, kun sul on rahaa tai viinaa. (tauko) Että älä päästä tilannetta siihen.

(7. jakso)

Näissä kohdissa tulee selkeästi esille, että avaimet muutokseen nähdään olevan pojilla itsellään. Am-

mattiauttajat ja mentorit voivat kyllä olla tukemassa nuoria, mutta loppujen lopuksi valintojen tekeminen on poikien omissa käsissä. Poikia vastuuttava diskurssi onkin yksi tekijä, mistä ohjelmaa on kritisoitu. Muun muassa akatemiaturkija Timo Harrikari ilmaisi huolensa siitä, että ohjelmassa yksityisen vastuun korostamisen kustannuksella laajemmat yhteiskuntapolitiikkaan ja lapsiperheiden asemaan liittyvät rakenteet jäävät piiloon (Iltalehti 2010).

6.4 Asiantuntijuuden tuottaminen

Kakolassa mentoreista luodaan vahvasti kuvaa asiantuntijoina, joilla omiin kokemuksiinsa pohjaten on kaikki olennainen tieto päihde- ja rikosmaailmasta. Kuva mentoreista on rakennettu yhtenäiseksi, vaikka jokaisen mentorin polku on varmasti ollutkin erilainen. Yhtenäistä kuvausta vahvistetaan muun muassa mentoreiden puheenvuoroilla, jotka on leikattu lyhyiksi pätkiksi toistensa lomaan. Kaikki mentorit vaikuttavat ohjelman kuvauksen perusteella myös varsin yksimielisiltä sekä rikollisen elämän syistä että seurauksista.

Aristoteles käyttää puhujan uskottavuudesta käsitettä *ethos* (Aristoteles 2012, 198). Torkin (2006, 163) mukaan puhujan auktoriteetti perustuu joko hänen tekoihinsa, maineeseensa tai luonteenominaisuuksiinsa. Kakola-ohjelmassa mentoreiden asiantuntijuus syntyy luultavasti näistä kaikista kolmesta, mutta ennen muuta kokemuksen kautta syntyneestä asiantuntijuudesta. Joskus puhujan auktoriteettiasema voikin olla kaikkein olennaisista retoriikassa. Ei ole niinkään väliä sillä, mitä puhuja sanoo, vaan häntä kuunnellaan ennen muuta siksi, kuka hän on. (Mt., 163.)

Jokinen (1999, 135) kutsuu jonkun kategorian kautta saavutettua oikeutta tietoon ja tietämykseen puhujakategorioilla oikeuttamiseksi. Puhujakategoriat eivät ole pysyviä, vaan sama puhuja voi eri tilanteissa kategorioida itseään eri tavoin esiintyen esimerkiksi suomalaisena, opiskelijana tai ystävävä. Kategoriat ovatkin kulttuurisesti ja tilanteisesti muuttuvia. Kakolan mentorit sopivat ohjelman kuvauksen perusteella moneen eri kategoriaan. Asiantuntijakategorian lisäksi mentorit voidaan paikantaa muun muassa nuorten ystäviksi, tukijoiksi, terapeuteiksi ja kanssakulkijoiksi.

Mentoreiden asiantuntijuutta ohjelmassa tuotetaan monin eri tavoin. Erityisesti asiantuntijuus rakentuu tarinoiden pohjalta. Tässä luvussa ymmärrän kuitenkin asiantuntijuuden osoittamisella puheenvuoroja, joissa mentorit tekevät yleistyksiä omista kokemuksistaan käsin. He eivät siis puhu suoraan omista kokemuksistaan, vaan lausuvat jotakin yleisluontoista ikään kuin faktana. Nämä lausumat eivät ole myöskään neuvoja tai ohjeita. Monissa kohdissa asiantuntijakategoriasta käsin pyritään jakamaan yleistä tietoa vankila- ja päihdemaailmasta sekä pojille että yleisölle.

Seuraavassa otteessa Teemun ja mentori Samin kohtaaminen Kakolassa johtaa keskusteluun Samin

menneestä rikoskierteestä. Keskustelu jatkuu seuraavasti.

OTE 27

Teemu: Missä sä oot istunut?

Sami: Joo, täällä ja Turun lääninvankilassa ja Keravan nuorisovankilassa ja Pyhäselässä ja Kuopion läänillä ja Hämeenlinnassa ja

Teemu: On tullu kierreltyy. (hymyillen)

Sami: On tullu, joo. Kyl näihinkin ihminen vaan sopeutuu. Näihin voi tottuu vähän liiankin hyvin, ettei sit pärjää enää tuo ulkopuolella ollenkaan.

(3. jakso)

Viimeisenä lauseenaan Sami ei enää puhu vain omasta kokemuksestaan, vaan yleistää kokemuksensa koskemaan yleisesti kaikkia vankeja. Samoin kuin mentoreiden tarinoissa, myös tässä puheenvuorossa tuotetaan kuvausta vankilasta ongelmallisena paikkana. Yleensä olosuhteisiin sopeutumista pidetään hyvänä asiana, mutta tässä Samin puheenvuorossa – ja Kakolassa yleensäkin – asia esitetään juuri päinvastoin. Vankilaan ei kannata sopeutua muun muassa siksi, että sinne sopeutumisesta seuraa monenlaisia vaikeuksia siviilissä. Pohjimmainen viesti Teemulle on tietysti se, että tässä vaiheessa, kun on vielä mahdollisuus valita, kannattaa välttää vankila kokonaan.

Mentori Kure haluaa seuraavassa otteessa vakuuttaa Flukia siitä, että selviytyminen ei ole mikään tavanomainen tarina, vaan mentoreiden toipumisen tie on ollut harvinaisuus. Keskustelu käydään heidän sellissään nurkassa olevan pienen pöydän ääressä.

OTE 28

Kure: Pelkästään mun kotikaupungista Kuopiosta, niin lähes sata kaveria on joko tapettu, tehnyt itsemurhan tai kuollu yliannostukseen, ja sitten kolme kaupunkia: Joensuu, Kuopio, Jyväskylä, niin yli kaksataa kaveria. Et se on tosi, tosi niinkun kova prosentti.

(3. jakso)

Kuren puhe on rakennettu ”tosiasiat puhuvat puolestaan” argumentaatiolle (vrt. Jokinen 1999, 140). Tehokkaana vakuuttajana toimii kvantifiointi, eli määrällistäminen. Numeroiden esittäminen jostakin asiasta vahvistaa kuvaa yksiselitteisestä ja ristiriidattomasta faktapohjaisesta tiedosta, jota on vaikeaa kumota tai kyseenalaistaa. Sata tai kaksisataa kuollutta kaveria kuulostaa suurelta luvulta. Kure ei kuitenkaan kerro esimerkiksi sitä, missä ajassa nämä kuolemat ovat tapahtuneet, tai mikä tuo *kova prosentti* oikeasti on ja mihin verrattuna. Vakuuttavuutta puheeseen hän rakentaakin niin, että määrän suuruus saataisiin näyttämään mahdollisimman suurelta. (ks. Jokinen 1999, 146.)

Tässä puheenvuorossa voidaan nähdä myös pelottelun elementti. Pelon luominen kuulijoissa sellaisia vaaroja kohtaan, jotka puhujan mielestä häntä uhkaavat, on yksi vaikuttamisen keinoista (Cicero 2006, 164). Kure haluaakin selvästi tässä pelotella rikollisen elämän ja päihteidenkäytön seurauksilla. Samalla hän epäsuorasti muistuttaa siitä, että rikoskierteestä selvinneet mentorit ovat poikkeustapauksia. Seuraavassa otteessa Niko ja mentori Ari keskusteleivat omassa huoneessaan päihteistä. Keskustelun kuvaus alkaa Arin kommentista.

OTE 29

Ari: Päihteet on just sellanen, että jos ne alkaa viemään miestä niin se, se on tosi, tosi, TOSI KOVA TIE.

Niko: Mun faija on alkoholisti. Mä oon nähnyt sen kun se niinku on ryypänny vissii melkein 20 vuot joka päivä sillee et. Se on aika kurjaa nähdä miten se sit menee. EI enää omat lapsetkaan oikeestaan kiinnosta, et se on vaan se juominen.

Ari: Noi on rankkoja kokemuksia, ne, ne on OIKEESTI rankkoja kokemuksia.

(3. jakso)

Uskottava väitteiden esittäminen toimii vahvana retorisenä keinona. Torkin (2006, 189) mukaan ”puhe on lattea, jos siinä ei väitetä mitään”. Tässä keskustelussa Ari esittää selkeän väitteen päihteistä. Hän toteaa metaforan *päihteet alkaa viemään miestä* avulla, että päihteiden käytön seurauksena ihminen voi menettää oman kontrollinsa ja hallintansa.. Metaforat havainnollistavat viestiä luomalla kuvan jostakin asiasta ja näin toimivat usein puheen vahvistajana. (Torkki 2006, 210). Jos mentori olisi alkanut kertoa päihteiden käytön ja päihderiippuvuuden aiheuttamista seurauksista Nikolle valistusluennon omaisesti, ei vaikutus olisi luultavasti ollut lainkaan niin tehokas, kuin ytimekäs toteaminen *jos ne alkaa viemään miestä, niin se on tosi, tosi, tosi kova tie*. Arin äänenpainot vahvistavat puheen uskottavuutta ja kertovat siitä, että asia on omakohtaisesti koettu. Itse koettu vaikuttaa myös siihen, että ylimääräisiä perusteluja ei siis tarvita. Myös sanan *tosi* toistaminen kolmeen kertaan lisää viestin painokkuutta. Torkin (2006, 247) mukaan hyvä puhuja osaakin puhua iskevästi, sano- maansa terästäen. Näin tärkeät asiat saavat osakseen riittävän painokkuuden.

Ari saa puheenvuorollaan myös Nikon avautumaan omasta taustastaan ja isänsä alkoholiongelmasta. Arin viimeinen kommentti *noi on rankkoja kokemuksia, ne, ne on OIKEESTI rankkoja kokemuksia* välittää selkeästi myös ymmärrystä ja empatiaa Nikoa kohtaan. Ari ei pyri ohittamaan tai vähättele- mään Nikon kokemuksia, vaan painokkaan myötäilyn kautta viestittää siitä, että Niko on kokenut jotakin sellaista, mikä olisi kenelle tahansa vaikeaa ja raskasta käsitellä. Erityisesti monikon *noi on käyttö tekeekin* Arin vastauksesta yleisluontoisen, joka viittaa laajempaan kontekstiin, kuin vain juuri

tässä läsnä olevaan tilanteeseen. Jälleen Ari käyttää puheessaan myös toistoa: sanaparin *rankkoja kokemuksia* toistaminen kahteen kertaan vahvistaa viestin painokkuutta. Perelman (1996, 46) toteaaakin, että yksi tehokas keino alleviivata asioita on toistella niitä.

Yleisölle monologeina kerrotut asiantuntijapuheenvuorot toimivat ensisijaisesti tiedonlähteinä vankilaoloista. Näissä puheenvuoroissa halutaan myös puuttua vankilan epäkohtiin.

OTE 30

Sami: Vankilassa työnteon merkitys on aika iso, koska se rikkoo sen sellissä olemisen rutiinin, eli pääsee hetkeksi aikaa muitten kans yhdessä tekemään jotain ja et pääsee ainakin sieltä sellistä pois. Ja siin on sekin merkitys, et saa vähän rahaa, millä on varaa sit ostaa itelleen tupakkaa, kahvia, näitä tällösiä perushyödykkeitä. Ikävä kyllä silloin kun mä olin viimisel tuomiolla niin oli jo niin täynnä vankilat, että ei ollut tota työtehtävii hirveesti tarjolla. Niin sen näki kyl siin vankilan meiningissä, mikä se oli. Että porukast tuli aggressiivisempii, koska ne oli kopissa enemmän aikaa.

(4. jakso)

Myös tässä mentori Sami kuvailee vankilaoloja, ensin ”tietäjän” positioista yleistäen ja sitten omista kokemuksistaan käsin. Tässä puheenvuorossa Sami puuttuu ennen muuta vankilaelämän ongelmiin. Puhe on suunnattu katsojille, ei pojille. Tämän kohdan voikin tulkita pyrkimykseksi vaikuttaa yhteiskunnallisiin epäkohtiin ja saada yleisö miettimään suhtautumistaan vankeihin ja koviin rangaistuksiin, joita monesti entistä enemmän vaaditaan. Sami pyrkiikin selkeästi puheenvuorollaan todistelemaan, että vankilassa oleminen ei paranna ketään, vaan päinvastoin. Puheesta käy myös ilmi, että Sami on yleisesti ottaen huolissaan kriminaalihuollon nykytilasta ja hänen mielestään se on menossa huonompaan suuntaan. Tätä hän viestittää kertomalla, että hänen viimeisellä linnareissullaan asiat olivat huommin kuin aikaisemmin.

Mentorit puhuvat asiantuntijoina myös läheisistä ihmissuhteista ja niiden merkityksestä. Seuraavassa ote Timon puheesta kameralle:

OTE 31

Elämässä on se tärkeä, että sulla on tunne, että sä oot rakastettu. Sä oot arvostettu, susta välitetään ja nimenomaan niin, että sua rakastetaan semmosena kun sä oot. Ja tota, semmosen tunteen saaminen itessään aikaan erilaisten ystävyysuhteiden ja, ja tota oman perheen kautta, niin se ois niinku äärimmäisen tärkeä.

(5. jakso)

Tätäkään puheenvuoroa ei ole kuvattu poikien läsnä ollessa, vaan se on tarkoitettu kotiyleisölle. Men-

tori Timo puhuu kokemuksen syvällä rintaäänellä rakastamisen ja välittämisen tärkeydestä. Puheessaan Timo pyrkii vetoamaan jokaiseen katsojaan ja saada nämä tarkastelemaan omia läheissuhteitaan. Syvällisistä asioista, kuten rakkaudesta, puhuminen voidaan nähdä rohkeana tekona, etenkin raa-vaalle miehelle, joille ei kulttuuristen mallien mukaan yleensä kuulu tunteista puhuminen. Timon puhe voidaankin nähdä myös esimerkin antamiseksi katsojille. Torkin (2006, 167, 171) mukaan aitous, rohkeus puhua asioista ja paremmasta näyn luominen rakentavat karismaattisen puhujan identiteettiä. Sen perustana on itsevarmuus ja esitettyjen väitteiden ehdottomuus. Timon puheessa muun muassa sana *äärimmäisen tärkeää* toimiikin ehdottomana viestinä ja ilmaisuna, jolla hän pyrkii vahvistamaan viestinsä tärkeyttä.

6.5 Esimerkkinä toimiminen

Suomen kielessä sana esimerkki voi tarkoittaa kahta asiaa: esimerkkinä, eli esikuvana olemista ja esimerkin antamista (Blomstedt 2003, 146). Jälkimmäisiä, eli esimerkkien antamisia, löytyy runsaasti mentoreiden tarinoista. Tässä luvussa käsittelen kuitenkin sanan ensimmäistä merkitystä, eli esikuvana toimimista.

Kenneth Burken retoriikan keskeinen käsite on identifikaatio eli henkilön samastuminen johonkin toiseen henkilöön tai laajempaan ryhmään. Samastuminen on retoriikassa keskeistä, koska se kompensoi ihmisten erillisyyttä. Jos ihmiset olisivat lähtökohtaisesti yhtä ja yksimielisiä, ei retoriikkaa tarvittaisi. (Burke 1969, 20–22.) Tulkitsen, että Kakolassa mentorit pyrkivät eri vaikuttamiskeinojen kautta identifioimaan poikia itseensä ja sanomaansa. Itse asiassa koko mentoreiden persoona ja muutunut elämä toimivat pojille identifikaation välineenä. Samoin se, että mentoreiksi on valittu miehiä, eli että he ovat samaa sukupuolta poikien kanssa, voidaan tulkita tavoitteeksi vahvistaa identifikaatiota. Tämän lisäksi mentorit näyttävät pojille konkreettisesti esimerkkiä eri käytännön tilanteissa omilla toimintatavoillaan sekä myös sillä, miten he käsittelevät puhumalla vaikeita asioita. Tärkeää pojille voikin olla erityisesti mentoreiden näyttämä malli siitä, kuinka tunteista puhuminen ja oman heikkouden myöntäminen ei ole häpeä. Torkin (2006, 162) mukaan ihminen etsii itselleen aina hyviä malleja joita voi matkia. Mallin ottaminen jostakin edellyttää kuitenkin sitä, että arvostamme kyseistä henkilöä (Perelman 1996, 107). Varsinkin karismaattinen henkilö saa meidät seuraamaan esimerkkinään. Esimerkin näyttäminen rakentaakin mentoreille hyvän miehen ja malliesimerkin identiteettiä, johon kuuluvat aktiivisuus, osallistuminen ja avoimuus. Esimerkin näyttäminen eri tilanteissa osoittaa myös mentoreiden tilannetajua ja asioihin rennosti ja humoristisesti suhtautumista.

Seuraavat kaksi esimerkkiä kuvastaa mentoreiden käyttämää huumoria ongelmallisesta tilanteesta

selviämiseen. Näiden esimerkkien kautta mentorit näyttävät pojille, kuinka tilanteet voi ratkaista hermostumatta, huumoria ja kekseliäisyyttä käyttäen. Ensimmäisessä esimerkissä vankilanjohtaja Tammi-Moilanen tekee sellitarkastusta. Useamman sellin ikkunaan on ripustettu verhot, jotka mentori Timon mukaan on lainattu kaverilta. Tammi-Moilanen on jo käynyt kahdessa sellissä ja määrännyt, että verhot täytyy ottaa ikkunasta pois, koska ne eivät ole sallittu vankilavaruste. Sen jälkeen hänet kuvataan Kuren ja Flukin sellissä. Tammi-Moilasen puheenvuoroa ei tässä huoneessa enää yleisölle näytetä, vaan suoraan Kuren vastaus:

OTE 32

Ajateltiin ihan vaan tuo, tuo niinku tavallaan semmonen viihtyvyys ja sitten myöskin ihan että henkilökunnalla on kivempi tulla, kun on on ihan kivan näkönen”. (Sekä Kurea, Flukia, että Tammi-Moilasta naurattaa)

(5. jakso)

Kuren tunnelmankevennys saa sekä Moilasen että Flukin nauramaan ja tällä kertaa mentori ja nuori selviävät sääntöjen rikkomisesta huumorin keinoin. Erityisesti Flukilla on ollut ongelmia tunteiden säätelyn ja aggressiivisen käytöksen kanssa. Tämän kaltainen rauhallinen ja humoristinen asioiden käsittely konfliktitilanteessa toimiikin hänelle uudenlaisen mallin ja ongelmanratkaisun demonstraationa ja pyrkii antamaan hänelle parempia välineitä ratkoa tulevaisuudessa ongelmiaan.

Hieman vastaavanlainen huumorilla tilanteesta selviäminen tulee esiin erityisnuorisotyöntekijä Sari Svenssonin kurssilla, jossa poikia haastetaan luottamuksen rakentamiseen yhdessä mentoreiden kanssa sokkona tehtävien savitöiden avulla. Sauli kieltäytyy aluksi muovailusta. Syyksi hän kertoo, että *mua alkaa vituttaa nää ittensä tavottamis- vitun jutut*. Hetken päästä kuvataan, kun mentorit ja nuoret esittelevät toisilleen valmiita savitöitään. Käy ilmi, että Sauli ja mentori Timo ovat kuitenkin Saulin huonosta mielialasta huolimatta osallistuneet muovailuun ja esittelevät oman työnsä.

OTE 33

Sauli: No me sovittiin, että se on paskakasa.

Svenssoni: Mitä se kuvastaa, se paskakasa?

Timo: Paskahan on luonnontuote sillä tavalla, että paskasta syntyy uutta. Se on äärimmäisen hyvä lannoite ja, ja tota sieltä elämä versoa kuitenkin. (Timo puhuu tähän saakka täysin vakavana, mutta nyt kaikki, Timo mukaan lukien, purskahtavat nauramaan) Kyllä me kannatetaan ilman muuta semmosta luomutuotantoa että sen takia tämä. (nauraen, sen jälkeen näytetään ”paskakasa”, joka on epämääräisen näköinen savikasa)

(6 jakso)

Mentori saa jälleen huumorillaan laukeamaan jännittyneen tilanteen. Katsojille ei kerrota, kumpi – Sauli vai Timo - paskakasan muovailun keksi, mutta joka tapauksessa mentori on tällaisen ratkaisun hyväksynyt ja sen lisäksi hän vielä selittää perusteluita kasan muovailuun. Tilanteessa hän toimii ikään kuin välittäjänä ärtyneen Saulin ja erityisnuorisotyöntekijä Svenssonin välillä, ja oivaltavasti keksii ratkaisun, millä Saulikin saadaan osallistumaan tehtävään ja jälleen paremmalle tuulelle. Ciceron (2006, 145) mukaan käytännön soveltamiskyky on yksi kolmesta tärkeästä retoriikan edellytyksistä terävän älyn ja teoreettisen tiedon ohella. Mentorin humoristinen kommentti selkeästi näyttääkin laukaisevan Saulin synkeän ja vastustavan mielialan, ja ohjelmassa kuvataan Saulin hymyileviä kasvoja.

Psykologin aamukurssilla sekä pojat että mentorit kirjoittavat kirjeet isilleen ja sen jälkeen lukevat ne toisilleen. Seuraavassa esimerkissä mentori Timo lukee oman kirjeensä.

OTE 34

Timo: Olen pahoillani kaikista aiheuttamistani teoista, niin, joilla olen aiheuttanut sinulle paljon pettymystä, mielipahaa ja surua. Olisinpa aikaisemmin ymmärtänyt sinua paremmin, ja päästänyt sinut elämäni. Haluaisin kuitenkin nyt sanoa sinulle, että olet minulle tärkeä ja rakas.

(5. jakso)

Tämä ote on yhtenä esimerkkinä siitä, kuinka mentorit osallistuvat täysipainoisesti Kakolan ohjelmaan tehden pyydetty tehtävät. Näin ollen he näyttävät myös pojille mallia ja esimerkkiä ja saavat todennäköisemmin nämäkin osallistumaan eri ohjelmamuotoihin. Kirjeessään Timo myös ilmaisee tunteitaan hyvin avoimesti. Tämänkin kohta, niin kuin lukuisat edelliset, voidaan tulkita esimerkin antamiseksi tunteista puhumiseen ja näyttämiseen.

Seuraavassa mentori Kure kertoo samassa tilanteessa kirjoittamansa kirjeensä taustoista.

OTE 35

Kure: Mä läksin sen takia kotoo pois kun en tullu isäpuolen kans toimeen, ja oikeestaan syytin tosi paljo, paljon, ja linnavuodet, niin mä olin täysin yksin. Ei mulla käynyt tapaajia eikä muita, että perheeseen ja sukuun katkes kaikki suhteet. Niin vähän ennen kun muuttu, niin tajusin sen, että (tauko) mä kannan itessäni jotain sellasta mukana, joka ei kuulu mun elämään ja ehkä hienompia kirjeitä on se, kun mä kirjoitin isäpuolelleni ja en miettiny kuka on tehny mitäkin vaan pyysin anteeks, ja halusin tavallaan ikään kun luovuttaa sen asian ja me sovittiin ennen hänen kuolemaansa ja nyt kun kirjoitin tään kirjeen niin tavallaan nyt pystyy jo myöskin sanomaan sen, että nyt mä ymmärrän, että sä olit itekin rikki, et sä et pystyny kaikissa niissä kohdissa oleen täydellinen etkä muuta, niin... (kuvataan mentori Timoa lähikuvassa, jolta kyyneleet valuu silmistä)

(5. jakso)

Tässä otteessa Kure jälleen aloittaa kertomalla tarinaa menneestä elämästään. Kuitenkin lopussa hän siirtyy nykyhetkeen ja toteaa, että hän on oppinut ymmärtämään isäpuoltansa ja syitä tämän käyttäytymiselle. Tulkitsenkin, että Kure pyrkii tällä esimerkillään näyttämään pojille konkreettisesti mallia anteeksiantamisen tärkeydestä ja asioiden ajattelemisesta myös toisten näkökulmasta. Kakolan pojilla on myös runsaasti taustallaan kokemuksia hylkäämisistä tai kaltoinkohteluista. Kure haluaakin toimia malliesimerkkinä vakuuttaessaan, että anteeksiannon kautta voi itse vapautua negatiivisista asioista, joita on *kantanut mukanaan*. Tämä kohta vetoaa myös vahvasti katsojien tunteisiin näyttäessään samalla lähikuvaa mentori Timosta, jolla kyyneleet valuvat silmistä.

Seuraavassa esimerkissä mentori Timo puhuu Saulille läheissuhteiden tärkeydestä. He ovat omassa sellissään, Sauli istuu tuolilla ja Timo makaa vieressä sängyllään.

OTE 36

Timo: Nyt huomaa vanhempana että kyllä mä niin niinku tarvitsen toisia ihmisiä sit kuitenkin niinku ympärilleni.

Sauli: Niin. Ja ihminen on tarkotettu siihen, että on muitakin ihmisiä ympärillä. Muuten siinä kyllä hajoo ihan jokaisen pää.

(5. jakso)

Mentorin tunnustus, että hän tarvitsee toisia ihmisiä ympärilleen, toimii mallina sekä pojille että yleisölle. Vaikka Timo tässä kohdassa puhuukin minä-muodossa, niin itsestään puhuminen ja omista asioistaan avautuminen ei varmasti ole tässä kohden hänen ensisijainen tavoitteensa. Tulkitsenkin kohdan niin, että Timo haluaa välittää Saulille viestiä siitä, että myös hän tarvitsee toisia ihmisiä ympärilleen, eikä tämän riippuvuuden myöntäminen ole häpeällistä tai heikkoutta. Viesti näyttääkin menneen hyvin perille, sillä Sauli omassa puheessaan yhtyy ja täydentää Timon ajatusta.

Riskiryhmään kuuluvat nuoret joutuvat usein melko varhain elämässä tulemaan monessa suhteessa toimeen omillaan (Haapasalo 2008, 35). Toisten ihmisten merkityksen korostaminen voidaankin nähdä myös tavoitteeksi palauttaa Kakolan pojat takaisin ikäisikseen lapiiksi ja nuoriksi, jotka jotka edelleen tarvitsevat aikuisten ihmisten läsnäoloa ja hoivaa. Sama pyrkimys on nähtävissä aiemmassa otteessa Mentori Kuren ja Flukin keskustelussa, jossa Kure totesi, että *kannattaa sun muistaa kumminkin: sä oot tosi nuori, että ei sun tartte kaikkee kantaa (Ote 14)*. Toisaalta kuitenkin tämä riippuvuuden ja nuoren iän korostaminen on osittain ristiriidassa nuoren omaa vastuuta painottavan diskurssin kanssa.

7 LOPUKSI

7.1 Yhteenveto tutkimuksesta

Tutkielmani tavoitteena oli tarkastella retorisen diskurssianalyysin avulla Kakola-tv-ohjelman mentoreiden retorisia vaikuttamiskeinoja ja heille rakentuvia identiteettejä. Tutkimukseni kohdistui ohjelman ensimmäiseen tuotantokauteen ja sen kuvaamaan mentorointiin. Analyysini perusteella Kakolan mentorit käyttävät monenlaisia vakuuttamisen ja suostuttelun keinoja pyrkiessään vaikuttamaan nuorten elämänsuunnan muuttumiseen. Olen paikantanut ohjelmasta viisi heidän puheessaan ja toiminnassaan esiintyvää retorista keinoa: suhteen rakentaminen, tarinoiden kertominen, neuvominen ja kyseenalaistaminen, asiantuntijuuden tuottaminen ja esimerkin näyttäminen. Näistä vahvimpana ohjelmassa esiintyy tarinoiden kertominen, joka tarkoittaa mentoreiden kertomuksia entisestä vanhila- ja päihdekierteestään. Osassa mentoreiden puheenvuoroista esiintyy myös useampi retorinen keino samanaikaisesti, eivätkä kaikki retoriset keinot ole aina erotettavissa toisistaan. Olen jakanut Kakola-ohjelman esittämät mentoreiden puheenvuorot eri luokkiin sillä perusteella, mikä on mielestäni niiden ensisijainen tavoite ja pyrkimys.

Pohjana ja mahdollistajana muille retorisille keinoille Kakolassa on suhteen rakentaminen. Tähän mentorit pyrkivät muun muassa nuoria kuuntelemalla, ymmärtämällä, välittämällä ja empatian osoittamisella. Myös yhteishengen luominen, nuorten kannustaminen ja rohkaiseminen on mentoreiden tehtäväkenttää. Erityisesti huumorilla pyritään lieventämään nuorten negatiivista mielialaa ja saamaan ilmapiiri rennoksi ja välittömäksi.

Tarinoiden kertominen on ohjelman kuvauksen mukaan keskeisin mentoreiden käyttämistä retorisista keinoista. Mentorit kertovat tarinoita elämästään sekä poikien läsnä ollessa että monologeina kameralle. Tulkitsen, että tarinat toimivat katsojien suuntaan etenkin mielenkiinnon herättäjänä, väylänä kurkistaa erilaiseen elämäntyyliin, tunteiden synnyttäjänä ja viihteen tarjoajina. Niin pojille kuin laajemmalle yleisölle tarinat toimivat myös varoittavina esimerkkeinä. Mentoreiden menneestä elämäntyylistä kertominen rakentaa yhteistä aluetta Kakolan poikien kanssa, mikä voi mahdollistaa poikien elämäkokemusten ymmärtämisen ja sen myötä heidän auttamisen.

Neuvomisella ja kyseenalaistamisella pyritään ohjaamaan nuoria oikeaan suuntaan. Mentorit jakavat nuorille sekä suoria neuvoja että toivomusten muodossa esitettyjä neuvoja. Myös nuorten vastuuttaminen eli se, että annetaan ymmärtää vastuun elämän valinnoista olevan nuorilla itsellään, on osa mentoreiden keinovalikoimaa; tosin vähäisemmässä määrin kuin muilla Kakolan ammattiauttajilla. Nuorten ajatusten kyseenalaistaminen tapahtuu yleensä epäsuorasti, kysymysten muodossa. Suostuttelevilla kysymyksillä ja selitysten pyytämällä vihjataan, että asiakkaan tavassa hahmottaa tilannetta on jokin vinossa (Suoninen & Jokinen 2005, 469, 477, 478).

Puhujan auktoriteettia voidaan pitää tärkeimpänä puheen resurssina (Torkki 2006, 163). Asiantuntijuuden tuottamiseen pohjautuviin retorisiin keinoihin olen tässä tutkielmassa liittänyt ne mentoreiden lausumat, joissa todetaan jotakin yleisluontoista tai pyritään jakamaan yleistä tietoa pojille tai katsojille. Myös tästä positiosta lausutut puheenvuorot toimivat usein nuorten varoittajina. Ne rakennetaan yleensä mahdollisimman faktuaaliseksi erilaisten retoristen keinojen, kuten määrällistämisen kautta.

Esimerkkinä toimimisella tarkoitan mentoreiden käytännössä antamia toimintamalleja pojille. Esimerkkinä toimimisen tavoitteena on saada kuuliija identifioitumaan puhujaan ja tämän sanomaansa (Burke 1969, 20–22.). Mentorit näyttävät Kakolassa esimerkkiä muun muassa osallistumalla psykologin tunneilla ja muissa tilanteissa yhteisiin keskusteluihin ja tehtäviin. Yksi tapa esimerkkinä toimimisesta on myös näyttää, miten selvitä hankalista tilanteista huumorin keinoin.

Näiden eri retoristen keinojen kautta mentoreille rakentuu monipuolisia identiteettejä. Joissakin retorisissa keinoissa, kuten suhteen rakentamisessa, korostuu ennen muuta mentoreiden identiteetti kokemusasiantuntijoina, mikä näkyy ystävyiden ja vertaistuen tarjoamisena. Mentorin identiteetti taas korostuu etenkin neuvojen jakamisessa ja asiantuntijuuden tuottamisessa, jotka taas painottuvat opettamiseen ja ”paremmin tietämiseen”. Myös isällisen suhteen rakentaminen voidaan nähdä kuuluvaksi etenkin mentorin identiteettiin, sillä mentoriuden yksi tavoitteista on paikata puuttuvaa vanhemmuutta tai aikuissuhdetta (Jekielek ym. 2002).

Menneisyyteen liittyvissä tarinoissa mentorit rakentavat itselleen negatiivista identiteettiä, joissa korostuu entiseen elämään liittyvät epäluotettavuus ja päämäärättömyys. Toisaalta mentorit esiintyvät näissä tarinoissa ”kovina jätkinä” ja toisaalta heikkoina, säälittävinä ja tahdottomina. Juhilan (1996b, 196) mukaan armottoman kuvan rakentamisellakin on oma funktionsa: luoda kontrastia nykyisen ja menneen välille. Mennyttä vastaan nykyinen elämä ja identiteetit saadaankin näyttämään positiivisilta ja tavoiteltavilta.

Myös ohjelmassa tuotannon keinoin rakennettu kuva mentoreista on kaksijakoinen. Musiikilla ja kuvakulmilla pyritään ensin vahvistamaan mentoreiden karskia identiteettiä, mutta myöhemmin mentoreista rakennetaan herkkää ja tunteellista kuvausta. Myös mentoreiden omissa puheenvuoroissa esiintyvät nämä molemmat puolet. Vahvat kiro sanat tuovat muistutuksen menneestä identiteetistä, mutta tunteista ja lähimmäisenrakkaudesta viestivät puheenvuorot kertovat mentoreiden muuttuneesta identiteetistä.

Aikaisemmissa tutkimuksissa on osoitettu, että onnistunut mentorointisuhde edellyttää muun muassa seuraavia elementtejä: luottamuksellinen suhde mentorin ja mentoroitavan välillä, positiivinen tunneyhteys, mentorin tarjoama tuki käytännön asioissa, yhteiset kiinnostuksen kohteet ja hyvin suunniteltu mentorointiohjelma (Cawood & Wood 2014, 215; Maldonado ym. 2008, 224; DuBois ym. 2011,

78; de Anda 2001, 114; DuBois ym. 2002, 188). Myös nuorten vanhempien ja muiden yhteistyötahojen osallistumien ohjelmaan on todettu tärkeäksi (Abrams ym. 2014, 406).

Näihin ominaisuuksiin verrattuna Kakolan mentorointi näyttäisi sisältävän paljon samoja elementtejä. Ohjelman kuvauksen perusteella mentorit vaikuttivat onnistuneen luomaan nuoriin luottamuksellisen suhteen ja positiivisen tunneyhteyden. Mentorit tarjosivat nuorille myös lupauksia auttaa ja tukea Kakolan jälkeisessä elämässä. Sen sijaan nuorten vanhempien osallistumisesta mentorointitoimintaan ei ainakaan ohjelmassa ollut mainintaa. Samoin myös Kakola-ohjelman yleisestä rakenteesta ja onnistuneesta toteutuksesta voidaan olla montaa mieltä. Näitä pohdintoja käsittelemme tarkemmin seuraavassa luvussa.

7.2 Kakola – viihdettä vai sosiaalityötä?

Kakola on yhdistelmä tosi-tv-ohjelmaa ja riskiryhmiin kuuluvien nuorten parissa tehtävää auttamistyötä. Tämä kaksijakoisuus ei ole täysin ongelmaton, ja se aiheuttaaakin monia eettisiä pulmia ja kysymyksiä.

Vankilanjohtaja Tammi-Moilanen toteaa ohjelman viimeisessä jaksossa, että Kakola edustaa ”puheenvuoroa inhimillisyyden puolesta”. Myös Ylen Tv-ohjelmapäällikkö Timo Järven mukaan ohjelman lähtökohdana on tuen antaminen nuorille sekä yhteiskunnallisen keskustelun herättäminen (Ilta-lehti 2010). Ohjelmasta on laadittu myös nuorisolle suunnattu Kakola opettaa –niminen internetsivusto (Kakola opettaa). Kakolan katsojiin kohdistuvaksi tavoitteeksi nostetaan myös läheisten ihmisten merkityksen huomaaminen. Psykologi Hakkarainen toteaa:

”Toivon, että Kakolasta voi oppia tämän viestin, oli sitten nuori, läheinen, asiantuntija tai oikeastaan koko yhteiskunta, on se, että asioille täytyy tehdä jotain ja että asioita voi muuttaa, selviytymistarinoita voi syntyä, mutta erittäin harvoin ne syntyvät yksin.” (8. jakso)

Näkemykseni mukaan Kakolalla onkin yhteiskunnallista merkitystä sen nostaessa marginaalissa olevien ääntä ja elämänskysymyksiä esiin. Ohjelma ei anna mustavalkoista kuvaa asioiden syistä ja seurauksista, joten se on voinut myös lisätä ymmärrystä marginaalissa olevia kohtaan. Viesti välittää läheisistä, erityisesti nuorista, on voinut myös tavoittaa aikuiset katsojat. Kotisohvalla ohjelmaa katsovat tai internetin opetusvustolla vierailevat nuoret taas on voitu saada pohtimaan elämänsä tarkoitusta ja tavoitteita.

Sosiaalityölle ja muille nuorten ammattiauttajille ohjelma tarjoaa kiinnostavan kuvauksen riskiryhmiin kuuluvien nuorten auttamispyrkimyksistä eri keinoin. Erilaisten nuorten mentorointiohjelmien ja kokemusasiantuntijoiden käytön yleistyessä Suomessa on tärkeää ottaa tarkastelun kohteeksi eri-

laisia kuvauksia näistä aihepiireistä. Kuitenkin Kakola-ohjelman kohdalla on syytä säilyttää reflektiivinen asenne ja muistaa, että tuotettuna ja leikattuna ohjelmana kyse ei ole todellisuuden kuvauksesta, vaan ennemminkin tietynlaisen todellisuuden tuottamisesta.

Toinen, kriittisempi näkemys Kakolasta on huolissaan erityisesti nuorten leimaamisesta. Muun muassa akatemiaturkija Timo Harrikari ja valtiotieteen tohtori Elina Pekkarinen vaativat ohjelman keskeyttämistä, koska se oli heidän mukaansa epäeettinen, leimaava ja lapsen oikeuksien vastainen (Iltalehti 2010). Eettisesti ongelmallisen Kakolasta tekeekin sen mahdollinen vaikutus ohjelmassa esiintyviin nuoriin. Pojat joutuvat julkisuuden valokiilaan ehkäpä jopa lopuksi elämäänsä. Ohjelma on myös näytetty uusintana vuonna 2014, joten siinä vaiheessa kun jo neljä vuotta on kulunut ensimmäisestä ohjelman esittämisestä, joutuvat he jälleen katseen alle.

Ohjelmapäällikkö Timo Järvi perustelee ohjelman oikeutusta poikien sananvapaudella ja huoltajilta saaduilla luvilla (Iltalehti 2010). Pojat ovat kuitenkin kaikki alaikäisiä, joten todennäköisesti tuossa iässä ei pidemmän ajan vaikutuksia tule ajatelleeksi. Kakola-ohjelmaan lähtemisen motiivina voi myös olla vanhempien huolta ja epätoivoa poikien tilanteesta, jonka vuoksi he haluavat yrittää kaikkea mahdollista. Jotkut pojista kertovatkin ohjelmassa, että ovat Kakolassa nimenomaan äitiensä aloitteesta. Pahimmillaan tosi-tv:n terapiassa voikin olla kyse haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten hyväksikäytöstä kaupallisia tarpeita varten (Hamilton 2013). Vaikka YLE ei kaupallinen kanava olekaan, niin silläkin on todennäköisesti paineita katsojalukujen suhteen.

Normaalisti sosiaalityön asiakkuus on erittäin tiukasti salassapidettävä asia, joten myös sosiaalityön näkökulmasta on kyseenalaista tuoda henkilökohtaiset ongelmat julkisuuteen ja julkisen arvioinnin kohteeksi. Ohjelma leimaa huomaamattaan myös nuorten läheisiä: poissaolevia tai alkoholisoituneita isiä ja muita sukulaisia ja kavereita, joita nuoret mainitsevat ohjelmassa. Heiltä ei ole varmastikaan kysytty ohjelmalle suostumusta, ja usein heidät mainitaan ohjelmassa varsin negatiivisessa sävyssä.

Nuorten oman äänen kuuluminen Kakolassa on myös hieman kyseenalaista. Huomiota kiinnittää erityisesti se, että yleensä joka kerta, kun nuoren puhetta (esimerkiksi monologeja) kuvataan ohjelmassa, näytetään välittömästi sen jälkeen jonkun ammattilaisen tai mentorin täydentävä puheenvuoro samasta aiheesta. Ammattilaisten kommentit eivät ole välttämättä millään tavoin ristiriitaisia nuorten puheen kanssa, mutta tästä huolimatta herää kysymys, että minkä vuoksi aina tarvitaan joku aikuinen selittelemään ja perustelemaan nuoren sanomista.

Mentoreiden hyvää tarkoittavat tarinat voivat myös kääntyä nuorten kannalta vahingollisiksi. Entisestä elämästä mahdollisimman huonon kuvan antaminen voi vahvistaa marginaalissa olevien negatiivista kuvaa katsojan silmissä. Juhila (2006, 80) toteaa, että ”rajojen vahvistaminen voi olla symbolista, esimerkiksi erilaisissa yhteyksissä ylläpidettävää puhetta joidenkin ihmisryhmien erilaisuudesta,

vaarallisuudesta ja arvaamattomuudesta”. Kakolan tuotannossa monet valinnat pyrkivät selkeästi korostamaan myös poikien ongelmallisuutta. Sitä vahvistetaan muun muassa näyttämällä pojista otteita, joissa he kiroilevat, paiskovat tavaroita tai näyttävät keskisormea kameralle. Tällaisia muutaman sekunnin pätkiä on myös koottu ohjelman esittelyotteeseen, joka näytetään jokaisen ohjelman alussa. Ohjelma on myös rakennettu niin, että se johtaa helposti rinnastamaan toisiinsa nuorten elämän ja mentoreiden menneen elämän. Täytyy kuitenkin muistaa, että kukaan näistä Kakolan nuorista ei ole ohjelman esittämishetkellä istunut vankilassa. Ei olekaan samantekevää, rakentaako ohjelma heistä ensisijaisesti kuvausta nuorista, joilla on elämä ja tulevaisuus edessä ja täydet mahdollisuudet onnistua elämässään; vai luoko se kuvaa ”luusereista”, jotka ovat jo melkein kuin toinen jalka vankilassa.

Harrikarin mukaan Kakolassa näkyy amerikkalaisen kriminaalipolitiikan tunkeutuminen suomalaiseen yhteiskuntapolitiikkaan. Hän arvelee, että pelottelun ja rangaistuksen menetelmillä saatetaan vain vahvistaa rikollisen identiteetin leimaa (Iltalehti 2010). Vaikka Kakolassa käytetään poikien auttamiseksi runsaasti ”pehmeitä” menetelmiä, kuten taideterapiaa ja keskusteluja, voidaan Kakolan idean kuitenkin katsoa perustuvan pelotteluun. Ohjelma kertoo tavoitteekseen antaa vankilaelämästä pojille sellainen kuva, että he muuttaisivat elämänsuuntaa ja välttäisivät oikean vankilan. Ohjelmassa puhutaan runsaasti vankilaelämän kurjuudesta ja erilaisia valintoja, kuten odottelua, ovien lukitsemista ja sellikaverien (eli mentorien) äkillistä poislähtöä myös perustellaan monessa kohdassa sillä, että ”oikeassakin vankilassa toimitaan näin”.

Näitä ohjelman formaattiin ja tuotantoon liittyviä valintoja voidaan perustellusti kyseenalaistaa, sillä Kakolan esikuvana olleesta Scared Straight –tyyppisten pelotteluohjelmilla ei ole todettu olevan positiivisia vaikutuksia niiden osallistujiin (Petrosino ym. 2000, 354–379). Samoin vankeusrangaistuksen on ylipäättään todettu olevan tehotonta rikollisen käyttäytymisen ehkäisemisessä (Haapasalo 2008, 237). Voidaankin kysyä, onko ohjelman asetelmassa ensisijaisesti kyse nuorten auttamisesta, vai viihdyttävän ja jännittävän tosi-tv-ohjelman tarjoamisesta katsojille. Veijo Hietalan (2007, 86) mukaan tosi-tv:ssä ihmisiä viedään mitä omituisempiin paikkoihin ja kummallisiin tilanteisiin siinä toivossa, että ääritilanteet nostaisivat tunteita pintaan. Kakolassa nuorten vieminen vankilan ääriolosuhteisiin ja tunteiden esiin ”kaivaminen” monin keinoin voidaankin nähdä esimerkkeinä tyypillisen tosi-tv:n viihdyttävästä rakennelmasta, joka saattaa palvelua pikemminkin yleisön kuin poikien itsensä tarpeita.

Vaikka Kakola ei annakaan mustavalkoista kuvaa rikollisuuden syistä ja seurauksista eikä sinänsä pyri leimaamaan ja syyllistämään poikia, niin poikia vastuuttava diskurssi esiintyy siinä kuitenkin runsaasti. Avaimet muutokseen nähdään olevan yksinomaan pojilla itsellään. Perheisiin kohdistuvista interventioista, perheterapiasta tai vanhempien ohjauksesta ei mainita mitään, puhumattakaan laajemmista yhteiskunnallisista kysymyksistä. Harrikari kritisoikin ohjelmaa erityisesti siitä, että se siirtää

vastuun rikollisuudesta yksilölle itselleen, ja yhteiskuntapoliittiset rakenteet sekä lapsiperheiden mu-
rentuva asema jäävät piiloon (Iltalehti 2010). Kakola-ohjelma heijastaakin nyky-yhteiskunnan yksi-
lön vastuuta korostavaa diskurssia. Siinä suunnataan katse yksilöihin ja heidän ominaisuuksiinsa ja
puutteisiinsa, kun taas huono-osaisuutta tuottavat rakenteelliset tekijät, kuten alueelliset ja koulutuk-
selliset eriarvoistumiset ja palvelujärjestelmien aukot, sivuutetaan. (ks. Juhila 2006, 68).

Yhteenvedon totean, että Kakola-ohjelmaa ei voida leimata yksiselitteisesti joko ”hyväksi tai pa-
haksi”. Vaikka ohjelma voikin antaa nuorille positiivisia eväitä elämään, on ohjelman formaattiin
liittyvät riskit kuitenkin suuret. Se, millaiset pitkän ajan vaikutukset Kakolalla ja sen mentoroinnilla
on ollut poikiin, on oikeastaan ratkaiseva kysymys ohjelman onnistumisen kannalta. Sitä emme kui-
tenkaan saa tämän tutkimuksen puitteissa tietää. Mitä taas tulee ohjelman suureen yleisöön, niin jo-
kainen katsoja luo loppujen lopuksi ohjelmasta omat tulkintansa ja johtopäätöksensä ja merkityksel-
listää ohjelmaa omalla tavallaan. Sosiaalityöntekijälle ohjelma voi antaa työn eväitä retoristen vai-
kuttamiskeinojen, mentoriuden ja kokemusasiantuntijuuden tarkastelun kautta. Samalla on tärkeää,
että sosiaalityössä käydään eettistä pohdintaa liittyen kysymyksiin niistä konstruktioista, mitä tämän
kaltaiset kulttuurituotteet tuottavat rakentaessaan yhteiskunnan todellisuutta.

LÄHTEET

- Abrams, Laura S. & Mizel, Matthew L. & Viet Nguyen, V. (2014). Juvenile reentry and aftercare interventions: Is mentoring a promising direction? *Journal of Evidence-Based Social Work*, 11(4), 404–422.
- Alasuutari, Pertti (2011) *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Antaki, Charles & Widdicombe, Sue (toim.) *Identities in Talk*. London: Sage. 87-106
- Aristoteles (2012) *Retoriikka*. Runousoppi. Suomentaneet Paavo Hohti & Päivi Myllykoski. Vantaa: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Aristoteles (2012) *Aristoteleen runousoppi*. Opas aloittelijoille ja edistyneille. Helsinki: Teos.
- Barthes, Roland (1973) *Mythologies*. London: Paladin.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1994) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Suomentanut Vesa Raiskila. Helsinki: Yliopistopaino.
- Billig, Michael (1987) *Arguing and Thinking. A Rhetorical Approach to Social Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blechman, Elaine A. & Bopp, Jedediah M. (2005) *Juvenile Offenders*. Teoksessa David L. DuBois & Michael J. Karcher (toim.) *Handbook of youth Mentoring*. Los Angeles: Sage Publications, 454–466.
- Blomstedt, Jan (2003) *Retoriikkaa epäilijöille*. Helsinki: Loki-Kirjat.
- Bouffard, Jeffrey A., & Bergseth, Kathleen J. (2008). The Impact of Reentry Services on Juvenile Offenders' Recidivism. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 6(3), 295–318.
- Brax, Tuija (2007) *Nuorten ongelmien hoito maksaa kulunsa takaisin*. Haaste 3/2007.
- Burke, Kenneth (1969) *A Rhetoric of Motives*. Berkley, Los Angeles, London: Univeristy of California Press.
- Bourdieu, P. (1999) *Televisiosta*. Suomentanut T. Arppe. Keuruu: Otava.
- Cavell, Timothy A., & Elledge, Christian L. (2014). *Mentoring and Prevention Science*. Teoksessa David L. DuBois, & Karcher, Michael J. (toim.) *Handbook of Youth Mentoring*. Los Angeles: Sage Publications, 29–42.
- Cawood, Natalie D. & Wood, Jessica M. (2014). Group Mentoring: The Experience of Adolescent Mentees on Probation. *Social Work with Groups*, 37(3), 213–229.
- Cicero (2006) *Puhujasta*. Suomentanut Aulikki Vuola. Helsinki: Gaudeamus.
- Clissold, Bradley D. (2004) *Candid Camera and the Origins of Reality Tv*. Contextualising a historical precedent. Kirjassa S. Holmes & D. Jermyn (toim.) *Understanding Reality Television*. Routledge, Oxon, 33-53.
- Daniels, Jessie (2012) *Intervention: Reality tv whiteness and narratives of addiction*. *Advances in*

Medical Sociology. Volume 14, 103–125.

de Anda, Diane (2001). A Qualitative Evaluation of a Mentor Program for At-Risk Youth: The Participants' Perspective. *Child & Adolescent Social Work Journal*, 18(2), 97–117.

DuBois, David L. & Holloway, Bruce E. & Valentine, Jeffrey C. & Cooper, Harris (2002). Effectiveness of Mentoring Programs for Youth: A Meta-Analytic Review. *American Journal of Community Psychology*, 30(2), 157–197.

DuBois, D. L. & Karcher, M. J. (toim.) (2014). *Handbook of Youth Mentoring*. Los Angeles: SAGE Publications.

DuBois, David L. & Portillo, Nelson & Rhodes, Jean E. & Silverthorn, Naida & Valentine, Jeffrey C. (2011). How Effective Are Mentoring Programs for Youth? A Systematic Assessment of the Evidence. *Psychological Science in the Public Interest* 12(2). Washington: SAGE Publications, 57–91.

Dubofsky, Rachel E. (2007) Therapeutics of the Self. Surveillance in the Service of the Therapeutic. *Television & New Media* 8(4), 263-284.

Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisuja 1 (2013) Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia?

Elonheimo, Henrik (2010). *Nuorisorikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu*. Turku: Turun yliopisto.

Fairclough, Norman (1997) *Miten media puhuu*. Suomentaneet Virpi Blom & Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.

Falk, Hanna & Kurki, Marjo & Rissanen, Päivi & Kankaanpää, Sini & Sinkkonen, Niina (toim.) (2013) *Kuntoutujasta toimijaksi – kokemus asiantuntijuudeksi*. Työpäperi 39. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Fiske, John (1992) *Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen*. Tampere: Vastapaino.

Foucault, Michel (1984) *Nietzsche, genealogy, history*. Teoksessa Paul Rabinow (toim.) *The Foucault Reader*. New York: Pantheon Books.

Foucault, Michel (1998) *Seksuaalisuuden historia: Tiedontahto, Nautintojen käyttö, Huoli itsestä*. Suomentanut Kaisa Sivenius. Helsinki: Gaudeamus.

Foucault, Michel (2000) *Tarkkailla ja rangaista*. Suomentanut Eevi Nivanka. Helsinki: Otava.

Graduate School of Arts & Sciences. What is a Peer Mentor? Internetsivustolta http://graduateschool.wustl.edu/current_students/opportunities-enhance-credentials/leadership-development/peer-mentoring. Viitattu 16.11.2014.

Haapasalo, Jaana (2006). Kasvu ympäristön varhaiset riskitekijät rikollisen käyttäytymisen kehityksessä. Teoksessa Honkatukia, Päivi & Kivivuori, Janne (toim.) *Nuorisorikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221, Nuorisotutkimusverkosto/nuorisotutkimusseura, julkaisuja 66, Nuorisosaain neuvottelukunta, julkaisuja 33, 123–152.

Haapasalo, Jaana (2008). *Kriminaalipsykologia*. Juva: PS-kustannus.

- Hamilton, Jenny. 2013. Reality TV as therapy. Cover story. *Therapy Today*. 24 (5).
- Harrikari, Timo (2008). Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 87.
- Heinonen, Timo & Kivimäki, Arto & Korhonen, Kalle & Korhonen, Tua & Reitala, Heta & Aristoteles (2012) Aristoteleen runousoppi: opas aloitteijoille ja edistyneille. Helsinki: Teos.
- Herkman, Juha (2011) Journalismi markkinoilla. Konserni- ja mediajournalismia. Teoksessa Esa Väliverronen (toim.) Journalismi murroksessa. Helsinki: Helsinki University Press, 32–49.
- Hietala, Veijo (1996) Ruudun hurma. Johdatus tv-kulttuuriin. Helsinki: YLE-opetuspalvelut.
- Hietala, Veijo (2007) Media ja suuret tunteet. Johdatusta 2000-luvun uusromantiikkaan. Helsinki: BTJ Finland.
- Holmes, Su & Jermyn, Deborah (2004) Understanding Reality Television. Oxon: Routledge, 33–53.
- Honkatukia, Päivi & Kivivuori, Janne (toim.) (2006) Nuorisorikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221, Nuorisotutkimusverkosto/nuorisotutkimusseura, julkaisuja 66, Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 33, 123–152.
- Hänninen, Vilma & Koski-Jännes, Anja (1998) Vapautumisen tarinat. Teoksessa Anja Koski-Jänne (toim.) Miten riippuvuus voitetaan. Helsinki: Otava, 197–226.
- Iltalehti 6.11.2010. Kaksi asiantuntijaa vaatii Ylen Kakola-ohjelman keskeyttämistä. www.iltalehti.fi/uutiset/2010110612649923_uu.shtml. Viitattu 11.1.2016.
- Jekielek, Susan M. & Moore, Kristin A. & Hair, Elizabeth C. & Scarupa, Harriet J. (2002). Mentoring: A Promising Strategy for Youth Development. Internet-sivustolta Solutions 4 Non-Profits. <http://www.doneldinkins.com/f/ChildsTrendsMentoringBrief2002.pdf>. Viitattu 12.10.2014.
- Jensen, Tracey. 2010. "What kind of mum are you at the moment?" Supernanny and the psychologising of classed embodiment. *Subjectivity* 3, 170–192.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1996) Merkitykset ja vuorovaikutus. Poimintoja asunnottomuuspuheiden kulttuurisesta virrasta. Akateemiset väitöskirjat. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Jokinen, Arja (1996) Asunnottomat miehet ja kodittomat naiset. Asunnottomuuden sukupuolisidonnaiset tulkinnat. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) Merkitykset ja vuorovaikutus. Poimintoja asunnottomuuspuheiden kulttuurisesta virrasta. Akateemiset väitöskirjat. Tampere: Tampereen yliopisto, 161–184.
- Jokinen, Arja (1999) Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 126–159.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

- Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (2000) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapia-työn arjesta. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja (2000) Narratiivit muutostyön resursseina. Naisten kertomusten muotoutuminen turvakodissa käytävissä keskusteluissa. Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino, 131–166.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2012) Kategoriat, kulttuuri & moraalit. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi (1996a) Muistot resursseina. Entisten asunnottomien menneisyyspuheiden tarkastelua. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) Merkitykset ja vuorovaikutus. Poimintoja asunnottomuuspuheiden kulttuurisesta virrasta. Tampereen yliopisto: Akateemiset väitöskirjat, 185–202.
- Juhila, Kirsi (1996b) Miten tarinasta tulee tosi? Faktuaalistamisstrategiat viranomaispuheessa. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) Merkitykset ja vuorovaikutus. Poimintoja asunnottomuuspuheiden kulttuurisesta virrasta. Akateemiset väitöskirjat. Tampere: Tampereen yliopisto, 131–157.
- Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) Kymmenen kysymystä diskurssianalyysistä. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 233–254.
- Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Juttuarkisto. Kakkonen kertoo. Internet-sivustolla <http://yle.fi/vintti/yle.fi/tv2/juttuarkisto/kakkonen-kertoo/kysy-kakolasta-kure-vastaa.html>. Viitattu 23.11.2015.
- Juusela, Tuulikki & Lilia, Tuula & Rinne, Jari (2000) Mentoroinnin monet kasvot. Jyväskylä: Yrityskirjat.
- Juvenile Mentoring Program (JUMP). Office of Justice Programs. <http://www.ojjdp.gov/pubs/96kit/jump.htm>. Viitattu 16.10.2014
- Kakola opettaa. http://www03.edu.fi/oppimateriaalit/kakola_opettaa/. Viitattu 9.12.2015.
- Kantola, Anu, Moring, Inka & Väliverronen, Esa (1998) Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kantola, Anu (1997) Tärkeintä on olla aito. Poliittisten uutisten dramaturgia. Teoksessa Anu Kantola & Inka Moring & Esa Väliverronen (toim.) Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan. Helsinki: Helsingin yliopisto, 122–148.
- Karvonen, Erkki (1997) Imagologia. Imagon teorioiden esittelyä, analyysiä, kritiikkiä. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Karvonen, Erkki (2013) Tieto paitsi kuvaa todellisuutta myös rakentaa sitä. Tieteessä tapahtuu, 1/13, 18–24.
- Keating, Lisa M. & Tomishima, Michelle A. & Foster, Sharon & Alessandri, Michael (2002). The Effects of a Mentoring Program on At-Risk Youth. *Adolescence*, 37(148), 717.

- Kettunen, Laura Maria (2005) Televisiokeskustelun empaattinen maailma. Terapiatyypinen keskusteluohjelma julkisen tunnustamisen foorumina. Artikkelikokoelmassa Sanna Karkulehto & Kati Valjus (toim.) Valtamedia/Vastamedia. Kirjoituksia mediakulttuurista. Oulu: Oulun yliopisto. Taideaineiden ja antropologian laitos, 71 – 80.
- Kivivuori, Janne (2006). Nuorisoriikollisuuden sosiologiset selitykset. Teoksessa Päivi Honkatukia & Janne Kivivuori (toim.) Nuorisoriikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221, Nuorisotutkimusverkosto/nuorisotutkimusseura, julkaisuja 66, Nuorisoasiain neuvottelukunta, julkaisuja 33. 161–184.
- Kivivuori, Janne (2008) Rikollisuuden syyt. Helsinki: Nemo.
- Kivivuori, Janne (2011). Mistä rikollisuus johtuu? Internet-sivustolla Portti vapauteen. Kriminaali-huollon tukisäätiö ja Rehellistä elämää -verkosto. http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2455/mista_rikollisuus_johtuu. Viitattu 8.10.2014.
- Koski-Jänne, Anja (2000) Miten riippuvuus voitetaan. Helsinki: Otava, 197–226.
- KRIS <http://www.kris.fi/>. Viitattu 9.12.2015.
- KRITS <http://www.krits.fi/fin/>. Viitattu 9.12.2015.
- Kupias, Päivi & Salo, Matti (2014). Mentorointi 4.0. Helsinki: Talentum Media Oy.
- Kurki, Marjo (2015). Mielen avain –hankkeessa kehitetty kokemusasiantuntijakoulutusmalli. Teoksessa Janika Lindström & Kimmo Kumlander (toim.) Kokemuksen politiikkaa. Ammattilaisten ja kokemusasiantuntijoiden puheenvuoroja toipumisesta sekä päihdetyöstä. Grano Oy, Helsinki, 66–70.
- Laki nuorista rikoksentekeijöistä 31.5.1940/262.
- Larsson, Liv (2012) Sovittelun taito. Helsinki: Basam Books.
- Lindström, Janika & Kumlander, Kimmo (toim.) (2015) Kokemuksen politiikkaa. Ammattilaisten ja kokemusasiantuntijoiden puheenvuoroja toipumisesta sekä päihdetyöstä. Helsinki: Grano Oy.
- LSL 13. Lastensuojelulaki 13.4.2007/417
- Luostarinen, Heikki & Kivikuru, Ulla-Maija & Ukkola, Merja (toim.) (1996). Sopulisilppuri. Mediakritiikin näkökulmia. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Macdonald, Myra (2003) Exploring Media Discourse. New York: Oxford University Press.
- Maldonado, Nancy L. & Quarles, Alice & Lacey, Candace H & Thompson, Steve D. (2008). Mentoring At-Risk Adolescent Girls: Listening to 'Little Sisters'. Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning, 16(2), 221–232.
- McCord, J & Tremblay, E. (toim.) (1992) Preventing Antisocial Behavior: Interventions from Birth through Adolescence. New York: Guilford Press.
- MENTOR. National Mentoring Partnership. http://www.mentoring.org/about_mentor. Viitattu 17.11.2014.
- Moilanen, Johanna (2005). Lapset ja aikuiset kumppaneina – Sukupolvet verkoksi -hanke

2002–2004. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus: Sukupolvet verkoksi -hankkeen loppuraportti.

Molnar, Beth E. & Cerda, Magdalene. & Roberts, Andrea L. & Buka, Stephen L. (2008). Effects of Neighborhood Resources on Aggressive and Delinquent Behaviors among Urban Youths. *American Journal of Public Health*, 98(6), 1086–1093.

Mustonen, A. (2001) *Mediapsykologia*. Porvoo: WS Bookwell.

Mäkipää, Leena & Mörä, Tuomo (2009) *Henkirikos yhdistää*. Teoksessa Esa Väliverronen (toim.) *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 207-224.

Mörä, Tuomo & Salovaara-Moring, Inka & Valtonen Sanna (toim.) (2004): *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Helsinki: Gaudeamus.

National Institute of Justice. Big Brothers Big Sisters (BBBS) Community-Based Mentoring (CBM) Program. <http://www.crimesolutions.gov/ProgramDetails.aspx?ID=112>. Viitattu 12.10.2014.

Newburn, Tim & Shiner, Michael (2006). Young People, Mentoring and Social Inclusion. *Youth Justice*, 6(1), 23–41.

Nieminen, Ari 2014. Kokemustiedon määritelmä ja muodot – kohti uutta kokemuksen politiikkaa? Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus. Turun Ammattikorkeakoulun Raportteja 177. Tampere: Juvenes Print Oy, 14-30.

Nilsonne, Åsa (2007) *Kuka ohjaa elämäsi? Tietoisuustaidot arjen apuna*. Helsinki: Edita.

Oksanen, Atte. 2006. *Haavautuva minuus. Väkivallan barokki kontrolliyhteiskunnassa*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Oksanen, Atte (2008). *Lapsuus jättömaana: Teknologisen bränditalouden paisteessa vai pimenossa?* Teoksessa Anja Riitta Lahikainen & Raija-Leena Punamäki & Tuula Tamminen (toim.) *Kulttuuri lapsen kasvattajana*. Vantaa: WSOY, 45–59.

Palmer, Gareth (2008) *Exposing lifestyle television. The big reveal*. Aldershot, England ; Burlington, VT Ashgate.

<http://site.ebrary.com.helios.uta.fi/lib/tampere/reader.action?docID=10433685>. Viitattu 8.12.2015.

Paltridge, Brian (2012) *Discourse analysis*. London: Bloomsbury.

Perelman, Chaïm. (1996) *Retoriikan valtakunta*. Suomentanut Leevi Lehto. Tampere: Vastapaino.

Petrosino, Anthony & Turpin-Petrosino, Carolyn & Buehler, John (2003) ”Scared Straight” and other juvenile awareness programs for preventing juvenile delinquency (Updated C2 Review). Teoksessa *The Campell Collaborantion Reviews of Intervention and Policy Evaluations (C2-RIPE)*. Philadelphia, Pennsylvania: Campell Collaboration.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009) *Kurssi kohti diskurssia*. Tallinna: Vastapaino.

Portti vapauteen. Internetsivustolla

www.porttivapauteen.fi/vapautuvat/ajankohtaista/2673/kris_aloittaa_toiminnan_helsingissa.
Lainattu 4.11.2015.

Rabinow, Paul (toim.) *The Foucault Reader*. New York: Pantheon Books.

Rissanen, Päivi (2013) Mitä on kokemusasiantuntijuus? Teoksessa Hanna Falk, Marjo Kurki, Päivi Rissanen, Sini Kankaanpää & Niina Sinkkonen (toim.) *Kuntoutujasta toimijaksi – kokemus asiantuntijuudeksi*. Työpaperi 39. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 14–17.

Royse, David (1998). *Mentoring High-Risk Minority Youth: Evaluation of the Brothers Project*. *Adolescence*, 33. 129–145.

Saari, Erkki, Viinamäki Leena & Antikainen, Jaakko 2014. Miten tuotamme luotettavaa kokemustietoa? Kokemustiedon määritelmä ja muodot – kohti uutta kokemuksen politiikkaa? *Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus*. Turun Ammattikorkeakoulun Raportteja 177. Juvenes Print Oy, Tampere 2014, 54–73.

Salmi, Venla (2011). Nuorisorikollisuus. Internet-sivustolla Portti vapauteen. Kriminaalihuollon tukisäätiö ja Rehellistä elämää -verkosto. <http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2457/nuorisorikollisuus>. Viitattu 8.10.2014.

Scannel, Paddy (1991) *Introduction: The Relevance of Talk*. Teoksessa Paddy Scannel *Broadcast Talk*. London: Sage, 1–13.

Seltzer, Mark (1998) *Serial Killers. Death and Life in America's Wound Culture*. New York – London: Routledge.

Seppänen, Janne & Väliaverronen, Esa (2012) *Mediayhteiskunta*. Tampere: Vastapaino.

Shapiro, David (2014). Foreword. Teoksessa DuBois, David L. & Karcher, Michael J. (toim.) *Handbook of Youth Mentoring*. California: SAGE Publications.

Sirkkunen, Esa (1996). Yksi uutinen – monta puntaria. Aivovoimistelua sanomalehtiutisen ympärillä. Teoksessa Heikki Luostarinen, Ulla-Maija Kivikuru & Merja Ukkola (toim.) *Sopulisilppuri*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino, 61–82.

Sumiala, Johanna (2010) *Median rituaalit. Johdatus media-antropologiaan*. Tampere: Vastapaino.

Suoninen, Eero (1999) Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 17–36.

Suoninen, Eero (2000) ”Tanssilajit ja –tyylit” asiakkaan kohtaamisessa. Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) *Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta*. Tampere: Vastapaino, 67–104.

Suoninen, Eero & Jokinen, Arja (2005) *Persuasion in Social Work Interviewing*. *Qualitative Social Work* 4(4), 469–487.

Suoninen, Eero (2012) *Identiteettien rakentuminen*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Kategoriat, kulttuuri & moraali*. Tampere: Vastapaino, 89–130.

Suuniittu-Sakari, Milka (2015) Päihteiden ja väkivallan esittäminen Kakola ohjelmassa. Sosiaalityön pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.

The Women's Tree. Empowering Women and Girls Through Natural Mentoring. <http://www.thewomenstree.org/faqs/>. Viitattu 12.11.2014

Tilastokeskus. Tiedote 14.9.2011. Nuorten tyttöjen huostaanotot lisääntyneet. [Www.stat.fi/aik/tiedotteet/2011/tiedote_009_2011-09-14.html](http://www.stat.fi/aik/tiedotteet/2011/tiedote_009_2011-09-14.html). Viitattu 11.1.2016.

Torkki, Juhana (2006) Puhevalta. Kuinka kuulijat vakuutetaan. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Tuomi & Sarajärvi (2003) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Turner, Viktor (1992) The Anthropology of Performance. New York: PAJ Publications.

Vogel, David L., Gentile, Douglas A., & Kaplan, Scott A. (2008) The influence of television on willingness to seek therapy. *Journal Psychology*, 64, 276–295.

Väliverronen, Esa (1998) Mediatekstistä tulkintaan. Teoksessa Anu Kantola, Inka Moring, Esa Väliverronen, (toim.) Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan. Helsingin yliopisto, 13–39.

Väliverronen, Esa (toim.) (2009) Journalismi murroksessa. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Wahlström, Jarl (2000) Miten olla erilainen aikuinen? Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino, 221–244.

Zimmerman, Don (1998) Identity, context and interaction. Teoksessa Charles Antaki & Sue Widdicombe (toim.) Identities in Talk. London: Sage. 87-106